

**T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI**

İLKÖĞRETİM 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNDE İRRADE EĞİTİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe DURMAZ

**Danışman
Yrd.Doç. Dr. Yener ÖZEN**

Erzincan 2015

TEZ BİLDİRİMİ

“İlköğretim 4. Sınıf Öğrencilerinde İrade Eğitimi” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

14/07/2015

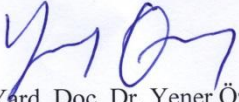

Ayşe DURMAZ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman/Jüri

:Yard. Doç. Dr. Yener Özen

Jüri

:Yard. Doç. Dr. Muhammet Hanifi ERCOŐKUN

Jüri

: Doç. Dr. Abdulkadir GÜL

İLKÖĞRETİM 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNDE İRADE EĞİTİMİ

Ayşe DURMAZ

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı,

Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2015

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yener ÖZEN

ÖZET

Bu araştırmada, ilköğretim öğrencilerinin İrade düzeyleri incelenmiştir. Bu amaçla ilk önce İrade Ölçeği (İÖ) geliştirilerek geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış ve ardından ilköğretim öğrencilerinin irade düzeylerinin cinsiyet, yaş, evde oturan kişi sayısı, kardeş sayısı, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, annenin mesleği, babanın mesleği, evde çalışma odası var mı yok mu, günlük gazete takip etme durumu, dergi takip etme durumu değişkenlerine göre değişiklik gösterip göstermediği araştırılmıştır. İrade kavramı farklı kaynaklarda farklı şekillerde ele alındığı ve bu konuda fazlasıyla kavram karmaşıklığı olduğu için, ilk önce irade kavramı tanımlanmaya çalışılmıştır.

İrade ölçeğini geliştirmek amacıyla dört aşamalı bir çalışma yapılmıştır. Dördüncü aşamada 18 maddelik bir ölçek formu geliştirilmiş ve bu ölçek formu 413 öğrenciye uygulanmıştır.

Toplanan veriler bağımsız gruplar olduğu için t testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen veriler bulgular bölümünde açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: İrade, irade ölçeği, ölçek geliştirme, geçerlilik, güvenilirlik.

THE EDUCATION OF THE WILL AT FORTH GRADE STUDENTS OF THE PRIMARY SCHOOL

Erzincan University, Institute of Social Sciences, Division of Primary Education

M.A. Thesis, July 2015

Thesis Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Yener ÖZEN

ABSTRACT

Durmaz Ayşe. Development of the will scale for primary school students, making of validity and reliability studies, master degree thesis, Erzincan, 2015 In this research, Will levels of primary school students were investigated. For this purpose, first Will Scale (WS) was developed, then studies were conducted. Then, whether the levels of will of primary school students have changed according to variables that gender, age, people sitting at home number, number of siblings, mother's education, father's education, mother's occupation, father's occupation whether there is study at home or not, Daily following newspaper, following journal has investigated. As the concept of will is discussed in different ways in different sources and there is also great complexity of the concepts in this regard too, first the concept will have been tried to define. A four-step study was conducted to develop the scale of will.

In the fourth step, factor analysis was made 18 items whose level the validity and reliability were identified.

The groups were independent the collected data were analyzed by t test.

The collected data was explained in finding parts.

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLOLAR VE ŞEKİLLER.....	IX
I. GİRİŞ.....	1
A. Problem.....	9
1. Alt Problem.....	9
B. Sayıtlar.....	10
C. Sınırlılıklar.....	10
D. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi.....	10
II. İNSAN ve EYLEMLERİ.....	12
A. Bizim Olmayan Hareketler.....	13
1. Refleksler ve Otomatik Hareketler (İdea – Motor Temayülü).....	13
2. İç GÜDÜSEL Hareketler.....	15
3. Alışkanlıklar.....	16
4. Telkinli Hareketler.....	17
B. İrade Ediniminde Beynin Ruhsal Bileşenleri.....	17
1. Algılama.....	17
2. Düşünme.....	19
3. Duygulanım.....	20
4. Davranış.....	20
5. Dürtü.....	21
6. Dikkat – Konsantrasyon.....	22
7. Konuşma.....	23
8. Zekâ.....	24
9. Bilinç.....	25
C. İrade.....	27
1. Yaşama İradesi.....	28
2. Üreme İradesi.....	30

D.	İradenin Temel Bileşenleri.....	31
1.	Eylem.....	31
2.	Seçme ve Karar Verme.....	33
E.	Sosyal Parametreler Yönünden (Ahlak – Hukuk – Din) İrade.....	34
1.	Ahlak Boyutu.....	34
2.	Hukuk Boyutu.....	35
3.	İnanç Boyutu.....	36
F.	Özgür –Hür İrade.....	37
G.	Arzu ve İrade.....	39
H.	İrade ve Gen.....	40
İ.	İrade ve İnatçılık.....	41
J.	İrade ve Günlük Hayat.....	42
K.	İrade ve Mutluluk.....	42
L.	İrade Eğitimi Uygulamaları.....	43
1.	İrade Eğitiminde Seçme – Eylem Yöntem (Üstün DÖKMEN Yaklaşımı).....	43
2.	Vicdani Otorite ve İrade Eğitimi.....	45
3.	Woldorf Yöntemi (Özgür İradeyi Kullanabilme Yetisi).....	48
M.	William James ve İrade.....	50
N.	İrade Kavramında Psikolojik Yaklaşımlar.....	51
1.	Psikoanalitik Yaklaşım (OttoRank).....	51
2.	Varoluşçuluk (Victor Frankl, Rollo May).....	53
O.	Gelişim Kuramı Açısından İrade.....	54
1.	Psikososyal Gelişim Kuramı.....	54
III.	YÖNTEM.....	56
A.	Araştırmaya Katılan Bireyler.....	56
1.	İrade Ölçeğini Geliştirmek Üzere Belirlenen Grup (Birinci Araştırma Grubu).....	56
2.	İrade Ölçeğinin Pilot Çalışmasını Yapmak Üzere Belirlenen Grup (İkinci Araştırma Grubu).....	57
3.	İrade Ölçeğinin Yapı Geçerliğini İncelemek Üzere Belirlenen Grup	

(Üçüncü Araştırma Grubu).....	57
4. İrade Ölçeğinin Geçerliğinin İncelenmesi ve Tarama Çalışması için Belirlenen Grup (Dördüncü Araştırma Grubu).....	57
B. Veri Toplama Araçları.....	58
1. İrade Ölçeği	58
2. İrade Ölçeğinin Hazırlanması Sırasında Yapılan İşlemler.....	58
3. Uzman Kanısına Başvurulması Sırasında Yapılan İşlemler.....	58
4. Ölçek Taslağı Üzerinde Yapılan Pilot Çalışması.....	59
5. İrade Ölçeğinin Uygulanması Sırasında Yapılan İşlemler.....	59
6. İrade Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenilirliğinin İncelenmesi Sırasında Yapılan İşlemler.....	59
C. İşlem Yolu.....	59
IV. Bulgular.....	60
A. İrade Ölçeğinin Geliştirilmesine İlişkin Bulgular.....	60
1. İrade Ölçeğinin Geçerlik Çalışmasına İlişkin Bulgular.....	60
a) Kapsam Geçerliği.....	60
b) Yapı Geçerliği.....	61
c) Açımlayıcı Faktör Analizi.....	61
d) Doğrulayıcı Faktör Analizi.....	63
2. Güvenirlik Analizleri.....	65
B. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyinin Cinsiyet, Yaş, Evde Oturan Kişi Sayısı, Kardeş Sayısı, Annenin Öğrenim Durumu, Babanın Öğrenim Durumu, Annenin Mesleği, Babanın Mesleği, Evde Çalışma Odası Var Mı Yok Mu?, Günlük Gazete Takip Etme Durumu, Dergi Takip Etme Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular	66
1. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Cinsiyetlerine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?.....	66
2. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Yaşlarına Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?.....	66

3.	İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Evde turan Kişi Sayısına Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?.....	67
4.	İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Anne Eğitim Düzeyine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?.....	68
5.	İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Baba Eğitim Düzeyine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?.....	69
6.	İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Baba Mesleğine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?.....	71
7.	İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Anne Mesleğine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?.....	72
8.	İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Çalışma Odası Olup Olmamasına Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?.....	73
9.	İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Gazete Takip Etme Durumuna Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?.....	74
10.	İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Dergi Takip Etme Durumuna Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?.....	74
11.	İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?.....	75
V.	İrade Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliğine İlişkin Tartışma ve Yorumu.....	77
VI.	Araştırmada Elde Edilen Bulgulara Göre Sonuç Tartışma ve Öneriler.....	79
	KAYNAKÇA.....	83
	İNTERNET KAYNAKLARI.....	87
EK	Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri, Aşamalı Oluşum Çizelgesi.....	88
EK:1	62 Soruluk Anket.....	89
EK:2	44 Soruluk Anket.....	92
EK:3	18 Soruluk Anket.....	94

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:	İrade Ölçeğinin Açımlayıcı Faktör Analizi ile Elde Edilen İki Faktörlü Yapısının Model Uyumuna İlişkin Bulgular.....	64
----------	--	----

TABLolar LİSTESİ

Tablo:1	İrade Ölçeğinin Madde Faktör Yükleri, Alt Ölçeklerin Açıkladığı Varyanslar ve Madde Analizleri.....	61
Tablo:2	İrade Ölçeğinin İç Tutarlık ve İki Yarı Güvenirlik Yöntemiyle Hesaplanan Güvenirlik Katsayıları.....	65
Tablo:3	Cinsiyet Değişkenine İlişkin bulgular.....	66
Tablo:4	Yaş değişkenine ilişkin bulgular.....	67
Tablo:5	Evde Oturan Kişi Sayısı değişkenine ilişkin bulgular.....	67
Tablo:6	Anne Eğitim Düzeyine İlişkin Betimsel Değerler.....	68
Tablo:7	Anne Eğitim Düzeyine İlişkin Varyans Analizi Sonucu.....	69
Tablo:8	Baba Eğitim Düzeyine İlişkin Betimsel Değerler.....	69
Tablo:9	Baba Eğitim Düzeyine İlişkin Varyans Analizi Sonucu.....	70
Tablo:10	Baba Mesleğine İlişkin Betimsel Değerler.....	71
Tablo:11	Baba Mesleğine İlişkin Varyans Analizi Sonucu.....	71
Tablo:12	Anne Mesleğine İlişkin Betimsel Değerler.....	72
Tablo:13	Anne Mesleğine İlişkin Varyans Analizi Sonucu.....	72
Tablo:14	Çalışma Odası Olup Olmaması Değişkenine İlişkin Bulgular.....	73
Tablo:15	Gazete Takip Etme Durumuna ilişkin bulgular.....	74
Tablo:16	Dergi Takip Etme Durumuna İlişkin Bulgular.....	75
Tablo:17	Kardeş Sayısı Değişkenine İlişkin Bulgular.....	75

I. GİRİŞ

İnsan davranışlarının biyolojik, fizyolojik, sosyal ve kültürel temelleri vardır. Bireye canlı organizma, insan ve kültürleşmiş bir kişi olarak bakıldığında sözlük kapsamında insan, toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı olarak tanımlanabilir.

İrade üzerine yoğunlaşmak kimi zaman insan üzerine yoğunlaşarak düşünmekle aynı anlama geliyor. Kendimiz hakkında bu yolla düşünüyor da olabiliriz. İrade insanda varlığı ile düşüncesinin iç içe, hayatın ise insanın kendisine ait olduğunu hissettiren bilinçtir. Varoluş halinde bilince katılmadan önce iradenin varlığından söz edemeyiz.¹

İnsan zekâsı bilgisiyle değil, ancak iradesi ile insandır. Zekâ ve bilgi az çok hayvanda da vardır. Fakat özellikle, ahlaki anlamda irade canlı organizmalar zincirinin son halkasını oluşturan insana has bir güç ve ayrıcalıktır. İrade, yalnız bir güç ve ayrıcalık değil, hem de insanları birbirinden ayıran ve aralarında üstünlük aşağılık farkı yaratan tek ruhsal kuvvettir.²

İrade sözlükte bir kelimedir. *Bu kapsamda iradeyi bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücü, istenç olarak tanımlayabiliriz.*³ Tek başına alındığında ise insandaki yeri bir histen ibarettir. Durağan olmayan bir his.⁴

İnsan hayatı boyunca bazı seçimlerle karşı karşıya kalır. Öyle bir an gelir ki yaptığı ya da yapacağı seçimler hayatını ya iyi tarafa ya da kötü tarafa sürükler.

Bundan dolayıdır ki seçimlerin insan hayatındaki yeri büyüktür.

Hayata nasıl bakmalı? Bir zamanlar, her şeyden sürekli şikâyet eden, her gün hayatının ne kadar berbat olduğundan yakınan bir kız vardı. Hayat, ona göre, çok kötüydü ve sürekli savaştıktan, mücadele etmekten yorulmuştu. Bir problemi çözer

---

¹Ebuekir Eroğlu, Çalkantı ve Dalga, İstanbul 2008, s. 28.

²Ali Fuat Başgil, Gençlerle Başbaşa, İstanbul 2009, s. 26.

³[http://tdk.org.tr\(02.02.2011\)](http://tdk.org.tr(02.02.2011))

⁴Eroğlu, s. 30.

çözmez yenisi çıkıyordu karşısına. Genç kızın bu yakınmaları karşısında, mesleği aşçılık olan babası ona bir ders vermeye niyetlendi. Bir gün onu mutfağa götürdü. Üç ayrı cezveyi bir suyla doldurdu ve ateşin üzerine koydu. Cezvedeki sular kaynamaya başlayınca, bir cezveye bir patates, diğerine yumurta, sonuncusuna da kahve çekirdeklerini koydu. Daha sonra kızına tek kelime etmeden, beklemeye başladı. Kızı da hiçbir şey anlamadığı bu faaliyeti seyrediyor ve sonunda karşılaşıcağı şeyi görmeyi bekliyordu. Ama o kadar sabırsızdı ki sızlanmaya ve ne kadar bekleyeceğini sormaya başladı. Babası onun bu ısrarlı sorularına cevap vermedi. Yirmi dakika sonra adam, cezvelerin altındaki ateşi kapattı. Birinci cezveden patatesi çıkardı ve tabağa koydu. İkincisinden yumurtayı çıkardı onu da bir tabağa koydu. Daha sonra da son cezvede-ki kahveyi bir fincana boşalttı. Kızına dönerek sordu: -“ Ne görüyorsun?” – Patates, yumurta ve kahve”, diye alaylı bir cevap verdi kızı. – “Daha yakından bak birde” dedi baba, -“ patatese dokun.” Kız denileni yaptı ve patatesin yumuşamış olduğunu söyledi. -“Aynı şekilde yumurtayı da incele.” Kız kabuğunu soyduğu yumurtanın katılaştığını gördü. En sonunda, kızının kahveden bir yudum almasını söyledi. Söyleneni yapan kızın yüzüne, kahvenin nefis tadıyla bir gülümseme yayıldı. Ama yine de bütün bunlardan bir şey anlamamıştı: -“ Bütün bunlar ne anlama geliyor baba?” babası patatesin de, yumurtanın da, kahve çekirdeklerinin de aynı sıkıntıyı yaşadıklarını, yani kaynar suyun içinde kaldıklarını anlattı. Ama her biri bu sıkıntı içinde farklı farklı tepkiler vermişlerdi. Patates daha önce sert, güçlü ve tavizsiz görünürken, kay-nar suyun içine girince yumuşamış ve güçten düşmüştü. Yumurta ise çok kırılıyordu, dışındaki ince kabuğun içindeki sıvıyı koruyordu. Ama kaynar suda kalınca, yumur-tanın içi sertleşmiş katılaştı. Ancak, kahve çekirdekleri bambaşka idi. Kaynar suyun içinde kalınca kendileri değiştikleri gibi suyu da değiştirmişlerdi ve ortaya tamamen yeni bir şey çıkmıştı. -“Sen hangisisin?” diye sordu kızına. -“Bir sıkıntı kapını çaldığımda nasıl tepki vereceksin? Patates gibi yumuşayıp ezilecek misin? Yumurta gibi kalbini mi katılaştıracaksın? Yoksa kahve çekirdekleri gibi, başına gelen her olayın duygularını olgunlaştırmasına ve hayatına ayrı bir tat katmasına izin mi vereceksin.

Hayatta yukarıdaki hikâyede de olduğu gibi pek çok seçenekle karşı karşıya kalıp farkında olarak veya olmayarak pek çok kez karar vermek zorunda kalabilirsiniz. Günlük hayatınızda ne yiyeceğiniz, nereden alışveriş yapacağınız, hangi televizyon programını izleyeceğiniz...

Karar vermek bir tarafta seçim yapmayı bir taraftan sorumluluk almayı içermektedir. Sorumluluktur çünkü kişi aldığı kararın ya da alınmasına ortak olduğu kararın sonuçlarıyla yüzleşmek durumundadır.⁵

Bu anlamda irade seçmek (karar vermek) ve bu seçimleri eyleme dönüştürmek şeklinde tanımlanabilir.⁶ İrade, bir eğilim veya eğilimde tasarruftur. Yani iki şeyden birini seçme durumunda bulunan insanın, o iki şeyden herhangi birini seçme cehd ve gayretini ortaya koymasıdır.⁷

Felsefe tarihine bakıldığında irade hakkında düşünürlerin çeşitli görüşler ileri sürdüklerini görürüz.

Descartes in Ruhun Edilgeleri adlı metnin ilk bölümünde “Genel Olarak Edilgiler ve Bu Bağlamda İnsanın Bütün Doğası Üzerine Bir Deneme” adlı yazısında madde 17 ve madde 18 de irade kavramına değindiğini görürüz.

Descartes , “beden”i bir “makine” olarak tasvir ederek, kasların işleyişinden dış nesnelere duyu organları üzerindeki etkisine kadar birçok problemi ele almaktadır. Descartes, yalnızca bedende bulunabilecek bütün işlevleri gözden geçirince, “düşün-celer”den (thoughts) başka ruha atfedilebilecek hiçbir şeyin kalmadığının görülebile-ceğini belirtir. Bunlar da, “ruhun etkileri (actions of the soul)” ve “ruhun edilgileri (passions of the soul)” olmak üzere iki temel türe ayrılırlar. “Ruhun etkileri” denilen “düşünceler”in hepsi, aynı zamanda “irade(ler)/istek(ler)” olarak adlandırılır ve Descartes, bu tür irade/isteme

---

⁵ <http://www.tavsiyeeyorum.commakale4036.htm/>

⁶ Üstün Dökmen, VarolmakGeişmek Uzlaşmak, İzmir 2006, s. 213.

⁷ Kenan Ören, İrade Gücü, İstanbul 2006, s. 19.

düşüncelerinin, doğrudan doğruya ruhumuzdan kaynaklandıklarının ve ruha bağlı olduklarının açık bir deneyim ile keşfedilebileceğini belirtir.

“Ruhun etkileri” kategorisine giren “irade/isteme düşünceleri”, kendi içinde ikiye bölünmektedir. İlk türde olanlar, Tanrıya karşı beslediğimiz sevgide veya, genel bir ifadeyle, düşüncemizi maddi olmayan bir şeye yönlendirmemizde olduğu gibi, ereğini/yönelimini ruhun kendisinde taşıyıp, bu ereğe/yönelime yine ruhta kavuşarak açığa çıkarlar. Diğer türdekiler ise, ereğini/erimini bedenimizde bulan etkilerdir ki, örneğin, yalnızca yürümeyi istememiz olgusunu, bacaklarımızın hareket etmesi ve yürümemiz takip etmektedir.⁸

Spinoza ise Tanrı ve âlem ilişkisini incelemiş ve bunun üzerine konuşmuştur. Spinoza 'ya göre âlem, mutlak bir şekilde Tanrı tarafından meydana getirilmiş ve Tanrı tarafından da koruma ve muhafaza altına alınmıştır.⁹ Tanrı'nın iradesi ebedîdir ve önemsiz de değildir. Bunun sonucunda, âlemin, ilahî tabiatın zorunlu etkisinde olduğu ilkesi anlaşılacaktır. Dolayısıyla, burada, irade, anlama ve diğer sıfatların aynı ve tek şeyi ifade edip etmedikleri ve ilahî iradenin insanî iradeden ayrı olup olmadığı sorusu ortaya çıkacaktır.¹⁰ Spinoza'ya göre, insan iradesi, kendi kendini tek başına tayin etme gücü mutlak olan ve hür bir yetenek değildir. Bu, aynı ad altında yer alan bütün özel istekleri kucaklayan ortak bir terimdir. İrade özgür sebep olarak değil, ancak zaruri sebep olarak kendi kendisinde vardır, ya da başka bir şeyde vardır.¹¹

Sonuç olarak, Spinoza her şeyin Tanrıda olduğunu Tanrı iradesiyle ve insanın da iradesinin zaruri sebep olarak ortaya çıktığını savunmuştur.

Hume isteme (Will) kavramına İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme (2009) ve İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma (1976) adlı kitaplarında önemli bir yer verir. Hume isteme kavramını özgürlükle ilişkisinde ele alır. Özetle şöyle der:

---

⁸ http://www20.uludag.edu.tr/kaygi/dergi/articles/9_147-161.pdf(04.02.2011)

⁹ Hampshire, 1951, akt; Kazım Arıcan, “Spinoza 'nın Tanrı – Alem ilişkisinde içkinlik aşkınlık problemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, Haziran 2006, s.129.

¹⁰ Arıcan, s.135.

¹¹ Nurettin Topçu, 1995, akt; Seyit Ahmet Atak, Spinoza' da Özgürlük Kavramının Yeri ve Önemi, S. 5, Mart 2005, s.69.

“Özgürlükten yalnızca istemenin belirlemelerine göre eylemde bulunma ya da bulunmama gücünü anlayabiliriz, yani hareketsiz durmayı seçersek hareketsiz durabiliriz, harekete geçmeyi seçersek, yine, harekete geçebiliriz”.¹²

Kant isteme kavramını Hume ’un düşüncesinden oldukça farklı bir biçimde içeriklendirir. Kant a göre insanın yapıp etmelerinin hepsi “eylem” adını taşımaz. Eylem, insansal bir yapma–yapmama türüdür. İnsansal yapma–yapmamanın insansal olmayan davranışlardan farkını, güdülere, itkilere değil de ilkelere dayanması oluşturur. Kant eylemi bu nedenle arka planıyla, kişiyi eyleme götüren ilkelere ilgisinde konu edinir. Kant’ın etik görüşünde isteme kavramı da bu bağlamda karşımıza çıkar.¹³

Kant’a göre –en basit anlamda– isteme, ilkelere göre eylemde bulunma yetisidir.¹⁴ Yani doğada diğer canlılar doğa zorunluluğu içinde eylemde bulunurken, “yasaların tasarımına göre” eylemde bulunan tek varlık “akıl sahibi insan”dır.¹⁵

İnsanda doğadaki varlıklardan farklı olarak bir “istencin” bulunması, aklının buyruklarını özgürce gerçekleştirmesinin olanağıdır. Bu olanaklılığı –“isten”cini diğer bir ifadeyle iradesini özgürce yönlendirebilmesi- aynı zamanda onun özgür bir varlık olmasının da koşuludur.¹⁶

Kant’a göre insanın eylemlerini eğilim ve çıkarları belirleyebileceği gibi “ahlak yasası” da belirleyebilir. Ahlak yasası, insanın belli bir durumda ne yapması gerektiğini değil; belli bir durumda ve genel olarak neyi istemesi gerektiğini dile getirir. Kant’ta insan, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceği maksimler doğrultusunda davranmalıdır. Bu, bireyin öz çıkarı tarafından belirlenmediği, evrensel yasalar olarak isteyebileceği ödev ahlakının (ahlak yasasının) yasalarıyla

---

¹² Hume David, 1976, akt; Taşkın Ketenci, Metin Topuz, “ Kant ve Nietzsche’ de İsteme Kavramı”, *Felsefe Dergisi*, S.8, s.3.

¹³ Topuz, Ketenci, s.3.

¹⁴ Kant Immanuel, akt; Topuz, Ketenci, s. 4.

¹⁵ Topuz, Ketenci, s. 4.

¹⁶ Zehragül Aşkın, “Kant ve Heidegger de Özgürlük Sorunu”, *Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, S. 11, 2008, s. 57.

belirlendiği anlamına gelmektedir. Kant'ta ödev a priori (genel geçer ve kesin) ilkeler uyarınca hareket etmedir.¹⁷

Kant eylemleri ödev kavramına göre üçe ayırır; ödevde aykırı, ödevde uygun ve ödevden dolayı. Ödevde aykırı eylemlerin, kendi başına iyi bir istemeyi ortaya çıkaramayacağı mantıksal bir zorunluluktur. Ödevde uygun davranışlar ise rastlantısal bir zemine sahiptir. Çünkü ödevde uygun davranış genelde ben-sevgisine dayanır. Ahlaksal değer, iyi istemenin ortaya çıkma olanağını ödevde aykırı ve ödevde uygun eylemler gerçekleştiremezken, ödevden dolayı yapılan eylem bunu sağlar. Çünkü ilkin burada ahlaksal değer, ödevde aykırı ve ödevde uygun eylemlerde olduğu gibi eğilimden dolayı değil, ödevden dolayı iyilik yapmada ortaya çıkar. Kant'ın ödevde ilişkin açıklaması istemenin hangi yolla belirlendiğini ortaya çıkarır. Ödev, kendi başına iyi istemenin koşuludur, bir başka deyişle o, bütün deneylerden önce istemeyi a priori olarak belirler.¹⁸

Nietzsche'ye göre yaşam, yaşayan varlığın gücü istemesinin bir görünümüdür. Nietzsche yaşamın belirlenimini bu güçler çeşitliliğinin görünümüne göre şekillendirir; “Diğer bütün güçlere karşı bir direniş. Ona göre, insan dünyasında karşımıza başarı olarak çıkan bütün insansal etkinlikler gücü, güçlü olmayı, yapabilmeyi, muktedir olmayı –iktidarı–istemişlerdir.”¹⁹

Schopenhauer ise “İsteme ve Tasarım Olarak Dünya” adlı eserinde “Dünya benim tasarımımdır” demiştir. Ona göre, “dünya ancak başka bir şeyle ilişkisi içinde, tasarımı kavrayan biriyle ilişkisinde vardır, bu da kendisidir”.²⁰ Ona göre tasarım olarak dünya anlamını kavrayamadığımız tasarımlar olarak kalmayı sürdürürler.²¹ İsteme kavramı, sahip olduğumuz bu “tasarımların anlamı”nı elde etmenin, bu dünyanın tasarımıdan başka bir şey olup olmadığını anlamının anahtarıdır.²² İrade, doğrudan doğruya malum olan şey olarak tanımlamaktadır. Bilvasıta bilinen ve

---

¹⁷ Kant Immanuel, akt; Topuz, Ketenci, s. 58.

¹⁸ Topuz, Ketenci, s. 5.

¹⁹ Topuz, Ketenci, s. 10-12.

²⁰ Arthur Schopenhauer, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, (çev. Levent Özşar), İstanbul 2005, s. 7.

²¹ Schopenhauer, s. 39.

²² Topuz, Ketenci, s. 7.

tasavvurda görünen madde alemine geçen yol ondan başlar. İrade her şeyin anahtarıdır. Hakikatin dar kapısıdır. Biz kâinatı kendi varlığımız vasıtasıyla anlamalıyız. Fertlerin iradeleri kendi vücutlarında belirir. Beyindeki zekâ ve vücuttaki temadiyet isteğini bu irade doğurur.²³

Ahlâk felsefesi, insan eylemlerini ve bu eylemlerin dayandığı ilkeleri konu alan felsefe dalıdır. Buna göre ahlâk felsefesi, ahlâk alanında hâkim olan ilkeleri, “iyi” ve “kötü” nün ne olduğunu, ahlaklılığın ne anlama geldiğini ele alır. İnsanın davranışlarında özgür olup olmadığını sorgular. *İyi*: Ahlâk açısından yapılması uygun olan, iradenin yapılmasına özgürce karar verdiği eylemlerdir. *Kötü*: Ahlâk yasası açısından yapılması uygun olmayan eylemlerdir. Özgürlük: İradeyi kullanarak istediğini yapabilme halidir.²⁴

Ahlak felsefesinde irade terimi, belli bir durumda şöyle veya böyle bir ahlaki açıdan iyi olanı istemeye eğilimli olmayı anlatır (İyiye isteme kötüyü istememe).

İrade Allahuteala'nın sıfatlarından biridir. İnsan da irade sahibidir. Allahuteala'nım iradesine, “irade-i külli” insanın iradesine “irade-i” cüzi denir.

Külli irade, Allah'ın her şeyi, her yarattığı mahlûku kuşatan emri ve dileğidir. Yani kâinatta olup biten tüm olaylardan haberdardır ve onun isteği ve izni olmaksızın bir zerrenin bile başıboş hareket etmesi imkânsızdır. İnsanın irade ve ihtiyarı zati değil arizidir, yani kendiliğinden olan bir şey değil, yüce bir irade sahibi tarafından verilmiş, sonradan yaratılmıştır.²⁵

İslama göre insan külli iradesi ile hareket ettiğinde vücudunun bütün azalarını en güzel bir biçimde kullanmayı amaçlar ve onları kötü bir biçimde kullanmaz. Çünkü külli irade sahibinin yiyiniz içiniz, israf etmeyiniz emrini kendine rehber ediniz.²⁶

İnsanın yapılan bir işten sorumlu tutulabilmesi için insanın o işi hür iradesiyle yapmış olması gerçeğinden hareketle Mu'tezile, insanın fiillerinin, kendisinin hür

²³ Arthur Schopenhauer, *İrade Felsefesi*, (çev. Sadi Irmak), İstanbul 1962, s. 25.

²⁴ www.karamanaol.k12.tr(04.02.2011)

²⁵ Ören, s. 20.

²⁶ Ören, s. 42.

iradesinin ve gücünün eseri olduğunu belirtmiştir insanın fiillerinde hür olduğu, yaptığı iyi ve kötü eylemlerin tamamen kendisine ait olduğu, dolayısıyla bunlardan sorumlu olduğunu belirtmişlerdir.²⁷

Cebriye görüşünde ise Kul, yaptığı işleri, gücü, iradesi ve seçme serbestisi olmaksızın, mecburen yapar.²⁸ Cebriye, Mutezilenin tam zıddı bir mezheptir. İnsan da hür iradenin varlığını inkâr ederek; insanın rüzgârın önündeki bir kuru yaprak gibi olduğunu, yaptığı işleri zorunlu olarak yaptığını kabul eder.²⁹ Özetleyecek olursak insanın eli kolu bağlanmış değildir. Yapacağı iyiliklerde seçme hakkına sahiptir. Fakat bu iyilikleri yaparken fiilleri yaratan kendisi değildir. Yaratma kudretinde bulunan yüce Allah'tır. İnsanın kendisine has külli iradesi ve cüzi iradesi vardır. Külli irade, fiil haline gelmeden kuvvette var olan ve bütün seçenekleri kapsayan iradedir. Cüzi irade ise bunların seçeneği için kullanılan iradedir.³⁰

Hareketlere refakat eden sonuçların veya hareket istikametlerinin tasavvurlarına “motif” denir. Hareketlerin tasavvuru ve sonuçları tek bir temayülü uyandıracak şekilde olduğu gibi, aynı cinsten birçok temayüller de uyandırabilir. Eğer motifler çok olursa ve bu yüzden birbirine zıt temayüller karşı karşıya bulunursa o zaman bu zıt temayüller arasında tercih mücadelesi başlar. Mücadele temayüllerden birinin diğerine galip gelmesiyle sona erer. İşte bu bir irade kararıdır. Eğer temayüllerden herhangi birisi galip gelemezse sonuçta kararsızlık olur ve hareket yapılamaz. Bu da demek oluyor ki irade, motiflerin ve temayüllerin bir fonksiyonudur.³¹

Kerschensteiner ise bu açıklamalara dayanarak iradeyi şu formülle açıklamıştır:

$$\dot{I}=f(\text{Te, Mo})$$

---

²⁷ Hamdi Gündoğar, “Mu'tezile mezhebinde insan fiilleri problemi”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Aralık 2004, s. 206.

²⁸ Ebu Zehra 1983, akt; Ümit Karlı, Mezheplere göre ceza ehliyeti ve günümüze göre mukayesesi, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nuri Kahveci), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

²⁹ Kılavuz 1984, akt; Ümit Karlı, s. 13.

³⁰ Ören, s. 27.

³¹ Kerschensteiner, *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, (çev. Fikret Kanad), Ankara 1977, s. 57.

Bu formülde İ=İrade, temayüller=Te, ve motifler=Mo şeklinde simgelenmiştir.

A. Problem

Problem 1: İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin İrade algılarını ölçmeye yönelik olarak geliştirilen irade Ölçeği (İÖ) geçerli ve güvenilir bir araç mıdır?

Problem 2: İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları, cinsiyet, yaş, evde oturan kişi sayısı, kardeş sayısı, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, annenin mesleği, babanın mesleği, evde çalışma odası var mı yok mu, günlük gazete takip etme durumu, dergi takip etme durumu değişkenlerine göre farklılık göstermekte midir?

1. Alt Problem

1. İrade ölçeği geçerli bir araç mıdır?
2. İrade ölçeği güvenilir bir araç mıdır?
3. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
4. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları yaşa göre farklılık göstermekte midir?
5. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları evde oturan kişi sayısına göre farklılık göstermekte midir?
6. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları kardeş sayısına göre farklılık göstermekte midir?
7. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları annenin öğrenim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
8. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları babanın öğrenim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
9. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları annenin mesleğine göre farklılık göstermekte midir?
10. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları babanın mesleğine göre farklılık göstermekte midir?

11. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları babanın öğrenim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
12. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları evde çalışma odası olma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
13. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları gazete ve dergi takip etme durumuna göre farklılık göstermekte midir?

B. Sayıtlılar

Araştırmanın sayıtlıları aşağıda verilmiştir.

1. Araştırmaya katılan öğrenciler bilgi toplama araçlarını içtenlikle ve doğru olarak yanıtlamışlardır.

2. Anne ve babanın mesleği ve eğitim seviyesi, öğrencilerin evde çalışma odasına sahip olma veya olmama durumu, evde yaşayan insan sayısı, kardeş sayısı, gazete dergi takip etme durumu öğrencilerin sosyo ekonomik sosyo kültürel durumlarını yansıtmaktadır.

C. Sınırlılıklar

Araştırma, Batman iline bağlı devlet okullarından 2013-2014 eğitim-öğretim yılı ilköğretim 4. sınıflarda bulunan öğrenciler üzerinde gerçekleştirildiğinden, araştırma sonuçları ancak bu öğrencilere benzer sınıf düzeyine sahip kişilere genellenebilir.

D. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

İrade insana ait olan ve kişilerin hayatı boyunca karşısına çıkan geliştirilebilir bir karakter özelliğidir. Öğrencilerin irade algılarını ölçmek ve irade algılarında ne gibi özelliklerin etkili olduğunu belirlemek için uygun bir ölçme aracına gerek duyulmaktadır. Bu araştırmada kısmen de olsa bu eksikliği gidermek ve ilerdeki araştırmalara uygun ölçme aracını geliştirmek, ayrıca irade üzerinde hangi etmenlerin etkili olduğunu belirlemek amacıyla, ilköğretim 4. sınıf öğrencilerine

yönelik irade ölçeği geliştirmek ve onların irade düzeylerinin farklı değişkenlere göre değişip değişmediğini belirlemek amaçlanmıştır.

İnsan hayatı boyunca bazı seçimlerle karşı karşıya kalır. Öyle bir an gelir ki yaptığı ya da yapacağı seçimler hayatını ya iyi tarafa ya da kötü tarafa sürükler. Bundan dolaydır ki seçimlerin insan hayatındaki yeri büyüktür. Hayatta pek çok seçenekle karşı karşıya kalıp farkında olarak veya olmayarak pek çok kez karar vermek zorunda kalabiliriz. Günlük hayatınızda ne yiyeceğimiz, nereden alışveriş yapacağımız, hangi televizyon programını izleyeceğimiz... İşte küçük yaşlarından itibaren çocuklar evde, arkadaş ortamında veya okula başladığında okulda bazı seçimlerle karşı karşıya kalmaktadır. Sosyo kültürel bir ortamda büyüyen her çocuk bu seçimlerle karşı karşıya kalır. Biz öğretmenlere ve ebeveynlere ise tam da bu aşamada görev düşmektedir. Evde ebeveyn dışarıda ise öğretmenler çocuklara yaptıkları doğru yönlendirmelerle gelecek nesillere kararların arkasında duran, amaçlarını gerçekleştirmek için ufak bir engelde pes etmeyen, doğru seçimler yapabilen bireyler yetiştireceklerdir.

Günümüzde öğrencilerin en önemli problemlerinden biri en küçük bir başarısızlıkta kendilerine güveninin kaybolması hiçbir şey yapamayacaklarına inanmalarıdır. Oysaki çocukların olumlu yönleri geliştirerek doğru seçimler yapması sağlanabilir. İşte tam da bu noktada irade devreye girmektedir. Çocukların bu olumlu yönlerinin fark edilmesi ve güçlendirilmesi içinde irade eğitimine ihtiyaç vardır. İrade eğitiminin tam olarak yapılabilmesi için iradeyi oluşturan faktörler, irade üzerinde nelerin etkili olduğu bilinmeli ve ona göre bir program hazırlanmalıdır.

Yapılan literatür taraması sonucunda, irade ile ilgili yapılan araştırma sayısı çok azdır... Konuyla ilgili yazılan makaleler genellikle, iradeyi tanımlama, irade eğitiminde ana babalar ve öğretmenlere tavsiyelerle sınırlıdır. Bu nedenle öğrencilerin irade düzeylerini tespit etmek, iradenin hangi etmenlerden etkilendiğini ortaya koymak, yapılması planlanan olası irade eğitimlerinin etkinliğini sınamak için,

bu çalışmanın alandaki önemli bir boşluğu kapatacağı ve ilerdeki araştırmalara ışık tutacağı umulmaktadır.

II. İNSAN ve EYLEMLERİ

İnsanların bilinçli veya bilinçsiz olarak meydana getirdiği birçok hareketler vardır. Bunlardan bilinçli olanlar yani irademizle meydana getirdiğimiz hareketlere bizim olan hareketler fakat bilincinde olmayarak tamamen istem dışı yaptığımız hareketler de bizim dışımızda gerçekleştiği için bizim olmayan hareketler olarak adlandırılabilir.

İrade konusunu açıklığa kavuşturmak için bu hareketleri incelemek gerekmektedir. İrade Schopenhauer in de dediği gibi insanın kendisinden kaynaklanıyorsa iradeyi tam olarak anlamlandırmak için insanı ve insanın meydana getirdiği hareketleri incelemek gerekmektedir.

İnsanın iradi hareketleri iki faktöre bağlıdır. Bunlar: 1- Hedonizm(Yunanca zevk anlamına gelen hedonadan gelir) 2- deneme yanılma davranışı üzerine deneysel çalışmaya

İnsan hareketlerine zevk veya acının yön verdiği doktrini yazılı tarihin başlangıcından beri sürekli çeşitli zamanlarda ve çeşitli şekillerde yorumlanmıştır.³²

Hedonizm(hazcılık) ve irade kavramlarını bir araya getirenlerden biri Alexander Baindir. Bain in çözmeye çalıştığı problemlerden biri insanlarda ve hayvanlarda irade nasıl geliştiğidir. İlk olarak refleksten, hareketten farklı olarak, sinir sisteminin doğal işleyişinin sonucu olarak rastgele ortaya çıkan kendiliğinden hareketten bahseder. Bu hareketlerden bazıları, şanslı bir şekilde, bilinçli zevkin eşlik ettiği, arzu edilebilir bir durum yaratır. İleride dışsal koşullar oluştuğunda zevk hafızası hareketi yeniden ateşler. Sık tekrar, düşünce ve hareket arasındaki birliği, iradi davranış yerleşene kadar güçlendirir.³³

---

³² Keller, Psikolojinin *Tanımı*, (çev. Tufan Göbekçi), Ankara, s. 52.

³³Göbekçi, s. 54.

Bain bu öğretileri bir model oluşturur. İlk olarak açlık veya kapalı kalma koşullarında oluşan kendiliğinden veya rastlantısal hareket fikri vardır. İkincisi, bu hareket açlığın yok olması veya kapalı kalınan yerden kaçılması şeklinde, tatmin veya kurtuluşla sonuçlanır. Üçüncü olarak, bu tatmin veya kurtuluş, zevkle birlikte, hareketi var olan koşullar altında daha sonra ortaya çıkmasını yükselterek kuvvetlendirir. Son olarak da, bu hareket refleks değil, iradi denilen hareket sınıfına dahil edilir.³⁴

A. Bizim Olmayan Hareketler

İlk irade hareketleri, tabiatımızda bulunan temayüllerin tekrar tekrar faaliyeti sonucunda gelişmektedir. Faaliyetler yalnız faaliyete ait tasavvurlarla değil, aynı zamanda yöneldiği şeyin tasavvuru ile ve temayülün tatmin edilmesinden doğan değer ve duyguların tasavvuru ile veya gayenin elde edilmesine ait vasıtaların tasavvuru ile de birleşebilir. Görülüyor ki irade basit bir psikolojik olay değildir.³⁵

İrade konusunda yalnız bizim olmayan hareketleri değil, bizim olanlardan da bir kısmını çıkartmak, fizyolojik hayatımızın derinliklerinde bizden habersizce oluşan organik faaliyetlere geçmek gerekir.³⁶

Klâsik psikoloji, insan hareketlerini iradi ve gayri iradi olmak üzere iki kısımda inceler.³⁷

1. Refleksler ve Otomatik Hareketler (İdea – Motor Temayülü)

Refleks, bir uyarıcıya karşı meydana gelen istem dışı tepki olarak tanımlanabilir. Omurilikte değişik refleks merkezleri bulunur. Refleks davranışı öğrenilmemiştir, bir yaşantı sonucundan çok, organizmanın genetik olarak getirdiği bir özelliğidir.³⁸ Refleks kavramı en az üç farklı yapıyı kapsar. 1- Etkileyen organ, kas hücreleri gibi 2- Bir iletken sinir yolu veya organa giden bir iletken 3- Reaksiyon

---

³⁴Göbekçi, s. 55.

³⁵Kerschenstein, s. 56.

³⁶Başgil, s. 31.

³⁷ Adnan Güriz, İrade Hürriyeti 1-2, s. 636

³⁸ www.biyolojiegitim.yyu.edu.tr(04.25.2010)

başladığında bir harekete geçirici veya alıcı organ. Burada en iyi alıcı sinir sistemine dahil etmektedir, böylece tüm yapılar zincirinden -alıcı, iletken ve vericiden bir refleks kemeri olarak söz etmek mümkün olacaktır.³⁹

Günlük işlerimizde sık sık meydana gelen refleksleri daha iyi anlamlandırmak için refleks hareketin nasıl oluştuğu ile ilgili fikir sahibi olmalıyız.

Refleks dediğimiz ani hareketler, bilinçsiz ve hızlı bir biçimde gerçekleşir. Bilinçsizdir çünkü kararı beyinden değil omurilikten gelir. Refleks uyarılara sabit karar verilmesiyle oluşur. Uyarı yorumlanamaz, daha doğrusu onun niteliği hakkında bilgi sahibi olunamaz. Çünkü uyarı beyindeki herhangi bir merkezden geçmeden bir cevaba varılır uyarılar ara nöronlarla beyne iletilirse, böylece uyarının niteliği anlaşılır ve bu durumda istemli olarak nasıl hareket edileceğine karar verilir. Mesela, bir acı anında elimizi birden çekeriz ama tehlike anına örneğin bir yere tutunuyorsak elimizin tahrip olmasını göze alarak vücudumuzu kurtarmak için geri çekmeyiz. Bu önceliği karar veren beyindir.⁴⁰

Basit bir hadise olan refleks hareketlerden, çok karışık bir hadise olan iradi hareketlere kadar bir takım hareketler mevcuttur. Bu arada "Otomatik Hareketler" de yer alır. Otomatizmle meydana gelen hareketler, şuurun açık bir müdahalesi olmaksızın meydana gelen hareketlerdir. Bu hareketlerden bazıları iradeden tamamıyla bağımsız değildirler. Bunlar üzerinde dikkatimizi toplamak suretiyle onları tamamıyla bertaraf etmek veya iradi hareketlere değiştirmek mümkündür. Esasen dikkat kanalından geçerek iradenin etkisi ile bunları değiştirebilmek özelliği otomatik hareketleri refleks hareketlerinden ayırır.⁴¹

Çalışma odası dışındaki şiddetli bir fırtına gürültüsü, odada çalışmakta bulunan insanı otomatik şekilde kapıyı kapamaya sevk eder. Bu hareket şuurlu bir arzunun neticesi olarak değil fakat otomatik olarak yapılmaktadır. Ancak insan, yaptığı hareket üzerinde derinliğine düşünürse, hareketini değiştirebilir; sıcaktan çok soğuk havanın kendisi için gerekli olduğu sonucuna varabilir.

---

³⁹Göbekçi, s. 41

⁴⁰ gelisimportali.net

⁴¹ [dergiler.ankara.edu.tr\(04.25.2010\)](http://dergiler.ankara.edu.tr(04.25.2010))

Eğer hareket idea- motor temayülünün neticesi olarak yapılan otomatik bir hareketse, böyle bir hareketi iradî saymaya imkân yoktur. Fakat gene yukarıdaki örnekte olduğu gibi, bizim fırtına sesi üzerine kalkıp kapıyı kapamamız veya temiz hava almak düşüncesiyle kapıyı daha da fazla açmamız, belli bir neticeyi elde etmek için yapılmışsa, o hareketi iradi hareket saymak gerekir.⁴²

İrademize yabancı kalan otomatik hareketler üç şekildedir. Bunlar,

1. İçgüdüsel(insiyaklar) hareketler
2. Alışkanlıklar(itiyatlar)
3. Telkinli hareketler

2. İç Güdüsel Hareketler

İçgüdü, bir insanın belli bazı şeylere dikkat etmesini veya onları hissetmesini sağlayan, böyle bir şey gördüğü zaman özel bir heyecan duymasına yol açan, belli bir tarzda hareket etmesini temin eden veya hiç olmazsa bir itici güç olarak harekete sebep olan, doğuştan gelen veya kalıtım yoluyla kazanılan psikofizik bir eğilimdir.⁴³

Kovanda yaşayan arılara bakacak olursak bu hayvancıklar, bundan binlerce sene önce, dünyanın her yerinde, ne ise, nasıl yaşıyor ve çalışıyorlarsa bugünde öyledir. Hep aynı arzda petek yaparlar ve bal yaparlar. İşte bu bir içgüdüdür. İlk bakışta alışkanlık şeklinde ortaya çıkan hareketler, bir düşünce ve iradenin eseri gibi görünür. Örneğin bal yapan arıda, yavrusunu kurtarmak için tehlikeye atılan bir anneye uzaktan bakılınca birer şuur izi gözlemlenir. Fakat bu gözlem aldatıcıdır. Bu hareketler sadece arıya, anne türüne has içgüdülerdir. Ve aslında birkaç refleksin birleşik bir halde ve ruhsal bir etkiyle harekete geçmesinden ibarettir.⁴⁴

---

⁴²Güriz, s. 638.

⁴³Güriz, s. 639.

⁴⁴Başgil, s. 33.

3. Alışkanlıklar

Alışkanlık “eyleyen tarafından edinilen ve durumların genelliği içerisinde etkinliğinin yinelenmesini zorunlu kılan bir gelenektir.”⁴⁵

Alışkanlıklarımız yaşamımızdaki güçlü etkenlerdir. Tutarlı ve çoğu zaman da bilinçsiz davranış modelleri oldukları için her gün sürekli olarak karakterimizi ortaya koyar ve etkili ya da etkisiz olmamıza yol açarlar. Alışkanlık bilgi beceri arzu keşişmesi olarak da tanımlanabilir.⁴⁶

Otomatik hareketler ve faaliyetlerimizin büyük bir kısmı da alışkanlık veya itiyat şeklinde oluşurlardır. Alışkanlık içgüdülerden kesin bir biçimde ayrılır. İçgüdü sırf kendine özgü ve türün bir ayrıcalığı olduğu halde alışkanlıklar aksine, tamamıyla kişiye mahsustur. Ve kişiden kişiye hatta aynı kişinin yaşam süreci içinde değişebilir. Alışkanlıklar başkasından görüp öğrenme yoluyla elde edilir.⁴⁷

En gerekli alışkanlıklarımız, açıktır ki organizmanın ve fizikî işlevlerinin muhafazası ve normal gelişimiyle alakalıdır. Bununla beraber insanın orijinal olarak tek bir temele sahip olmadığı pek çok alışkanlığı kazanma yeteneğinin olduğunun farkına varmak önemlidir. Bu durum, farklı alışkanlıkların kazanılmasında yararlıdır. Her alışkanlık bir kuvvettir ve insan ne kadar çok kuvvete sahipse, o kadar çok eylemde bulunabilir, hayatını tümüyle yaşar. Tepkisiz kazanım olmaz, karşılıklı ifade olmaksızın izlenim olmaz. Öğrenilen her şey, belli bir alışkanlık için kalkış noktası olmalı ve organizmasını belli bir eylem için belirlemelidir.⁴⁸

Alışkanlıklar öğrenilerek, taklit ile veya hiç yoktan yapay olarak meydana getirilir bu nokta ile alışkanlıklar içgüdülerden ayrılır. İçgüdülerimizi değiştirmek çok güç olabilir ama alışkanlıklarımızı değiştirmek iyi ve kötü alışkanlıklarımızı belirlemek bizim elimizdedir.⁴⁹ İrade de bu değişim kısmında devreye girmektedir.

---

⁴⁵ Işıl Bayar Bravo, İbnRüşd’ün Epistemolojisi, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 18, Aralık 2008, s. 169.

⁴⁶ Alışkanlık <http://www.utkuduyar.com> (24.04.2010)

⁴⁷ Başgil, s. 33.

⁴⁸ Emile Boutroux 1912, William James’in Eğitim Anlayışı, (çev. Doç. Dr. Celal Türer), *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 12, 2002, s. 306.

⁴⁹ Başgil, s. 35.

4. Telkinli Hareketler

Telkin, bilinç dışı bir sürecin aracılığıyla, kişinin ruhsal veya fizyolojik alanıyla ilgili bir düşüncenin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir.⁵⁰

Telkin diye, bize herhangi bir şey hakkında fikir vermek ve bu sayede inancımızı kazanarak harekete yöneltmek için karşı karşıya bırakıldığımız söz veya hareket şeklindeki etkiye denir. Dikkat edersek telkinli hareketlerde içgüdüler ve alışkanlıklar gibi bizden ortaya çıkmakla beraber, gerçekten bizim değildir.⁵¹

Görüldüğü gibi bedenimiz birçok hareket sergilemektedir. Bunları bir kısmı otomatik olarak ortaya çıkmakta bir kısmı alışkanlıklarla bir kısmı da telkin yoluyla ortaya çıkmaktadır.

Bizden ortaya çıkması açısından bizim gibi görünen hareket ve faaliyetler, aslında bizim olmaktan uzaktır. Çünkü bizim irade ve şuurumuzun eseri değildir.⁵²

B. İrade Ediniminde Beynin Ruhsal Bileşenleri

1. Algılama

Algılamanın nasıl olduğunu anlamamız için öncelikle duyum mekanizmasını bilmek gerekmektedir.

Duyum bir ışığın parlaklığı, bir ses tonunun perdesi, kahvenin sıcaklığı ya da iğne battığında duyduğumuz acı gibi ilkel yaşantıları içerir. Duyumlar yaşantının ham maddeleridir. Ancak yaşantı sadece bir dizi duyumdan ibaret değildir.⁵³

Duyum öncelikle duyu organlarımızın oldukça yapay karmaşık doğasıyla belirlenir. Böylece duyum yalnızca dışarıdaki bir neden tarafından belirlenmiştir, ama sonradan kendi yasalarınca tamamlanır. Bu yüzden de duyum tümüyle öznedir.⁵⁴

---

⁵⁰Tdk.org.tr(04.02.2011)

⁵¹Başgil, s. 35.

⁵²Başgil, s. 36.

⁵³Morgan, *Psikolojiye Giriş*, Konya 2009, s. 242.

⁵⁴Schopenhauer. *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, s. 25.

Duyu alıcı hücrelerin dış çevredeki fiziksel enerjileri yakalayıp sinirsel enerjiye dönüştürmesiyle oluşur. Bu sinirsel enerji beyinde işlenir ve işlemin sonucunda bir algısal ürün ortaya çıkar. Bu işleme algılama ve ortaya çıkan ürüne algı adı verilir.⁵⁵

Çevremizi tanıma işlevinde uyarıların duyu organları tarafından alınıp belli yollarla beyne ulaştırılması yeterli değildir. Beyne gelen duyumlar çok çeşitli etkenlere göre değerlendirilir, yorumlanır. Aralarında bir seçim yapılır, bir anlam verilir. Duyu organları tarafından beyne ulaştırılan uyarıların beyin tarafından örgütlenip yorumlanarak bir anlam verilmesi süreci algılama olarak tanımlanır. Algı ise algılamanın ürünüdür. Algılama süreci nesnelere ya da olayların insan bilinçliliğine yansımalarıdır.⁵⁶

İnsanlar dünyayı tüm duyu organları aracılığı ile algılarlar dolayısı ile görsel algı, işitsel algı, dokunma algısı, tat ve koku algıları, zaman algısı gibi her duyuma ilişkin algı vardır.

İşitme birincil duyumlarımızdan biridir. Konuştuğumuz dil işitme üzerine kuruludur. İşitme organımız kulaktır. Kulak dış kulak, orta kulak ve iç kulak olmak üzere üç değişik kısımdan oluşur. Ses kulak kepçesi ile işitme kanalından kulak zarına gelir kulak zarını titreştirir. Kulak zarının titreşimi sırasıyla çekiç, örs, üzengi kemiklerini ve oval pencereyi titreştirir. Kulağın iç yapısında bulunan salyangoz sıvısı dışarıdaki sesin özelliklerine göre titreşime uğrar alıcı sinir hücreleri mekanik enerjiyi sinirsel enerjiye dönüştürürler ve sinirsel enerjiyi beyin ses olarak algılar.⁵⁷

Bir diğer duyumumuz ise görme duyumumuzdur.

Dış dünyadan gelen uyarıların çoğu görsel uyarılardır. Görmenin olabilmesi için ışık enerjisinin, görme organı olan gözün ve ondaki alıcı yapıların, merkeze giden ileticilerin ve merkezin olması; bunların da sağlam olması gerekir. Bunlardan birinin biyolojisi bozuk olursa görme gerçekleşmez ya da tam olmaz.

---

⁵⁵ Doğan Cüceloğlu, İnsan ve Davranışı, İstanbul 1997, s. 118.

⁵⁶ tip.sdu.edu.tr/akademikyapi (01.04.2010)

⁵⁷ Cüceloğlu, s. 110.

Koku alma organı burundur, alıcı yapıları burun tavanındaki koku epiteli hücreleridir. Burna gaz halinde giren kimyasal uyarılar bu hücreleri uyarır ve koku siniriyle doğrudan beyinde hipokampusu gider. Beyin dış dünyayla bağlantı kurarak bu sınırları anlamlandırır ve koklama duygusu meydana gelir.

Tat almanın alıcı yapısı dilin üzerindeki tat tomurcuklarıdır. Uyarılar sıvı ya da eriyebilir nitelikteki kimyasal maddelerdir. Koku ve tat alma arasında yakın bir ilişki vardır ve bu iki duyum genellikle birlikte alınır.

Schopenhauer ise algıya daha geniş bir bakış açısı getirmiştir.

Kişi kendi gövdesini ancak beyninin algısında bilir. Gövde, duyarlarla, onların sağladığı verilerle beyne iletilir, algılayıcının anlama yetisi etkiden nedene geçerek işlevini yerine getirir. Böylece anlama yetisi gövdeyi gören göz ya da gövdeye dokunan el aracılığı ile yer kaplayan süresi olan bu gövdeyi kurar. Gövdenin varlığına ilişkin bu genel duygu ancak isteme(irade) ile ilişkide doğrudan vardır. Bu duygu istemenin(irade) eylemlerinde doğrudan vardır. İstemenin eylemleri, dışarıdan algılamaya kendilerini gövdenin eylemleri olarak sunarlar.⁵⁸

2. Düşünme

Genel bir kaniya göre insan, kâinata bilinen varlıklar arasında en mükemmel olanıdır. İnsanda bulunan özelliklerden bir kısmı bilinen diğer varlıklarda ya hiç yoktur ya da çok ilkel seviyelerde mevcuttur. Bu özelliklerden en önemlisi akıl ve onun insana mahsus olan fonksiyonlarıdır. Düşünebilmesi ve aklına hitap edilebilmesi sayesinde diğer varlıklardan ayrı, özel bir konumda bulunmaktadır. Sahip olduğu düşünme yetkisi ve görevi nedeniyle de davranışlarının sorumluluğunu yüklenmektedir.⁵⁹

Düşünme zorunlu olarak algının, özgün dünyasının bir kopyası, bir yinelemesidir.⁶⁰

---

⁵⁸Schopenhauer, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, s. 20.

⁵⁹ Mehmet Cüneyt Birkök, "Sosyolojik Düşünme Metodolojisi," Yayınlanmış makale, İstanbul 1998, s. 4.

⁶⁰Schopenhauer, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, s. 16.

Zihinde zaman içinde detaylanan konu, bireyin eylemlerini tetikler ve aklından geçenleri istemesine yol açar. Bu durum bireyin eylemlerini ve tercihlerini düşüncelerine borçlu olmasının bir sonucudur.⁶¹

3. Duygulanım

Duygulanım dışı vurulan, özellikle de suratla ifade edilen duygusal haller demektir. Neşeli, öfkeli, durgun, endişeli, bezgin sıkılmış gibi... Andan ana günden güne değişebilir.⁶² Bunlar günlük yaşam içinde sık sık görülen duygu durum dalgalanmalarıdır. Normalde günlük duygu durum belli sınırlar içinde bu örneklerle benzer biçimde kısa süre değişimler gösterir ve anormallik düşünülemez. Bazen gerçekten duyulanacak, öfkelenecek, sevinecek durumda kişi bu durumla bağdaşmayacak şekilde aşırı, dengesiz kimi zamanda uygun olmayan duygusal tepkiler gösterebilir ya da tümünden tepkisiz kalabilir. Bunlar duygulanımda bozukluk belirtisidir.⁶³

4. Davranış

Zihin ve beden, birbirini sürekli olarak etkileyen iki sistemdir ve aynı doğrultuda hareket etme yetisine sahiptir. Bedende yaşanacaklar önce zihinde yaşanır ve beden, zihnin sahip olduğu düşünceden etkilenerek harekete geçer. İnsanın davranışları, düşünce yapılarının etkisi sonucu geliştirdiği tepkilerdir. Zihinde zaman içinde detaylanan konu, bireyin eylemlerini tetikler ve aklından geçenleri istemesine yol açar.⁶⁴

Masanın üzerinde duran bir bardak suyu alıp içmek isteyen insanı düşünün. Bulunduğu yerden kalkıp masaya gidene kadar aklında milyonlarca şey geçecektir. Mesela su gereksinimi olduğunu fark edecek, su bardağını ve içindeki suyu tanıyacak, o koşullar içerisinde suyu içmesinin normal bir davranış olduğuna karar

---

⁶¹ Elvan Acar, *Eğitim ve İstihdam Politikaları Pozitif Düşünce: Mit Mi Gerçek Mi?* ,(Danışman: Oğul Zengingönül), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006

⁶² Kerem Doksat, "Mizaç, Karakter, Kimlik, Kişilik, Duygudurum ve Duygulanım Nedir? "S.2, 2003, s. 1-15.

⁶³ www.genelsaglik.tk/tag/duygudurum-bozukluklari-pdf (03.04.2010)

⁶⁴ Acar, s. 1.

verecek, bardağı doğru algılayıp yakalayacak, bardağı ağzına götürecektir, yutkunma davranışıyla nefes alma davranışını dengeleyecek, bu ve buna benzer yüzlerce davranışsal ve algısal süreç arasında dengeleme ve işbirliği yapması gerekecek. Bu saydıklarımız aklımıza gelen kabaca göze çarpacağını umduğumuz olaylardır.⁶⁵

Zihinde zaman içinde detaylanan konu, bireyin eylemlerini tetikler ve aklından geçenleri istemesine yol açar. Bu durum bireyin eylemlerini ve tercihlerini düşüncelerine borçlu olmasının bir sonucudur.⁶⁶

Davranış süreklilik boyutunda var olur. Bir kişi herkeste gözlenen davranışı göstermiyorsa bu durum anormaldir. Aynı şekilde bir kişi bir davranışı birçok kez yeniler ve başka hiçbir şey yapmazsa bu durumda anormaldir. Bu iki davranışın ortasındaki davranış ise normaldir.⁶⁷

5. Dürtü

Organizma, yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan su gibi bir madde, ya da uyku gibi bir koşuldaki mahrum bırakılmışsa, organizmanın bu durumuna gereksinme adı verilir. Gereksinme hali organizmayı gergin bir duruma sokar ve organizma harekete hazırdır. Organizmanın bu durumuna dürtü hali adı verilir.⁶⁸

Organizma dürtülerle uyarılır, uyarılmış organizma bir gereksinme ve gerginlik içindedir. Her dürtünün bir kaynağı, bir amacı ve bu amaca ulaşmak için üzerinde işlem yapacağı bir nesnesi vardır. Dürtülerin kaynağı insanın kendisidir. Amacı doyumdur. İnsan doyuma gereksinmeyi gidererek ve gerginliği ortadan kaldırarak ulaşır. İnsan dürtü nesnesi üzerinde bir işlem yaparak doyuma ulaşır.⁶⁹

Dürtülerin bazıları açlık ve susuzluk gibi vücutta bilinen bazı fizyolojik değişikliklerden kaynaklanır. Açlık ve susuzluk birincil olarak iç fizyolojik etmenler

---

⁶⁵Cüceloğlu, s. 53.

⁶⁶Acar, s. 1.

⁶⁷Morgan, s. 307.

⁶⁸Cüceloğlu, s. 230.

⁶⁹tip.sdu.edu.tr (04.04.2010)

tarafından kontrol edilir. Fakat dış fizyolojik etkenlerinde bunlar üzerinde etkisi vardır. Mesela su ihtiyacımız olmadığı halde tadı güzel olduğu için su içebiliriz.⁷⁰

6. Dikkat – Konsantrasyon

Motivasyon organizmayı bir hedefi aramaya, bir ihtiyacı doyumaya sevk eden biyolojik tabiatlı bir güç veya enerjidir. Motivasyon davranışların ortaya çıkış sebebiyle yakından ilgilidir. Bir davranışta bulunduğumuzda bizi ona iten maksat vardır. Bu maksat bir dürtü olup bizi ona iten güce motivasyon denmektedir.⁷¹

Bir bilgiyi öğrenmek için dikkat etmek gerekmektedir. Duyusal kayda gelen birçok uyarıcıdan ancak dikkat edilenler kısa süreli belleğe geçer. Bireyin dikkat düzeyinde iç dünyasındaki özellikleri(ilgi, ihtiyaç, kişilik özellikleri...) ve dış çevre faktörleri(uyarıcının büyüklüğü şiddeti, farklılığı...) rol oynar.

Dikkat ancak isteğe bağlı olduğu takdirde bir irade olayı sayılabilir. İsteğe bağlı olmayan dikkatin irade ile herhangi bir ilgisi yoktur. İsteğe bağlı olmayan dikkatin hâkimiyeti altında irademiz, dikkati tahrik eden şeye bağlı kalır.⁷²

William James Psikoloji adlı eserinde şöyle diyor: “Dikkatin çaba ve gayreti iradenin çekirdeğidir. Gerçekte bu, sürekli kaçmak isteyen tasavvurları yakalamak veya alakamızı bir türlü bağlamayan fikirleri takip etmek için tekrar tekrar ortaya atılan arzudan başka bir şey değildir. Buna karşın isteğe bağlı olmayan dikkat şuarsuz bir yönelimdir. Bu meyil tasavvurlar tarafından ve bunların zihni, dini, estetik, siyasi hisleri tarafından meydana getirilir.”

İradenin gerçek bir irade olarak ortaya çıkması için dikkat unsurunda beraberinde olması gerektiğini söyleyebiliriz. Ayrıca Rollo May Aşk ve İrade adlı eserinde bir iradi eylemdeki dikkat unsurunun önemini şu sözlerle açıklamıştır:

“İrade uygulamasında harcanan çaba gerçekte dikkat çabasıdır, istemdeki uğraş, bilinci net tutma çabası, yani dikkati odaklı tutma uğraşdır”.⁷³

---

⁷⁰ Morgan, s. 181.

⁷¹ www.ctf.edu.tr(04.04.2010)

⁷²Kerschensteiner, s. 56.

⁷³Rollo May, *Aşk ve İrade*,(çev.YuhitNamer),İstanbul 2009, s. 272.

7. Konuşma

Konuşmanın tanımı şöyle yapılabilir: Beyinde oluşan bir iletinin konuşma organlarından yararlanılarak dinleyen kişiye ses titreşimleriyle iletilmesidir. Görüldüğü gibi konuşmanın farklı özellikleri olduğu söylenebilir. Bu özellikler: *zihinsel, fizyolojik ve fizikseldir*. İnsanlarda konuşmayı üç parçalı sistem sağlar. Ses çıkarabilen seslendirici aygıt, karmaşık seslere kod açabilen bir kulak ve hem çıkarılan hem de işitilen seslere anlam verebilen bir beyin. Bu sistemlerin herhangi bir parçası kusurlu ve yetersizse dil bozular. Görme okumayı öğrenmek için önemlidir konuşmayı öğrenmek için gerekli değildir. Buna karşılık işitme çok önemlidir. İşitme engelli çocuklar özel öğrenme yöntemleri olmasa konuşmayı öğrenmede birçok engelle karşılaşır.⁷⁴

Çocukların dili nasıl öğrendiği konusunda Psikolinguistik yaklaşım dilin biyolojik temeline önem verir ve insan çocuğunun konuşmaya genetik olarak programlandığını kabul eder. Bu genetik programı çevre harekete geçirir. Çocuk çevreden elde ettiği ipuçları sayesinde dili kendisi çözümler.⁷⁵

Konuşma, günlük bir gereksinim olduğu gibi işimiz ve uğraşımız yönünden de bir gereksinimdir. Kimimiz öğrenciyizdir; konuları arkadaşlarımız ile birlikte tartışırız. Hazırladığımız bir konuyu sınıfa ve öğretmenlerimize sunarız. Konumuz ile ilgili bize yöneltilen soruları, eleştirileri yanıtlarız. Bu iş ve uğraşların gerektirdiği konuşmaları yaparız. Konuşma, bir düşünce alışverişi; başka türlü söylemek gerekirse, yaşantılarımızı başkalarıyla paylaşma işidir.⁷⁶

Konuşma yetisi çok kapsamlı telgraftan başka bir şey değildir. Bu telgraf keyfi imleri büyük bir hızla, büyük bir ustalıklarla iletir. Peki, bu imler nasıl anlam yaratır? Onlar nasıl yorumlanır? Biri konuşurken biz onun sözlerini, imgelemde o anda resimlerle mi dönüştürüyoruz? İmgelem yıldırım hızıyla geçmişe uçup sözcüklerin akışına, dilbilgisi çekimlerine göre onları birbirine bağlayıp, devindirip, biçimlerini değiştirip ayrıntılı olarak onların resmini mi çiziyor? Öyleyse biz bir

---

⁷⁴ Morgan, s. 166.

⁷⁵ Cüceloğlu, s. 227.

⁷⁶ Ömer Erenoğlu, Selma Otçu, *Türkçenin Doğru Kullanımı*, Ankara 2007, s. 31.

konuşmayı dinlerken ya da kitap okurken kafamızda kim bilir nasıl bir kargaşa oluyordur; ama gerçekte böyle olmaz. Konuşmanın anlamı doğrudan açık seçik kavranır genelde düşlemler bu işe karışmaz. O usun usla kendi yetki alanı içinde konuşmasıdır. Onun ilettikleri aldıkları soyut kavramlardır, algıda bulunmayan tasarımlardır. Bunlar bir kere oluşturulur her zaman geçerli olurlar. Sayıları da oldukça azdır. Gene de gerçek dünyadaki sayısız nesnenin tümünü sarıp sarmaları içerir, temsil eder. Bu, konuşma organı olsa bile hayvanın hiçbir zaman konuşmamasının nedenini kendi başına açıklar. Sözcükler öznel bağlaştığı us olan belli bir tasarım öbeğini gösterdiklerinden onlar hayvanlara bir şey demez sözler hayvanlar için anlamsızdır. Dolayısıyla dil bizim akıldan kaynaklandığını düşündüğümüz bütün öteki belirlemeler gibi, insanı hayvandan ayıran her şey gibi, bu tek yalın ögenin dilin kaynağı olmasıyla açıklanabilir bu öge kavramlardır, algıda temsil edilemeyen soyut tasarımlardır.⁷⁷

8. Zekâ

Zekâ, olayları bağımsız olarak düşünebilme, yeni durumlara başarıyla uyabilme, eylem ve tutumları belli bir düşünce ya da erek çevresinde toplayabilme yeteneğidir. Algılama, belleme, çağrışım yapma, imgeleme, yargıda bulunma, usavurma, soyutlama, genelleme gibi ruhsal işlevlerin tümüne verilen ad olarak tanımlanabilir.⁷⁸

Bilindiği gibi, beynimiz sağ ve sol loplardan oluşan bir bütündür. Bu bütün içinde, sağ lop ritim, hayal gücü, renkler, boyutlar, hacim, müzik gibi işlevleri yerine getirirken sol lop ise konuşma, diziler, sayılar, matematik işlemleri ve analiz gibi konularda işlevseldir. Beynimiz, ortalama 10.000.000.000 adet nöron adı verilen küçük alt hücrelerden oluşmaktadır. Zekâyı etkileyen, bu hücrelerin sayısı değil, dokunaçlar arasındaki elektro – kimyasal etkileşimlerdir. Snaps adı verilen bu elektro – kimyasal etkileşimler, bireyin tüm zihinsel ve bedensel faaliyetlerini kayıt altına alan küçük veri tabanlarıdır. Beyin uyarıldığı sürece bu etkileşimler artar ve beynin yapısını daha karışık bir hale getirir. Bir başka deyişle, zekânın yaşla ya da beyin

⁷⁷Schopenhauer, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, s. 16.

⁷⁸Www. Tdk.org.tr (04.02.2011)

hücrelerinin sayısıyla bir ilgisi yoktur, zekâ gelişimi tamamen bu kimyasal etkileşimlerin yoğunluğu ölçüsünde gerçekleşir.⁷⁹

Kant zihnin, duyguların üzerine yazdığı veya olayları sadece emip sınıflandıran basit bir edilgen hamur olmadığını düşünüyordu. Gerçekte olan, nesnelerin anlayış yollarımıza uymasındır. Bunun bir örneği matematiktir. Matematik zihnimizdeki kavramlardır. Doğa onlara uyar yanıt verir.⁸⁰

İnsanoğlu zekâsıyla varlıklar arasındaki farklılıklar ve benzerlikleri, birbirleriyle olan ilişkileri, hızlı ve doğru anlama kabiliyetini elde etmiştir. İnsanın iradesi ile zihinsel boyutu birbirini tamamlayan faktörlerdir. İnsanın zihinsel zekâsı olmadan iradesini kullanması mümkün değildir.⁸¹

Çeşitli zekâ türlerinden bahsetmek mümkündür. Entelektüel zekâ, matematiksel zekâ, uzamsal zekâ, sosyal zekâ, duygusal zekâ gibi zekâ türleri vardır. Bunların arasında duygusal zekâ daha karmaşık bir yapıya sahiptir.

Duygusal zekâ, kişinin kendi duygularını anlaması, başkalarının duygularına empati beslemesi ve duygularını yaşamı zenginleştirecek biçimde düzenleyebilme yetisi şeklinde tanımlanabilir.

Zekâ yorulabilir. İrade ise hiçbir zaman yorulmaz. Zekâ uykuya muhtaçtır. İrade ise uykuda da çalışır. Yorgunluk ve ağrının kaynağı beyindir. Kalp kasları gibi beyine bağlı olmayan kaslar hiçbir zaman yorulmaz. Uykuda bile beslenir. İrade ise hiçbir zaman gıdaya muhtaç değildir.⁸²

9. Bilinç

Her şeyden önce şu bilinmelidir ki zekâ ile bilinç aynı şey değildir. Zekâ birbirinden bağımsız gibi görünen olaylar arasından bağıntıyı görebilmektir. Bilinç, zekânın yürekle birlikte kullanılarak görünenin ardındaki görünmeyeni kavrayabilme

---

⁷⁹ Acar, s. 1.

⁸⁰ May, s. 280.

⁸¹ Ören, s. 62.

⁸² Schopenhauer, İrade Felsefesi, s. 40.

yeisidir. Bilinç, algı ve bilgileri, yüreğin aydınlattığı zihinde duru ve saf olarak izleyebilme yetisidir.⁸³

İrade, insanda varlığı ile düşüncesinin iç içe, hayatın ise insanın kendisine ait olduğunu hissettiren bilinçtir. Varoluş haline bilinçle katılmadan önce iradenin oluştuğundan söz edemeyiz.⁸⁴

Beynimizde farkında olduğumuz ve farkında olmadığımız fikir faaliyetleri var. Üst bilinç, düşünerek, akıl yürüterek, mantıkla değerlendirme yaparak ele aldığımız konu hakkındaki faaliyetlerin merkezidir. Alt bilinç(bilinçaltı) ise, biz farkında olmadan çeşitli fikirler üreten beyindeki veri tabanımızın merkezidir. İçinde yaşadığımız toplumun bizi şartlandırmaları, okuduklarımız seyrettiklerimiz, iletişimde olduklarımız işte bunlar ana hatlarıyla beynimizin veri tabanını oluşturur.⁸⁵

Son yıllarda insanın bilincini, beş duyunun üzerinde, onlardan daha gelişmiş bir tür duyu olarak tanımlama eğilimi vardır. Bilincimiz beş duyumuza da tercümanlık edebilmektedir.

İnsanın bilinci, bir internet öncesi internettir. İnsanlar dillerini ve bilinçlerini kullanarak, birbirlerine zihinsel modellerini aktarabilirler. Birbirlerinin zihinlerine konuk olabilirler. İnternet öncesi internet olan insan bilinci sayesinde, Eski Mısırlılar veya Sümerler bize bilgi aktarabiliyorlardı, şimdiki internet ortaya çıkmadan öncede insanlar zaman ve mekânda uzaklıkları aşarak birbirlerine mesaj iletebiliyorlardı.⁸⁶

Kısaca bilinci tüm duyularımızın toplamı olarak ifade edebiliriz.

Schopenhauer ise dünyanın varlığının bir tek ipliğe bağlı olduğunu ifade etmiş, dünyanın içinde var olduğu şu andaki bilince bağlı olduğunu söylemiştir.

---

⁸³ Ören, s. 86.

⁸⁴ Eroğlu, s. 2.

⁸⁵ Ören, s. 87.

⁸⁶ Dökmen, s. 95.

C. İrade

İrade denen ve insanda doğuştan var olan kuvvet, dıştan gelen tesirler yani duygularla besleniyor ve kendini besleyen duygulardan ne kadar başka türlü şekillerde kendini gösteriyor. Hareket halinde dış dünyaya bizim yaptığımız bu tesirler, iradeden ibaret olan benliğin duygularla çarpışmasından doğan bir neticedir.⁸⁷

İradeyi duygular üzerindeki basit bir değişimden ibaret göremeyiz, çünkü o dışarıya dönük ve bağlantı arayıcıdır. Bu nedenle iradenin varlığına hükmetmek için, mutlaka olaylara görünmesini beklemeliyiz. Öyle ya içinde yaşadığım dünya, değerlerini kabul ettiğim çağ, her zaman benimle birlikte olacak değil ya, tepki vermek zorunda bırakabilir beni. İrade eylemlerde de ortaya çıkıyor. Eylemin gerçeklik kazanarak sonuçlanması bir dizi işin yapılmasını gerekli kılıyor.⁸⁸

Bir irade fiilinde başlıca dört vasıf görülür. Bunlardan ilk ikisi irade istiklali ve karar verme kabiliyetidir. Diğer ikisi ise sağlamlık ve sebatır. Sağlamlıktan anlatılmak istenen, esaslı bir muhakemeden sonra verilen bir karar karşısında yeniden düşünmeye ve kendi kendine mücadeleye lüzum duymamaktır. İradesi sağlam olan insanlara, sağlam olmayanlardan daha fazla güvenilir. Sebattan maksat, esaslı muhakemeden sonra verilen bir karar karşısında dıştan gelen her türlü engele karşı durmak, hatta engellerin çokluğu karşısında daha fazla direnmektir.⁸⁹

Bu kavramlar birleşerek irade kuvvetini meydana getirmektedir.

İrade kuvvetinde irade faaliyetlerinden elde edilen başarı ve başarısızlığın büyük önemi vardır. İhtiras halindeki duygulardan meydana gelen irade fiilleri öz itibarıyla irade kuvveti sayılmaz. İrade kuvvetini sağlamlık ve sebat oluşturur.

Hayatın tamamının iradeden oluştuğunu ifade eden Schopenhauer, hayatı bir ızdırap olarak görmüş bunun nedenini ise şu şekilde açıklamıştır: Alem, iradeden ibaret olunca, bir acı alemi olmaya mahkûmdur. Öncelikle irade ihtiraştır. Ve elinde tutamayacağından daha fazlasını yakalamak ister. Tatmin edilmiş bir arzuya tatmin

⁸⁷ Nurettin Topçu, İradenin Davası Devlet ve Demokrasi, Ankara 2004, s. 18.

⁸⁸ Eroğlu, s. 28-32.

⁸⁹ Kerschensteiner, s. 57- 58.

edilmemiş on arzu düşer. İhtiras sınırsızdır. Tatmin ise sınırlıdır. Tatmin edilmiş ihtiras yeni bir ihtirası doğurur. Ve bu böyle devam eder gider. Bunun sebebi şudur: irade kendi kendini yemeye mecburdur. Çünkü kendisinden başka bir şey yoktur. Ve irade aç bir iradedir. İradenin görünmesi mükemmelleştikçe ızdırap daha da artar. Bilgimiz arttıkça ızdırabımız da artar. Zekâ geliştikçe ızdırabın derecesi artar. Şuur yükseldikçe ızdırap artar. En ilkel hayvanlarda hafif derecede ızdırap vardır. Bel kemikli hayvanlarda sinir hücresi oluştuğundan ızdırap artar. Kısacası irade bilgi ve zekâyâ kul olmadıkça, dünya derdinden kurtuluşun çaresi yoktur.⁹⁰

1. Yaşama İradesi

Yaşam, görünür dünya, görüngü, istemenin aynasıdır, kopyasıdır ancak. Dolayısıyla gölgenin gövdeye ayrılmadan eşlik etmesi gibi yaşam da, istemeye eşlik eder, istek varsa istek-yaşam dünyada vardır.⁹¹

İnsanın gıdaya, cinsi zevklere veya üremeye karşı olan şiddetli arzusunu düşünelim. Bu arzu bir düşünceden mi doğuyor? Muhakkak hayır. Onun kaynağı gayri meşru yaşama iradesidir.⁹²

İrade, insanda varlığı ile düşüncesinin iç içe, hayatın ise insanın kendisine ait olduğunu hissettiren bilinçtir. Varoluş haline bilinçle katılmadan önce iradenin oluşumundan söz edemeyiz.⁹³

Vücut bir irade tarafından yaratılmıştır. Kan, hayat dediğimiz iradenin emri altında çukurlar açarak damarları yaratır. Bu çukurlar derinleşir ve kapanır. Böylece arterler ve venler belirir. Anlama iradesi beyni, yakalama iradesi eli, beslenme iradesi hazım kanalını yaratır. Bu çift yani irade ve et aynı gerçekliğin ve aynı olayın iki yüzünden başka şey değildir. İrade ve vücudun faaliyeti iki ayrı tarzda beliren aynı şeydir. Vücudun faaliyeti iradenin gözle görülür hale gelmiş şeklinden yani

---

⁹⁰Schopenhauer, İrade Felsefesi, s. 48- 50.

⁹¹Schopenhauer, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, s. 211.

⁹²Schopenhauer, İrade Felsefesi, s. 39.

⁹³ Eroğlu, s. 28.

şahıslanmasından ibarettir. Bu hüküm vücudun her olayı için geçerlidir. Hatta vücudun tümü objektive olmuş yani tasarım haline gelmiş iradeden ibarettir.⁹⁴

İnsanın biçimi insanın istemesine karşılık geldiğinden bireysel gövde, bireysel olarak dönüşüme uğrayarak istemeye – bireyin karakterine- karşılık gelir. Dolayısıyla isteme baştan sona her ayrıntıyla bireysel karakteri gösterir.⁹⁵

İsteme her zaman çalışıp didinir, çünkü onun tek doğası didinmektir. Amacına ulaşmak bile istemeyi durduramaz. Bundan dolayı o son bir doyuma ulaşamaz.⁹⁶ Doyum ise, beklentilerin, gereksinimlerin, istek ve dileklerin karşılanmasıdır. Yaşam doyumu ise, bir insanın beklentileriyle (ne istediği), elinde olanların karşılaştırılmasıyla (neye sahip olduğu) elde edilen durum ya da sonuçtur.⁹⁷

İstek doğası bakımından sancıdır, isteğe ulaşma hemen doyunluk üretir. İsteğin nesnesi yalnızca görünüşte bu nesneyi, ele geçirmek onun büyüsunü alır götürür, dilek, gereksinim kendini yeni bir biçimde yeniden ortaya çıkarır. Bunlar ortaya çıkmazsa bunları pişmanlık, boşluk, sıkıntı izler. Bunlarla uğraşmak, isteğe karşı savaşmak ölçüsünde acı vericidir. İstek ile isteğin doyurulması arasındaki aralıklar ne çok kısa ne de çok uzun olduğunda, bunların neden olduğu acı en aza indirilir. Bu, en mutlu yaşamı yaratır. Bunun dışında bizim yaşamın en güzel bölümü, onun sevinci diye adlandırdığımız şey(bizi yaşamın kaygısız seyircilerine dönüştürmesi nedeniyle), bütün isteklere yabancı olan saf bilgidir, güzelden duyulan hazdır, sanattan alınan gerçek zevktir. Schopenhauer bütün bu bilgilere dayanarak her insanın yaşamının istek ve isteğe ulaşma çabası arasında aktığını ifade etmiştir.⁹⁸

İnsanın doyuma ulaşması ona mutluluk verir onu acıdan kurtarır. İnsanın doyuma ulaşmak için, mutlu olmak için hatta acıdan kurtulmak için sergilediği bütün

---

⁹⁴Schopenhauer, İrade Felsefesi, s. 40.

⁹⁵Schopenhauer, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, s. 52.

⁹⁶Schopenhauer, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, s. 233.

⁹⁷ Melek Özer Özlem Özsoy Karabulut, “Yaşlılarda Yaşam Doyumu ”, *Türk Geriatri Dergisi*, S. 6, 2003, s. 72.

⁹⁸Schopenhauer, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, s. 238.

hal ve hareketler irade olarak ifade edilebilir. Kendisinde iradenin bir eseri olan insanın yaşamı isteğe ulaşma çabasıdır.

Sonuç olarak, insan yaşamının tümünü, bir var olma isteğini koruma kaygısı doldurur.⁹⁹

2. Üreme İradesi

Üreme her organizmanın son gayesi ve en kuvvetli içgüdüsüdür. Çünkü ölümü bu yoldan yenebilir. Bu konuda irade hemen hemen idrakten farksızdır. Buna göre tenasül uzuvları iradenin asıl noktalarıdır. Ve böylece beynin ve idrakin zıt kutuplarıdır.¹⁰⁰

Çeşitli organlar kendi kusurlarının tamamlayıcısını ararlar. Ta ki bu kusurlar gelecek nesillere intikal etmesin. Bir erkek adale bakımından ne derece çelimsiz ise o derece güçlü kuvvetli kadın arar. Herkes başka şahısta kendi nefsinde eksik hissettiği yönü arar. Ve bunu güzel bulur. İki kişinin vücut yapıları öyle olabilir ki türün devamı bakımından biri diğerini bütünleyici olur. İkisi arasındaki cazibe buradan ileri gelir. Kadının vücudunu inceleyişteki titizliğimiz ve hoşumuza gitmeye başlayan kadını pervasızca ve kritik bir tarzda araştırdığımız, bütün bunlar, türün bekası emrinde, farkında olmadan, yaptığımız hareketlerdir. Üreme ve gebe kalmaya elverişli devirden uzaklaştıkça ferdi cazibe azalır. Güzel olmayan bir genç hâlâ bir cazibe tesiri yapabilir. Genç olmayan bir güzelse yapamaz. Aşık olanlar sadece muayyen vasıfta bir ferdi yaratma insiyakı ile hareket ederler. Bu sebepten erkek kadında mukabil aşk aramaktan ziyade ona sahip olmayı ister.¹⁰¹

Eşeyssel dürtü doğal durumdaki insan için, hayvanlar için olduğu gibi, en son amaçtır, yaşamın en yüksek ereğidir. Kendini koruma insanın ilk tutkusudur. Bunu sağlar sağlamaz yalnızca türünü çoğaltmak için çalışır. Salt bir doğa varlığı olarak bundan daha fazlasına yeltenemez. Özünde yaşama isteği olan doğada hem insanı hem hayvanı çoğaltmaya zorlar bunu var gücüyle yapar. Bundan sonra bireyle ilgili amacına ulaşmıştır. Eşeyssel organlar gövdenin öteki dış bölümlerinden çok daha

---

⁹⁹Schopenhauer, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, s. 236.

¹⁰⁰Schopenhauer, İrade Felsefesi, s. 43.

¹⁰¹Schopenhauer, İrade Felsefesi, s. 44.

fazla istemenin hükmü altındadır. İsteme burada kendini, gövdenin bazı bölümlerindeki gibi, neredeyse bağımsız durumda gösterir. Eşeyssel organlar sonuçta beynin, bilginin yani dünyanın öteki yönünün, açıkçası tasarım olarak dünyanın karşı kutbudur. Yaşamı taşıyan ilkedir. Zaman bakımından onlar sonsuz yaşamı güvence altına alır.¹⁰²

Schopenhaur'a göre, “ben”imiz bilinçli ve bilinçdışı ben olmak üzere iki parçaya bölünmüştür. Bilinçdışı beni, yaşam iradesi yönetir. Bilinçli ben ise yaşam iradesine boyun eğmek zorundadır; üstelik yaşam iradesinin planlarından genellikle haberdar değildir. Bilinçli ben bağımsız olmaktan çok, üremekten başka bir amaç gütmeyen, baskın yaşam iradesinin yarı kör hizmetkârıdır.

Akıl iradenin karar vermek için yaptığı gizli toplantılara giremez; tabii ki akıl iradenin sırdaşıdır ama her şeyi de öğrenmesi mümkün değildir.

Akıl ancak üremeyi gerçekleştirmek için kendisine yetecek kadarını öğrenir. Bunun da fazla bir şey olduğu söylenemez.

D. İradenin Temel Bileşenleri

1. Eylem

Yaptığımız seçimler, gözlenebilir nitelikte olur veya olmaz. Eylemde bulunduğumuzda, yaptığımız seçimler gözlenebilir hale gelir. Eylem ve davranış kavramları eş anlamlı değildir. Tüm davranışlarımız içinden bilinçli, amaçlı ve örgütlü olanlara eylem adı verilir.¹⁰³

Eylem, bütün insan davranışlarına kadar yayılmasına rağmen onu kaba bir içgüdü, basit bir refleks olarak anlamak yanlıştır. Çünkü eylemin kaynağında kör ve bilinçsiz olmayan bir irade bulunur. Eylem felsefesinde irade, eylem ile birlikte merkezi bir yer işgal eder. İradeden anlaşılan da şudur: Blondel’e göre bizim irademizde iki taraf bulunur. Bunlardan birisi, bizde doğuştan bulunan ve Tanrı’nın

---

¹⁰²Schopenhauer, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, s. 249- 250.

¹⁰³Dökmen, s. 221.

lütü olan iradedir ve isteyen irade olarak adlandırılır. Diğeri de istenilmiş irade olarak adlandırılan bizim kendi cüz'i irademizdir. İradi faaliyetin temelinde bulunan irade isteyen, açık bir istemenin nesnesi olan irade de istenilen iradedir. İnsanın amacı, eylemi vasıtasıyla kendi varlığında bulunan iradenin bu iki yönü arasında denge kurmaktır. Eylem, ilkin organik hayatın en alt basamaklarından başlar ve üst basamaklara doğru yükselerek manevi bir hamle niteliğine bürünür. Eylem, ruhi bir fiil olduğu için ruh bedene hâkim olur.¹⁰⁴

İstemenin geleceğe ilişkin kararları, aklın bizim belli zamanda ne isteyeceğimiz konusunda düşünüp taşınmalarıdır. Onlar istemenin gerçek eylemleri değildir. Ancak kararı gerçekleştirmek onu isteme olarak damgalar.¹⁰⁵

Eğer kendi isteğimize yani seçimimize dayanarak eylemde bulunuyorsak, bu durumda irademizi sergiliyoruz demektir. Örneğin içimizdeki isteklere göre meslek seçmiş ve bu mesleğe adım atmışsak bu konuda irademizi sergiliyoruz demektir. Başkasının seçimlerine dayanarak eylemde bulunuyorsak irademizi sergilemiyoruzdur. Örneğin çevremizin isteklerine kapılarak, bize uygun olmayan bir mesleğe girmişsek bu konuda kendi irademizi sergilemediğimizi düşünebiliriz.¹⁰⁶ Bu durumda davranışımız yukarıda da bahsedildiği üzere eylem iradeden ziyade bir ödev olarak görülebilir.

İstemek ile eylemek yalnızca düşüncede değişiktir. Gerçekte onlar birdir. İstemenin her doğru, gerçek, aracısız eylemi de öncelikle doğrudan gövdenin görünür bir eylemidir. Buna göre gövde üzerindeki her izlenim, aynı zamanda, ilkin, aracısız olarak isteme üzerinde bir izlenimdir. İzlenim istemeye karşı olduğunda acı diye adlandırılır, istemeye uygun olduğu ölçüde de doyum ya da hoşnutluk verir.¹⁰⁷

Hareketlerimizin birçoğunun altında yatan temelin isteme olduğu söylenebilir. İstemenin insanlarda gövdenin hareketleriyle dışarıya yansıdığı düşünülebilir.

---

¹⁰⁴ www.aliosmangundogan.com/PDF (04.02.2011)

¹⁰⁵ Schopenhauer, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, s. 42.

¹⁰⁶ Dökmen, s. 221.

¹⁰⁷ Schopenhauer, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, s. 43.

Tüm eylem dizileri her bireysel eylemin koşulu(onu gerçekleştiren tüm gövdenin kendisi, sonuç olarak gövdenin içinde var olduğu, onun var olmasına aracılık eden süreç) istemenin ortaya çıkmasından görünür olmasından, istemenin nesnelleşmesinden başka bir şey değildir.¹⁰⁸

Asıl eylem, birey halinden kişi haline geçmiş insanda ortaya çıkar. Toplum içinde bir kişi olarak eylemde bulunma, bizi biz yapan, bizi oluşturan ve geliştiren bir eylemde bulunmadır. İnsan, sadece belli uyarıcılara belli cevaplar veren bir varlık değildir. Çünkü onun eylemde bulunması bilme, isteme ve var olma arasındaki uyuma göre bir eylemde bulunmadır. Zira bilme, isteme ve var olma eyleme, eylemde onlara bağlanıyor. Dolayısıyla insan eylemini basit bir uyarıcı-davranış formülü biçiminde düşünemiyoruz. Blondel'in ifadesiyle eylem, "tanımanın, istemenin ve var olmanın" arasındaki uyumu aramadır.¹⁰⁹

2. Seçme ve Karar Verme

Kişi özgür seçimlerini eyleme dönüştürebildiği sürece iradesini kullanmış olur. Özgür seçimler yapamadığımız, seçim yapsak bile bu seçimler doğrultusunda eylemde bulunamadığımız zaman bir irade eksikliği yaşarız. Önemli önemsiz pek çok konuda iradeli davranışa ihtiyacımız vardır. Meslek seçerken, iş seçerken, hatta gömlek alırken bile irademizi sergilemeye ihtiyacımız vardır.¹¹⁰

Seçme önümüzdeki seçeneklerden bir tanesini diğerlerinden ayırma, demektir. Seçim yapmamız hem bizim için fark eder hem de başkaları için. Sağlıklı seçimler yapabilmek kişiyi güçlü kılar. "İradenin en hakim görüldüğü an, karar anıdır" . Karar zihni bir faaliyettir, seçimle nihayet bulur.¹¹¹

Karar dilemek ve eyleme geçmek arasındaki köprüdür. Karar vermek, kendini bir eylemin akışına adanmak demektir. Eğer ardından hiçbir eylem gelmiyorsa gerçek

---

¹⁰⁸Schopenhauer, İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, s. 52.

¹⁰⁹ www.aliosmangundogan.com/PDF (04.02.2011)

¹¹⁰ Dökmen, s. 217.

¹¹¹ dergiler.ankara.edu.tr (04.02.2011)

bir karar olmadığı, bunun kararlarla flört etmek olduğu, başarısız bir karar olduğu söylenebilir.¹¹²

Karar arzularla güçlenen ve zenginleşen, iradeyle kendini ortaya koyan ve uzun dönemli hedeflerini gerçekleştirmede kişinin benliği için önemli olan kişilere karşılık veren, onlar için sorumlu olan bir eylem ve yaşama yapısı yaratır.¹¹³

Profesör Ernest Keen ise kararı şöyle düzenlemiştir:

Özbilinçliğimden ortaya çıkan, kendimi “değerlendiren benlik” ve “dönüşen benlik” yaşatılamamdır. Bu “ortaya çıkarma” bedensel farkındalığımla özbilincimin ya da diğer bir şekilde arzulla iradem bütünlüğüne veya birleşmesidir. Kişinin varlığının dünyayla ilişkisindeki bütünsel işlevi için de fazladan bir düzey ayırmak, yalnızca kararın diyalektik doğasını değil, kişinin tüm benliğiyle amaçlamasının, arzulama ve istemenin parçalarının toplamında fazla olduğunu yansıtır. “Karar” ne arzu ne de irade eylemi, ne de ikisinin birleşimidir. İrademe karşı bir şey arzulamam, şeker çalmaya teşvik gibidir, arzuma karşı bir şey istemem şeker sevdiğimi inkâr etmek gibidir, bir şeye karar vermek onu almak için çabalayacağımı (ya da çabalamayacağımı) resmen (kendime) açıklamamdır. Bu nedenle, karar vermek bir bağlılıktır. Başarısızlık riski içerir ve tüm varlığımın katıldığı bir eylemdir.¹¹⁴

E. Sosyal Parametreler Yönünden (Ahlak – Hukuk – Din) İrade

1. Ahlak Boyutu

Ahlâk öncelikle davranışları iyi ve kötü ayırmaya çalışmaktır. Her ne kadar toplumun çoğunluğunca olumlu olarak karşılanan davranışlara iyi diğerlerine de kötü dense de iyi-kötü yer zaman ve bakış açısına göre değişebilmektedir. Kaldı ki insan davranışlarının iyi-kötü değerlendirmesinin yapılması da tek başına yeterli olmamaktadır. Bir davranışın ahlâkın konusu içine girebilmesi için bireyin farklı davranışlardan birini seçme özgürlüğünün olması gerekmektedir. Bu seçme

¹¹² Irvin Yalom, *Varoluşçu Psikoterapi*, (çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit), 2001, s. 332.

¹¹³ May, s. 332.

¹¹⁴ May, s. 333.

özgürlüğüdür ki bir davranışı ahlâkın konusu içine almaktadır. Seçme özgürlüğünün ve istencinin olmadığı bir davranış için bireyi iyi-kötü diye nitelenmek doğru olmayacaktır. Tıpkı hayvanların davranışlarının iyi-kötü diye nitelendirilemeyeceği gibi.¹¹⁵

Ahlâk, bireysel ben'in eylemlerinin yöneldiği hedef ile veya bireysel irade ile bu iradeye karşı koyan toplumsal iradenin karşılaşmasından doğan bir gerilim alanı olarak ortaya çıkar. Bu demektir ki ahlâk, karşı koyabilen, hayır diyebilen kısacası kişi olan ve kendinde bir değer ve amaç taşıyan varlığı gerektirir.¹¹⁶

Schopenhauer ise ahlaksal davranışı tamamen bencillikten uzak olduğu görüşünü savunmuştur ve bu görüşünü de aşağıdaki gibi açıklamıştır:

Her davranış yeter bir motifle meydana gelebilir. Nasıl ki bir taş ancak bir itme kuvvetiyle hareket edebilir. Bir motifin bir hareketi sona erdirmemesi ancak daha kuvvetli zıt bir motifin mevcudiyetiyle mümkündür. İradeyi harekete geçiren etmen, kelimenin geniş manasında haz ve elemidir. Onun için her motifin haz ve elemle bir münasebeti vardır. Her hareket haz ve eleme hassas bir varlıkta meydana gelebilir. Bu varlık ya bizzat hareket edendir ya da o harekete pasif olarak katılan biridir. Son hedefi hareketi yapanın haz veya elemi olan her davranış bir bencilliktir. Bir hareketin motifi bencil bir hedefse o hareket ahlaki bir kıymet taşıyamaz. Bir hareketin ahlaki bir kıymet olabilmesi için yakından veya uzaktan bencil bir gaye gütmemesi gerekir.¹¹⁷

2. Hukuk Boyutu

Hukuk, toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü olarak tanımlanabilir.¹¹⁸

Hukuk düzeni, doğduğu andan itibaren bireyin karşısına kabul edilmesi ve uyulması gereken, kesinlikle doğru kurallar olarak çıkar. İnsan, özgür bir varlıktır ve iradesini hukukun buyrukları doğrultusunda kullanabileceği gibi, onlara aykırı bir

¹¹⁵ www.genbilim.com(03.01.2010)

¹¹⁶ www.aliosmangundogan.com/PDF(03.01.2010)

¹¹⁷ Schopenhauer, İrade Felsefesi, s. 109

¹¹⁸ www.tdk.org.tr(04.02.2011)

yönde de kullanabilir. Bu nedenle toplum içinde insanların tutum ve davranışlarının hukuk kurallarına uymaması, her zaman mümkündür.¹¹⁹

Hegel'e göre, hukuka varlığını kazandıran şey ihtiyaçlar sistemi ve karşılıklı bağımlılık olgusu içinde emeğin görelî (eğitimde, kültürde eşitsizlik içeren) konumudur. Böylece hukuk, bu eşitsizlik ortamında (alanında), evrensel olarak bilinen ve tanınan bir şey olarak istenmekte ve bu istem yoluyla da objektif gerçeklik kazanmaktadır. Rekabetçi çıkar çatışmaları ortamında, düzen kurucu ilke kendiliğinden oluşmaz; çünkü bireysel yararı ifade eden irade, hem tikel(bireysel) hem de ortak yarara zemin oluşturacak evrenselliği içermez; bu nedenle, düzen kurucu tartışılmaz bir yetkenin yaratılması kaçınılmazdır. İşte bu ortamda toplumsal bütünselliğin (ortak yararın) olgusallaşmasını yegane güvencesi ve düzen kurucu ilkesi, devletin evrensel düzeni sayesinde, bireysel özgürlüğün sınırlanması olarak kendini gösterir.¹²⁰

3. İnanç Boyutu

Din, hem zeka, hem duygu aleminin üstünde bir irade hadisesidir. Bizim irademizi Allah'ın iradesine bağlayıcı bir harekettir.¹²¹ Tasavvuf düşüncesinde insan, evrenin küçük bir örneği olarak yaratılmış, "Allah'ı tam olarak yansıtan bir ayna olmuştur."¹²² Allah, yarattıklarından daha üstün, şan ve şeref sahibi olarak insanı yaratmış, içine de kendi ruhundan üfleyerek diğer yarattıklarına insana secde etmelerini buyurmuştur. Yaşama, bilgi, duyma, görme, irade, kudret, söz söyleme, yaratma olarak bilinen ve sıfat-ı subutiyye denen özellikler, Allah tarafından insana verilmiştir.¹²³

Din sonsuzluk iradesini kazanma egzersiziyle başlar. Allah'ın iradesi kazanıldığı nispette, insan gözünde dünya nimetlerinin değeri kaybolur ve onlar kendiliğinden bizi bırakıp silinerek çekilirler. Dinde Allah a teslim oluş, fani iradenin

¹¹⁹ www.genbilim.com(03.04.2010)

¹²⁰ http://w3.gazi.edu.tr/web (03.02.2010)

¹²¹ Topçu, s. 64.

¹²² Anne Marie Schimmel 2000, akt; Mustafa Sever, " Spinoza'da Özgürlük Kavramının Yeri Ve Önemi ", *Millî Folklor*, S. 78, 2008, s. 29.

¹²³ Sever, s. 29.

yerine Allah'ın iradesini istemektir. Yoksa teslim oluş, her türlü iradeden vazgeçip derin bir baş dönmesine kendini bırakmak değildir.¹²⁴

F. Özgür – Hür İrade

Hürriyet-özgürlük kelimesi her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi yasasına, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesidir (seçme özgürlüğü). İnsanın kendi istemesi, kendi iradesiyle eylemde bulunabilme olanağı; insanın dıştan engellenmeden etki yapabilmesi.” şeklinde tanımlanabilir.¹²⁵

İrade demek, kendi isteğinle karar verebilmek demektir. Ama daha işin başında, o “kendin”-“kendi isteğin” dediğin şey bile ancak dışarıdan gelen etkilere karşı bir reaksiyon olarak oluşuyor. Yani öyle “kendin” (self) diye, ne yapacağına kendisi karar veren mutlak bir gerçeklik-varlığı kendinden menkul bir benlik- söz konusu değildir. Bu yüzden de özgür irade demek, kendinde şey olarak “tam bağımsız” bir şekilde karar verebilmek demek değildir! Baskı altında olmadan, herhangi bir dış kuvvete tabi olmadan karar verebilmek demektir. Burada altı çizilmesi gereken nokta, “kendi isteğimiz” denilen iradenin kendinde şey olarak var olan bir benlikten kaynaklanmadığıdır. Benliğimiz, çevreyle ilişki içinde oluşuyor.

İsteklerimiz de, özgürce gerçekleşen bir “bağımlılık” ilişkisi içinde “bağımsız” bir şekilde ortaya çıkıyor.¹²⁶

Bir insan isteme, düşünme ve eylemlerinde bir başkasınca engellenmiyor ya da bir şeye zorlanmıyorsa, kendi istemesi içinde hareket ediyorsa, o insanın kişiliği özgür olarak gelişmiş demektir. Öyleyse özgürlük, insanın kişiliğinin, kendi özünün ve kendi davranış biçiminin etkili olmasıdır. Bu anlamda irade özgürlüğü de kişiliğin istemeye temel olmasından başka bir şey değildir.¹²⁷

Bir eylemin başlatıcısı olan ve yapılmasını sağlayan iradeyi bulduğumuz zaman, aslında bulduğumuzun kendi irademiz olduğunu düşünür, seviniriz buna.

---

¹²⁴ Topçu, s. 64.

¹²⁵ Bedia Akarsu 1984, akt;Cengiz Çuhadar, Hürriyet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 12, 2007, s. 133

¹²⁶ <http://www.aktolga.de/m6.pdf> (04.04.2010)

¹²⁷ Çuhadar, s. 135.

Özgürlük, gerçek iradenin koşulu, ortaya koyulan irade ise özgürlüğün belirtisidir. Bize, özgür olduğumuzu söyleyen duygu, hesaplayan düşünceye dalmadan önce, eylemler arasında seçim yaptığımızda da uyanır. Yaptığımız seçim duyularımıza vücut veren öngörünün sonucudur. Öngörünün sahibi ise benliktir.¹²⁸

İnsanların istenci olan genel istenç ortak çıkarı amaçlamaktadır. Bireylerin özel çıkarları, ortak çıkarla bir çatışma halindedir fakat bireyler gerçek hürriyeti ve tatmini ait oldukları toplumun bir vatandaşı olarak isteklerini sağlamada bulacaklardır. Kişinin istençlerinin, toplumun çıkarları ile uyum içinde olması ile birey özgürlüğü gerçekleşmiş olur.¹²⁹

Eflâatun insan hareketlerinin düzenlenmesinde akıl ve iradenin rolünü belirtmek suretiyle akla bağlı karar ve hareket gücünün varlığını dolayısıyla insan iradesinin özgürlüğünü benimsemiştir.¹³⁰

İnsandan başka canlı ve cansız hiçbir varlığa, bir iradeye sahiptir deme imkânı yoktur. İnsan bu bakımdan diğer varlıklardan tamamıyla ayrılmaktadır. İnsan hayvandan fazla olarak irade ve akla sahiptir. Bu itibarla kendi varlığına, kendi özel hayatına ait kanunu da akli ile idrak edebilmektedir. İşte insana hareketlerini bütün hayatına hakim olacak şekilde tayin edebilme, bu suretle diğer canlıların tabi oldukları bağlardan kurtulabilme imkanını veren bu anlayış; hürriyetin de esasıdır. Çünkü insan bu sayede serbest karar verme imkânlarına kavuşmaktadır.¹³¹

Hürriyetin temel unsurlarından birisinin “seçme” olacağı tespitini yapmakta, bundan sonraki aşama için ise, seçmeden sonra eylemin geldiğini, insanın istediğini seçip sonra onu eylem (fiil) haline getirdiğinde, başka bir ifadeyle “yaptığında” kendisini hür hissedeceğini, ancak bu eyleminin bir engelle karşılaşırsa hürriyetsizliğinin bilincine varabileceğini ifade ederek şu sonucu çıkartmaktadır: “Bütün insan hürriyetlerinin temelinde iki unsur vardır: Seçme ve Eylem.”¹³²

---

¹²⁸ Eroğlu, s. 28.

¹²⁹ Çuhadar, s. 138.

¹³⁰ Hirş, 1947, Adnan Güriz, s. 647.

¹³¹ Niyazi Öktem, 1977, akt; Cengiz Çuhadar, s. 140.

¹³² Çuhadar, s. 141.

İrade ve düşüncenin hür olması yeterli değildir. Önemli olan bu irade ve düşüncenin hür bir şekilde eyleme dönüşmesidir.¹³³

G. Arzu ve İrade

Arzular, insan tabiatının belirli eğilimlerin sonucu olarak doğarlar. Arzular veya istekler kaynakları itibariyle üç ayrı kategoriye ayrılırlar Bunlar: organik istek ve ihtiyaçlar, içgüdüler ve doğuştan gelen yetenekler şeklinde sıralanabilir. Organik istekler veya ihtiyaçlar, vücudun varlığını devam ettirebilmesi ve normal şekilde gelişebilmesi için tatmin edilmesi gerekli olan arzular organik arzular veya ihtiyaçlar olarak isimlendirilebilir. İçgüdü ise, bir insanın belli bazı şeylere dikkat etmesini veya onları hissetmesini sağlayan, böyle bir şey gördüğü zaman özel bir heyecan duymasına yol açan, belli bir tarzda hareket etmesini temin eden veya hiç olmazsa bir itici güç olarak harekete sebep olan, doğuştan gelen veya kalıtım yoluyla geçen psikofizik bir eğilimdir. Doğuştan gelen eğilimler de insanların taklit yapmalarını veya bir insanın başka bir insanın davranışlarını ve hareketlerini kopya etme eğilimini veya kabul edilmeleri için mantıkî bakımdan sağlam sebepler bulunmasa bile başkalarının inançlarını kabul etme eylemini içine alır.¹³⁴

İlk arzuladığımızda hiçbir arzu mümkün değildir. Birkaç şekilde arzuladığımız zaman ancak mümkün olur ve onu birkaç taraftan, muhtemelen uzun bir zaman zarfında ele alarak, gücü üretiriz, onu gerçek yapmak için tehlikeyi göze alırız.¹³⁵

Arzuda Lynch in hayal etme eylemiyle ilişkilendirdiği özerk bir unsur vardır. William James ise arzuyu yaratıcı bir eylem olarak tanımlamıştır.¹³⁶

İnsanlar genellikle arzularını tatmin etmek için hareket ederler. Acıktığımız zaman yiyeceği arzularız ve yemek yeriz. Susuz olduğumuz zaman su içeriz. Merakımızı tatmin için bilgi sahibi olmak isteriz ve bu isteği doyumak için de çalışırız. Arzular hareketlerin yapılmasında rol oynayan önemli faktörlerdir.¹³⁷

---

¹³³ Çuhadar, s. 147.

¹³⁴ Çuhadar, s. 147.

¹³⁵ May, s. 271.

¹³⁶ May, s. 266.

¹³⁷ Güriz, s. 638.

Freud bizi harekete geçiren sistemin irade değil arzu olduğunu vurgulamıştır. Sık sık “arzudan başka hiçbir şey zihinsel düzeni harekete geçiremez” der.

“Arzu”nun bağdaşıkları atomik tepinin en küçük yapısına kadar tüm doğa olgularında bulunabilir. Alfred North Whitehead ve Paul Tillich tüm doğa parçacıklarını pozitif negatif hareket diye adlandırmışlardır. Bu görüşe göre insan arzusunu oluşturan şey, kuvvet ve anlamın belirli bir biçimde birleşmesidir. Arzunun anlam unsuru Freud’un arzu kavramında vardır ve arzuyu özellikle fantezilerde, özgür çağrışımlarda, ve rüyalarda kullanabiliyordu. Çünkü arzuda yalnızca kör bir itme değil, anlam taşıyan bir eğilim görüyordu.¹³⁸

Biz bir şeyi bir sebebe dayandığı için arzu ediyor değiliz. Aksine ruhumuzun sebeplerini ararız. Çünkü onu özleriz. Hatta arzu ve ihtiraslarımızı bir arada yürütmek için felsefeler ve ilahiyatlar yaratırız. Schopenhauer insana “ Metafizik Hayvan” der. Başka hayvanların bir şeye arzu duymaları metafiziksiz olur.¹³⁹

“İrade” özbilinçlilik gerektirir, “arzu” gerektirmez. “İrade” ya-ya da seçiminin olasılığını ima eder, “arzu” etmez. “Arzu” “irade”ye sıcaklık, içerik, hayal gücü, çocuk oyunu, tazelik ve zenginlik kazandırır. “İrade” “arzu”ya benlik yönü olgunluk kazandırır. “İrade” “arzu”yu korur, onun çok büyük tehlikelere girmeden devamını sağlar. Fakat “arzu” olmadan “irade” yaşam gücünü, canlılığını yitirir ve kendiyle çelişerek yok olur. Sadece “arzu” var, “irade” yoksa, elinizde çocuk kalmış yetişkin olarak robot adama dönebilecek, yönlendirilen, özgür olmayan, çocuksu insan kalır.¹⁴⁰

H. İrade ve Gen

Hücrelerimizin çekirdeklerindeki kromozomlar genlerden oluşur. Genler, bedensel özelliklerimizi belirleyen şifreler- tariflerdir. Fakat insan davranışlarının tek belirleyicisi genler değildir. Davranışlarımızı belirleyen üç temel faktör vardır.

---

¹³⁸ May, s. 257- 259.

¹³⁹Schopenhauer, İrade Felsefesi, s. 38.

¹⁴⁰ May, s. 269.

Bunlar, genler, çevre şartları- öğrenme ve insanın özgür iradesidir. Varlığımız için genetik yapımız gereklidir fakat yeterli değildir.¹⁴¹

İ.İrade ve İnatçılık

Çocuklarda inatçılık davranışı 2-6 yaş döneminde görülmektedir. Bu dönemde çocuk kendi iradesini ve benliğini keşfetme arzusu içindedir. Kendi yolundan gitmeyi denemek ister. Israrcı ve inatçıdır. Ben bilincini gelişmesiyle çocuğun çevreyle ilk çatışmaları başlar. Çocuk, büyüklerin istekleriyle kendi istekleri arasındaki ilk anlaşmazlığın bilincine varır. Burada iradenin deneme aşaması ya da ilk inat döneminden söz edebiliriz. Bu dönemde ana baba anlayış göstermeli, çocuğun inadını kırmamalıdır. Çocuğun dikkatini başka şeye çekmek, onu başka şeylerle oyalamak, bu inatçılık döneminde yararlı olmaktadır.¹⁴²

Çocuğun inadı gerçek manada bir sağlamlıktır. Sağlamlık ise esaslı bir yargılamadan sonra verilen bir karar karşısında yeniden düşünmeye ve kendi kendine mücadeleye gerek duyulmamasıdır. Onun doğuştan gelen bencilliğine hoş gelmeyen herhangi bir isteğe karşı pasif olarak direnç göstermesidir. Ancak irade kuvveti için pasif manada sağlamlığa değil, aynı zamanda aktif manada sağlamlığa(irade) ihtiyaç vardır. İnadın bir de kendi fikrinde ve kararında kuru kuruya ısrar şekli vardır. Bu da bir şeyi yalnız istemiş olmak için istemedir.¹⁴³

---

¹⁴¹ Dökmen, s. 76.

¹⁴² [www.cocukgelisim.net\(04.04.2010\)](http://www.cocukgelisim.net(04.04.2010))

¹⁴³ Kershensteiner, s. 59.

J. İrade ve Günlük Hayat

Gündelik hayat denildiğinde her gün rutin ve rutin dışı süren yaşamımızdan bahsediyoruz. Dolayısıyla, gündelik hayatı anlamak ve incelemek tüm hayatı anlamak ve incelemektir.¹⁴⁴

Günlük hayatta bir insanın «demir iradeli», yahut «iradesiz» veya «zayıf iradeli» olduğunu zaman zaman belirtiriz. Burada irade deyiimi ile kastettiğimiz kişinin neyi istediğini bilip bilmediği ve isteğini gerçekleştirecek güce sahip olup olmadığıdır. «Demir iradeli» deyiimi kişinin isteklerini gerçekleştirmek hususunda katı olması, başka seçenekler ile karşılaştığı zaman onu kendi amacından uzaklaştıracak tehlikelere aldırış etmemesi manasına gelmektedir. Gene günlük hayatta «yapabilirdim» «yapmayabilirdim», «çaresiz kaldım» gibi deyimler iradî davranışlarla ilgili olarak kullanılmaktadır. Ancak bu deyimlerden irade hürriyetinin varlığı veya yokluğu konusunda yararlanmak, aldatıcı olabilir. Çünkü yaptığı hareket dolayısıyla pişmanlık duyan ve pişmanlığını «yapmayabilirdim» diye ifade eden bir insanın daha sonra benzer bir durumla veya aynı durumla karşılaştığı zaman aynı hareketi tekrarlacağı görülebilmektedir. Dolayısıyla kişinin yaptığı hareketi daha sonra yermesi daha başka şekilde davranabileceğini söylemesi, irade hürriyetinin varlığı hususunda bir kanıt sayılmamalıdır.¹⁴⁵

K. İrade ve Mutluluk

Mutluluk, bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumudur. İnsanoğlu hayatı boyunca mutlu olmak istemiş ve tüm çabalarını bu yönde sarf etmiştir. “Hayat bir derttir”¹⁴⁶ olarak gören Schopenhauer ise “mutluluk mutsuzlukla savaşmaktır”¹⁴⁷ diyerek bu görüşünü desteklemiştir ve bu görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

---

¹⁴⁴ İrfan Erdoğan, “ Televizyon Reklamlarında Gündelik Hayatın Temsili: Seks ve Çikolata, ” *Bilim ve Utopya Dergisi*, S. 179, Mayıs 2009, s. 1.

¹⁴⁵ Güriz, s. 199.

¹⁴⁶ Schopenhauer, *İrade Felsefesi*, s. 49.

¹⁴⁷ Güncel Önkal, “Mutluluk Mutsuzlukla Savaşmaktır”, *Mavi Yeşil Dergisi*, S. 51, Mayıs 2008, s. 7.

İnsan yaşamında aşkın, özgürlüğün ve mutluluğun öyle kolay kolay elde edilebilecek olgular olmadığını göstermek istemiştir. Bıkkınlık ve acı her yerdedir. İnsan ise daha iyiyi ve mutluluğu talep eden varlıktır. İnsanın aşk yaşamında, özgür olma arzusunda ve mutluluk hayallerinde talepleri aklı tarafından şekillendirilir. Ancak insanı insan yapan aklı her şeye kâdir değildir. İnsan metafizik âlemde, kendisini aşan, iradesinin yetişmediği ve işlev göremediği bir gücün karşısında savaş vermektedir. Bu yüksek irade insanın yaşamını şekillendirirken aslında insanoğlu da yapıp etmeleri ile bu iradenin ne olduğunu ortaya koymaktadır. Daha açık ifade etmek istersek, örneğin, mutlu olmak isteyen bir birey ne kadar kendisini mutlu olacağım diye parçalasa salt bir mutluluğu yakalayamayacaktır. Evren bütünüyle bir çekişme alanıdır. Mutluluk da bu anlamda savaştan, uğruna mücadele vermeden, belki de emek harcamadan sağlanabilecek basit bir ihtiyaç değildir.¹⁴⁸

L. İrade Eğitimi Uygulamaları

1. İrade Eğitiminde Seçme – Eylem Yöntem (Üstün DÖKMEN Yaklaşımı)

İrade eğitimi ana çizgileriyle şu basamaklardan oluşmalı:

1. Kişinin, çevrenin isteklerinden ayıklanmış, kendine ait isteklerini fark etme becerisinin geliştirilmesi (eğer isteklerini fark etme konusunda bireyin iç engeli varsa, bu engelleri gidermek için kendisine psikolojik destek sağlanmalıdır).
2. Kişinin kendi isteklerini ve çevredeki gerçekleri dikkate alarak, başka insanların etkisi altında kalmadan seçim yapma becerisinin geliştirilmesi
3. Yaptığı seçimleri eyleme dönüştürmek isteyen birey dış engellerle karşılaştığında bunları kendi imkânlarıyla aşmalı; eğer bu engelleri aşma, yani eyleme geçme konusunda bireyin iç engelleri (örneğin bazı kalıp düşünceleri) varsa, bireye psikolojik destek sağlanmalıdır.

Yukarıdaki ikinci madde ile ilgili yayınlarda “karar verme becerisinin geliştirilmesi” olarak adlandırılır.

---

¹⁴⁸Önkal, s. 1.

Çocuklarda İrade Eğitimi: İrade eğitimi her yaşta mümkündür; ancak bu eğitimin çocuklara verilmesi daha da işlevsel olabilir. Çocuklara irade eğitimi vermek istediğimizde temel stratejimiz, çocuğun tek başına verebileceği birtakım temel kararları ona bırakmak olmalıdır. Bir takım küçük kararları sürekli çocuklar adına verdiğimiz zaman, onları gelecekte özgür seçimler yapamayan, iradesi zayıf kişiler haline getirebiliriz.

Çocuklar, duygularını ve isteklerini fark etme ve ifade etme gücüne sahip, spontane davranabilen varlıklardır. Bu yüzden, toplumsallaşma öncesinde çocukların irade sergileme potansiyeline sahip olduklarını söyleyebiliriz. Onların söz konusu spontanlıkları ve irade güçleri, onları korumak adına, çevre tarafından, özellikle ana babalar tarafından törpüleniyor. Bu törpüleme işlemi sırasında birtakım kararlar çocuk adına veriliyorlar ve çocuk giderek spontanlıktan, özgür seçimler yapmaktan uzaklaşıyor. Adeta robotlaşıyor.

Çocukların robotlaşmalarını, zayıf iradeli olmalarını önlemek için, onların spontanlıklarını bastırmamak, en azından kendileriyle ilgili bir takım küçük kararları onlara bırakmak gerekir.

Şüphesiz ki, doğru karar verebilmek için çocuğun elinde yeterli veri yoksa, ona gerekli veriyi vermeliyiz. Örneğin o gün hava yağmurlu-çamurlu olacaksa, bunu söylemeliyiz; belki iki ayakkabıdan hangisinin yağmura dayanıklı olacağını söylemeliyiz. Ancak bu ön bilgilerden sonra, yağmura dayanıklı olanı giymesi gerektiği konusunda direktmemeliyiz. Oysa ana babalar çoğunlukla, bunu yapmak yerine, çocuğu korumak adına, yağmura dayanıklı ayakkabıyı çocuğun önüne koyuveriyorlar. Ve galiba bu korumacı tavır hayat boyu sürüyor; küçükken çocuğun önüne doğru ayakkabı koyan ana babalar, büyüdüğünde de hangi mesleği seçmesi gerektiğini de söylüyorlar. Böylece çocuğun iradesini ipotek altına almış oluyorlar.

İlgili kaynaklarda “seçme” ve “karar verme” kavramları bazen eş anlamlı kullanılıyor; bazende seçme karar verme sürecinin son basamağı olarak tanımlanıyor. Bu ikinci yaklaşımın daha doğru olacağından yola çıkarak kısaca karar verme sürecinden ve türlerinden söz edilebilir.

Karar verme de sağlıklı basamaklar özetle şöyle olabilir:

1. Kararla ilgili olarak a) iç ve b) dış kaynaklardan veri toplanmalıdır;

a) İç kaynaklardan kasıt, kararla ilgili olarak kişisel duygularımızı, düşüncelerimizi, potansiyelimizi fark etmektir. Örneğin meslek seçimi söz konusu ise kişi, ilgilerini ve yeteneğini doğru teşhis edebilmelidir;

b) Dış kaynaklar ise karar verebilecek konuyla ilgili çevresel uyarıcılardır. Örneğin meslek seçerken, o mesleğin toplumdaki popülerliği hakkında toplanan veri dış kaynaklıdır.

2. Verilebilecek kararlar, yani karar seçenekleri belirlenmeli; her bir seçeneğin artı ve eksi yanları dikkate alınmalıdır;

3. Mevcut seçeneklerden en uygunu seçilmelidir,

4. Yapılan seçimin sonuçları, yani kararın işlevselliği değerlendirilmelidir.¹⁴⁹

2. Vicdani Otorite ve İrade Eğitimi

İnsanoğlu, zihinsel zekâsıyla (IQ), mevcut varlıklar arasındaki farklılıklar ve benzerlikleri, birbirleriyle olan ilişkileri, hızlı ve doğru kavrama kabiliyetini elde etmiştir. İnsanın iradesiyle, zihinsel boyutu birbirini tamamlayan faktörlerdir.¹⁵⁰

Fakat insanda zihinsel zekânın yanı sıra birde duygusal zekâ bulunmaktadır. Hatta bu iki zekâ alanı birbirini tamamlayarak çalışmaktadır.

İnsan duyu organlarını kullanarak kendinde oluşan duygu ile harekete geçer. Bu duygu yine insanın zihninde değerlendirmeye tabi tutulur. Zihinde yapılan bu değerlendirme sonucunda insan kendisine bir hareket biçimi sağlar. Kendisinde oluşan duygunun boyutu ile kendini motive eder ve yönlendirme işlevi uygular. İnsanı motive eden şey onun zihni kapasitesine göre bir boyut kazanır ve insan bu boyutun nispetine göre kendini yönlendirir. Bu yönlendirme ile zihinse zekâsını kullanır ve kendini başarıya götüren faaliyetlerde bulunur.¹⁵¹ Bu tanıma baktığımız

---

¹⁴⁹ Dökmen, s. 211- 225.

¹⁵⁰ Ören, s. 62.

¹⁵¹ Ören, s. 110.

zaman insanda duygusal zekâ ve zihinsel zekâ birbirine paralel olarak çalışmaktadır. İnsanda duyu organları aracılığı ile bir his oluşmakta ve insan kendisinde oluşan bu duyguyu zekâ süzgecinden geçirerek eyleme dökmektedir.

IQ kavramaya ilişkin kapasiteyi ölçerken, EQ akademik zekânın destekleyicisi olan yeteneği tanımlanmaktadır. Kısacası resmin bütününe görebilme becerisidir.¹⁵²

Beynin duygusal merkezi oldukça güçlüdür. Saldırganlık, öfke, korku gibi negatif duygular beynin düşünmesini ve bir konu üzerine odaklanmasını engeller. Bu da öğrenmeyi zorlaştırır, hatta bazı durumlarda imkânsız hale getirir. Duygusal problemler yaşayan ve bunlarla baş edemeyen çocuğun zihni, yaşadığı problemlerle meşgul olduğu için beyin dikkatini ve enerjisini yaşanan bu negatif duygulara yöneltecek ve dikkatini dinlemeye veremeyen çocuk bilgiyi kavrayamayacaktır. Öte yandan güven, sevgi, şefkat ve mizah gibi pozitif duygularla donanan çocuğun öğrenmesi kolaylaşacak ve düşünmesi iyi yönde etkilenecektir. İşte duygusal zekâ; tüm bu duygular çerçevesinde, bilinç ile hisler arasındaki pozitif etkileşim süreci olarak ele alındığında, günümüzde başarılı bir yaşam için geliştirilmesi gereken önemli bir zeka türü olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵³

Yaşamda başarılı ve mutlu olmanın yolu artık IQ'dan değil EQ'dan (duygusal zekâ ve irade) geçiyor. Uzmanlara göre, bu iradeyi ve vicdani otoriteyi değiştirmek için bazı pratik yöntemler bulunuyor. Günümüzde IQ kadar EQ da önem kazanmaya başlıyor.

Duygusal zekâyı geliştirmek için 7 kurala uymak gerekmektedir:

Kendinizi tanıyın: Kim olduğunuzu öğrenin. Duygusal zekâ ve vicdan kendinizi tanımanıza bağlıdır.¹⁵⁴

Duygularınızı ve onları kontrol etmeyi unutmayın: Bu tür kişiler anlık başarılarından, hazlardan uzak durmayı bilir. Sonradan pişman olacağı duygu

---

¹⁵² Ören, s. 110.

¹⁵³ [http://tef.selcuk.edu.tr/\(04.02.2011\)](http://tef.selcuk.edu.tr/(04.02.2011))

¹⁵⁴ İbrahim Yaman, "Vicdani Otorite ve İrade Eğitimi", *Milli Çözüm Dergisi*, Ağustos 2005

patlamalarına kapılmaz, gereksiz atılganlıklar yapmaz. Karamsar ya da endişeli duygulara kapılmaz, bunların kendisini yapmayı planladığı işlerden uzaklaştırmasına izin vermez. Bunları yatıştırmak ve özümsemek için bir yol bulabilir. Düşüncelerini ve eylemlerini belirli bir hedefe odaklayabilir. Doyumu erteleyebilme, dürtüleri kontrol edip yönlendirebilme eskiden irade diye adlandırılan temel bir duygusal beceridir. Arzularımızı ve tutkularımızı kontrol edebilmeliyiz. Duyguyu aklın denetiminde tutabilmek irade gerektirir.¹⁵⁵

İletişim kurma becerinizi artırın: Kendinizi ifade etme yöntemlerinizi geliştirin. Kelime haznenizi zenginleştirin. Her an yeni kelimeler öğrenin, özellikle de duygu ve düşünce ifade eden kelimeleri. Kendinizi çok yönlü olarak ifade edebilme cesaretiniz olsun. Bazen hal ve hareketleriniz, kelimelerinizden çok daha fazla anlam içerebilir. Örneğin tatlı bir tebessüm bile karşımızdakine iyi bir teselli verebilir.

Problem çözücü olmaya bakın: Mümkün olduğu kadar çok çeşitli olaylar ve problemler üzerinde düşünün ve bunlara çözümler getirmeye çalışın. Eğer problemlerden korkup kaçmaz ve onları birer şans, kendini kanıtlama fırsatı olarak görürseniz, onları çözmemeniz için hiçbir sebebiniz kalmaz.¹⁵⁶

Eleştiriye açık olun: Eleştiriler duygu ve düşüncenin gelişmesi ve olgunlaşması için fırsatlar sağlar. Bu sayede kendinizdeki olumlu ve olumsuz yönleri öğrenme fırsatını elde edersiniz.¹⁵⁷

İnsanlarla ilgilenin ve sorunlarına katılın: Yeni insanlar ile tanışın onların kültürlerini öğrenin. Değişik insan psikolojileri hakkında bilgi edinin. İnsanları harekete geçiren akımları, onların hayat hikâyelerini okuyun. Kendinizi ve diğer insanları keşfedin.'

"Duygusal Zekâ" denilen irade ve vicdanın temelindeyse islam'ın da temeli olan "Kendini bilen Rabbini bilir." görüşü hakimdir. Kendini tanıyan, duygu ve

---

¹⁵⁵ [http://tef.selcuk.edu.tr\(04.02.2011\)](http://tef.selcuk.edu.tr(04.02.2011))

¹⁵⁶ Yaman, 2005.

¹⁵⁷ [http://tef.selcuk.edu.tr\(04.02.2011\)](http://tef.selcuk.edu.tr(04.02.2011))

düşüncelerinin farkında olan, güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerini iyi kullanan bir kişi kendi duygu, düşünce ve davranışlarını yönetebilir ve kişiler arası olumlu ve yapıcı ilişkileri kurabilir.¹⁵⁸

3. Woldorf Yöntemi (Özgür İradeyi Kullanabilme Yetisi)

Woldorf pedagojisi I. Dünya Savaşından sonrası sosyal ve ekonomik kargaşa zamanı olmuştur. Woldorf adını Woldorf - Astoria adlı bir sigara fabrikasından almaktadır. Bugün dünya genelinde 40 ülkede 800 okul, 1500 okul öncesi yuva ve 60 adet Öğretmen Yetiştirme Enstitüsü bulunmaktadır ve rakamlar gün geçtikçe artmaktadır.¹⁵⁹

RudolfSteiner teknik, felsefi ve mistik düşünceleri doğrultusunda Antrosophy (insan-bilgeliği) adını verdiği düşünce ve inanç sistemini geliştirdi. Bu felsefeyle batının sadece akla önem veren insanın iradi ve duygusal yanını yok sayan düşünce yapısına karşı çıktı. Akla verilen önem sayesinde batıdaki insanlar birey olmuşlardı fakat insanın irade ve duygu yapısı göz ardı edildiği için toplumsal ve doğal yaşamla insan arasında bir parçalanmışlık oluşmuştu Yeni insan tipi yeni bir eğitim anlayışı sayesinde yaratılabilirdi. Verilecek olan eğitim Steiner'in düşünceleri doğrultusunda oluşacak irade, duygu, düşünce bütünlüğünü sağlayarak bilinci geliştirecek ve kişinin benliğini özgürleştirecek bir eğitim olacaktı.¹⁶⁰

Woldorf yaklaşımı çocuğu merkeze alan eğitim felsefesi ile örnek alınacak bir eğitim yaklaşımıdır. Bu felsefe doğrultusunda çocuk eğlenerek öğrenmekte, bir taraftan yaratıcılık gelişimi desteklenirken, diğer taraftan da kendine güven duygusu artmaktadır. Steiner çocukluğu; “sıfır – yedi yaş dönemi”, “yedi-on dört yaş dönemi” ve “on dört yaşından sonraki dönem” olmak üzere üç evreye ayırmaktadır.¹⁶¹

---

¹⁵⁸ Yaman, 2005.

¹⁵⁹ [www.alternatifegitimderneği.org.tr/\(03.04.2010\)](http://www.alternatifegitimderneği.org.tr/(03.04.2010)).

¹⁶⁰ Steiner, 1905; Barnes, 1980; Uhmacher, 1995; Oberman, 1997, akt; Hüseyin Kotaman, “RudolfSteiner ve Waldorf Okulu”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, Haziran 2009, s.175

¹⁶¹ Pınar Bayhan, Saniye Bencik, “Erken Çocukluk Dönemi Programlarından Waldorf Yaklaşımına Genel Bir Bakış”, *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 26, 2008, s. 17-20.

Sıfır yedi yaş arasındaki ilk dönem şekillendirici güçler fizik-anatomik gelişim üzerinde odaklanmıştır. Çocuk uzuvlarındaki, iskelet ve kas yapısındaki gelişme sayesinde dik durma, yürüme, bedenini hareket ettirme, konuşma, kendi kendine yemek yeme gibi beceriler kazanarak gitgide daha bağımsız hale gelir. Böylece iradi olarak kendi kendisini yönetme beceresi gelişir ve hareketlerine bir düzen ve ritim gelir. Woldorf eğitimden çocukların ritim duygusunun gelişmesi için çocuğun ritmik etkinlikler yapması önerilmiştir. Ritim öngörülebilirlik sağladığı için çocuğun kendisini güvende hissetmesini sağlar.¹⁶²

Programda ikinci döneme geçiş yedi yaşında dişlerin değişmesiyle olmaktadır. Yedi yaşından on dört yaşına kadar olan dönemi Steiner, “Kalp” veya “duygusal periyot” yani çocuğun hayal gücünün uyandığı dönem olarak tanımlamakta ve çocuğu bu dönemde sanatsal olarak eğitmek gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁶³

14 yaşındaki çocuklarda şekillendirici enerji artık fiziksel-anatomik ve fizyolojik-organik büyümeden giderek bağımsızlaştığından entelektüel düşünme etkinlikleri için yoğun şekilde harcanmaya başlar. Bu dönemde fiziksel, duygusal, zihinsel gelişim bütünleşir.¹⁶⁴

14 yaş ve üzerinde daha önceki öğrenilenlerden vazgeçilmeden bağımsız düşünceye önem verilmeli, bağımsız düşünce güçlendirilmeli ve geliştirilmelidir.¹⁶⁵

6-14 yaş çocuğu, duygular dünyasında yaşar. Ve bu duygular dünyası sayesinde çocuk öğrenme ve öğretilme sürecine samimi bir şekilde katılır ve sonuç olarak öğrendiklerini hatırlar. Öğretmenler, her türlü sanatsal methodu kullanarak, hikâyeler anlatarak, geçmiş tarihi de bir hikâyeye çerçevesinde anlatarak zengin, farklı bir müfredatı uygulamış olurlar. Böylece, çocukların derslere samimi bir şekilde tüm duyuları ile birlikte katılmalarını sağlarlar. Çocuklar, öğretmenlerinin insanoğlunun bir zamanın en iyi maceralarını anlattığı hikâyeleri dinlerken güler veya ağlarlar,

---

¹⁶²Kotaman, s. 178.

¹⁶³ Bayhan, Bencik, s. 23.

¹⁶⁴Ogletree, 1977, akt; Hüseyin Kotaman, s. 180.

¹⁶⁵Schmitt-Stegman, 1997, akt; Hüseyin Kotaman, s. 180.

mutlu veya mutsuz hissederler, korku veya saygı duyarlar. Öğretmenler, karmaşık kavramları çocuklara hemen tanımlayıp açıklamamalı, öğretmemeye çalışmalıdırlar. Onları daha çok gözlem yapmaya, araştırmaya ve keşfetmeye teşvik etmelidirler ki genç zihinler, beyinler adolösans döneminden yetişkinliğe geçerken dünya görüşlerini akıcı bir şekilde oluşturabilsinler.¹⁶⁶

Woldorf Eğitiminde, not vermek, sınıfta kalmak yoktur. Bununla birlikte ilkökulda sınıf öğretmeni tüm dersleri hazırlamakta ve uygulamaktadır. Bütün bir dönem her sabah ilk iki saat bir ana konu işlenmekte, “eğlenerek öğrenme” felsefesi uygulanarak, önce yazma, sonra okuma öğretilmektedir.¹⁶⁷

Sonuç olarak Woldorf yöntemi irade, duygu, akıl bütünlüğüne ulaşmış benlik gelişimini tamamlamış özgür insanlar yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bu amaç doğrultusunda kendi öğretim yöntemlerini geliştirmiştir.¹⁶⁸

M. William James ve İrade

William James yaşamı boyunca irade kavramıyla uğraşmıştır.¹⁶⁹

James'e göre insanın üç türlü şahsiyeti vardır. Maddi şahsiyet insanın fizik yapısı, ailesi ve evi gibi unsurlarla ilgilidir. Sosyal şahsiyet ise insanın toplumun değer hükümlerine göre (şerefli, şerefsiz, iyi ve kötü gibi) sahip olduğu şahsiyet manasına gelir, insanın sübjektif manevi varlığı vicdan, irade gibi unsurlara bağlı olarak gelişir ve ruhî şahsiyeti yaratır. Bu üç şahsiyet tipinin birleşmesi insanın gerçek benliğini ortaya çıkarır. Gerçek ben'de bu üç farklı şahsiyetin özellikleri mevcuttur. Bununla beraber, ruhi şahsiyete en yüksek yeri verebilen, sosyal ve maddi benlikleri daha az etkili hale getirebilen insan, gerçek manada faziletin ve mutluluğun temsilcisi sayılabilir. William James, insan hareketlerini içgüdüsel ve iradi hareketler olmak üzere iki kısımda tetkik etmekte ve konumuz bakımından önem taşıyan iradî hareketleri iki gruba ayırmaktadır.¹⁷⁰

---

¹⁶⁶ www.alternatifegitimderneği.org.tr(01.04.2010)

¹⁶⁷ Onur, 2004, akt; Pınar Bayhan, Saniye Bencik, s. 23.

¹⁶⁸ Kotaman, s. 191.

¹⁶⁹ May, s. 170.

¹⁷⁰ Güriz. S. 671.

Birincil tür hareketler bir dizi karar gerektirmez. Gömleğimizi değiştirmeye ya da bir kâğıt üzerinde yazı yazmaya karar veririz ve bir başladık mı, bir dizi hareket kendi kendine birbirini izler; istem dışıdır. Bu birincil irade çatışmasızlığı gerektirir. İkinci hareketler de ise sağlıklı iradeye değinir. Görüş net bir kavramdan ve birbirleri ile doğru orantıda güdülerden oluşur, bu da oldukça akılcı bir görünüşür. Sağlıksız iradeden bahsederken, haklı olarak tıkanık iradeye odaklanır. Bu konuda verdiği örnek, gözlerimizin odağını yitirdiği ve “dikkatimizi toplayamadığımız” durumudur. Böylece James ana irade sorununa, yani dikkate gelir. James e göre istemedeki uğraş, bilinci net tutma çabası, yani dikkati odakta tutma uğraşdır.¹⁷¹

N. İrade Kavramında Psikolojik Yaklaşımlar

1. Psikoanalitik Yaklaşım (OttoRank)

İstem, Rankın, kişiliğin bütünleştirici gücü olarak kullandığı bir terimdir. Rank bu terimi, doğmuş olmanın doğal bir sonucu ve insan organizmasının gelişmesi için zorunlu bir öge olarak yorumlamıştır.¹⁷²

OttoRank Doğum Travması adlı esrinde doğum sürecinin(ayrılış travmasıyla birlikte) insana özgü bütün ruhsal hallerin biyolojik olarak kavranabilecek nihai nedeni olduğunu ileri sürüyordu. Ruhsal yapının ortaya çıkması doğum travmasıyla baş etme girişiminin bir sonucuydu ona göre. Öyleyse her türlü nevrotik rahatsızlığın anahtarı bu ilk çatışmada yatıyor demektir kısacası her nevroz doğumla birlikte oluşmaya başlıyordu.¹⁷³

Doğum olayı sonucu dölyatağıyla bütünleşimi bozulan çocuğun dış dünyadan ayrı bir ego bütünlüğü yoktur. Bu nedenle, çevresinde yeni doyum olanakları sağlama ve yitirdiği beraberliğin yerine geçecek yeni ilişkiler arama çabası içine girer. Çocuk böylece seçimler yapmaya başlar, öğrenme süreci içine girer. Bu süreç boyunca ego yapısı oluşmaya başlar. İstemin etkin bir güç olabileceğini fark etmeye

---

¹⁷¹ May, s. 272.

¹⁷² Engin Gençtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul 1998, s. 157.

¹⁷³ OttoRank, *Doğum Travması*, (çev. Sabir Yücesoy), 2001, s. 12.

başlayan çocuk, büyüdükçe kendi benliğini de ayrı bir bütün olarak hissetmeye başlar.¹⁷⁴

Rank istencin üç gelişimsel evresini tarif eder: 1- karşı istenç bir başkasının istencine itiraz.¹⁷⁵ Çocuk karşı istemle anne babasına ve kendi dürtülerine hayır diyebilmeyi öğrenir. Rank istemin aslında karşı istem olarak belirlendiğini söyler.¹⁷⁶ 2- olumlu istenç, kişinin yapması gereken şeye hazır olması, 3- yaratıcı istenç, insanın istediği şeyi yapmaya hazır olması.¹⁷⁷

Rank istem kavramıyla insanı bilinçli, amaçlı, seçim yapabilen ve kendine yön verebilen bir varlık olarak tanımlamıştır.¹⁷⁸

Freud psikanalizi irade karşıtı bir sistem olarak geliştirmiştir. Freud un iradenin, üç efendi id, süper ego ve dış dünyanın hakimiyetinde olduğu gözlemi iradeyi yitik kılar. Freud iradeyi, harekete geçiren olumlu kuvvet olarak değil, bastırmanın hizmetinde bir araç olarak görüyordu.¹⁷⁹

Freud insanın kişiliğini araştırırken irade yerine id, ego ve süper ego gibi kavramlarla ilgilenmiştir. Freud'a göre bireyin kişiliği id, ego, süperego'nun birleşiminden oluşmaktadır.

İd, bireyin en kaba, en ilkel, kalıtsal dürtü ve arzularını içerir. Bu ilkel kalıtsal dürtülerden ikisi cinsellik ve saldırganlıktır. İd, davranışlarımızın altında yatan psikolojik enerjinin kaynağıdır. İd'i denetleyen yapıya ego denir. Doğuştan var olan ve zamanla gelişen ego insanın biyolojik yapısına ters olan veya gerçeklere uygun düşmeyen eylemleri bilinçaltına bastırır süper ego ise bireylerin yaptığı her şeyde ahlak kurallarına göre hareket etme durumudur.¹⁸⁰

---

¹⁷⁴ Gençtan, s. 158.

¹⁷⁵ Irvin Yalom, Varoluşçu Psikoterapi, (çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit), 2001, s. 469.

¹⁷⁶ Gençtan, s. 158.

¹⁷⁷ Yalom, s. 469.

¹⁷⁸ Gençtan, s. 158.

¹⁷⁹ May, s. 255.

¹⁸⁰ www.aof.anadolu.edu.tr.(06.04.2010)

Freud iradeyi tüm sistemin şeytanı olarak görür, çünkü iradenin direnci ve bastırmayı harekete geçirme gibi olumsuz bir işlevi vardır.¹⁸¹

2. Varoluşçuluk (Victor Frankl, Rollo May)

Varoluşçuluk öğretisine göre evrende kendi varlığını kendi yaratan tek varlık insandır ve insandan başka tüm varlıklar varoluştan önce yaratılmışlardır. Daha açık bir deyişle, ağaç ağaçlığını kendisi yapamaz, ama insan insanlığını kendisi yapar ve nasıl yaparsa öylece var olur, değerlerini kendi yaratır, yolunu kendi seçer. İnsan yaşamaya başlamadan önce yaşam yoktur ve yaşama anlam veren yaşayan insandır. Gerçekte doğada insana yol gösterecek kendinden başka bir şey yoktur. O halde insan özgürdür, yaşamını hangi biçimde isterse çizebilir, ne var ki insan kendi sorumluluğunu yüklenemediği derecede özgürdür.¹⁸²

Varoluşçu psikolojide insan davranışları üzerindeki genetik etki ve çevrenin etkisi reddedilir. Oysa insan, biyolojik özelliklerinden, fiziksel ve toplumsal çevresinden soyutlayarak ele almak hatalıdır. Çünkü böyle yaptığımızda, insanın fiziksel biyolojik varlığını ve gözden kaçırmış oluruz. Örneğin insan bir çölde doğmuş ise, balık tutmayı bilmemesinin tamamen onun özgür seçimi olduğunu ileri sürmek doğru olur mu?

Varoluşçulara göre, ölümlü olduğunu bilen insan, anlamlı bir yaşam geçirip geçirmediği, elindeki seçme özgürlüğünü nasıl kullandığı ve sorumluluğunu ne ölçüde üstlenebildiği konusunda kaygılanır. Bu kaygıya “varoluş kaygısı” adı verilir.

Varoluşçu yaklaşımda temel endişeler dört tanedir. Bunlar, ölüm korkusu, özgürlük, yalnızlık ve anlamsızlıktır. Söz konusu dört temel endişe kaygı yaratır, bu kaygıyla başa çıkabilmek için insanlar bir takım savunma mekanizmaları geliştirir. Ölüm korkusu, yalnızlık ve yaşamada anlam bulamama, doğrudan birer kaygı kaynağı olabilir. Özgürlük kavramının ifade ettiği şey ise kısaca şudur: insan özgür seçimler yapabilen ve bunların sorumluluğunu alabilen, irade sahibi bir

---

¹⁸¹ May, s. 256.

¹⁸² Gençtan, s. 14.

varlıktır. Bu özgürlüğün ne ölçüde kullanıldığı, varoluş sorumluluğunu ne kadar aldığı konusu ise insana kaygı verir.¹⁸³

O. Gelişim Kuramı Açısında İrade

1. Psikososyal Gelişim Kuramı

Erik Erikson, psiko-sosyal gelişim kuramını sekiz kritik dönemde toplamıştır. Her dönemde de atlatılması gereken bir kriz, bir çatışma bulunmaktadır. Bu dönemleri ise temel güvene karşı güvensizlik dönemi, özerkliğe karşı kuşku ve utanç dönemi, girişimciliğe karşı suçluluk duygusu dönemi, çalışkanlığa(başarıya) karşı yetersizlik(aşağılık) duygusu dönemi, kimlik kazanmaya karşı kimlik karmaşası dönemi, yakınlığa karşı yalıtılmışlık (yalnızlık) dönemi, üretkenliğe karşı verimsizlik (durgunluk) dönemi, benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk dönemi şeklinde tanımlamıştır.

Özerliğe karşı kuşku ve utanç döneminde çocuğun yürümeye ve konuşmaya başlaması ile anneye olan bağımlılık azalır. Çocuk özerk bir biçimde davranmaya ve bağımsız eylemlerden zevk almaya başlar. İsteklerini kendi kendine ve anne babasının kontrolünde yapar.¹⁸⁴

Kazanılan olumsuz duyguların yanı sıra özerklik döneminde edinilen özdenetim yetisi özgür iradenin gelişmesi anlamına geldiğine göre, bu dönemde edilen güç “irade gücü”dür. Özerklik döneminden çıkarılan kimlik duygusu, “özgür irademle isteyebildiğim neyse, ben oyum” olarak ifade edilebilir.¹⁸⁵

Bununla bağlantılı olarak, kimlik bunalımının bu dönemdeki ön görünümü, “kendi olma iradesi” ve “kendinden kuşku” arasındaki çatışma olarak belirir.¹⁸⁶

---

¹⁸³ Dökmen, s. 34-50.

¹⁸⁴ Hasan Can Oktaylar, *Eğitim Bilimleri Kitabı*, Ankara 2006, s. 170.

¹⁸⁵ Erikson, 1968; Dereboy, 1993 akt; Emel Arslan, *Bağlanma Stilleri Açısından Ergenlerde Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Ego Kimlik Süreçlerinin İncelenmesi*, (Danışman: Prof. Dr. Ramazan Arı), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Ana Bilim Dalı Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2008, s. 27.

¹⁸⁶ Arslan, s. 27.

Erikson ayrıca psiko-sosyal gelişim dönemlerinin beşincisi olan “kimlik kazanmaya karşı kimlik karmaşası” dönemine ve kimlik kavramına özellikle vurgu yapmaktadır. Erikson kimlik kazanma ve kimlik karmaşası döneminin, daha önceki dört dönemin kazanımlarının yeniden ortaya çıktığı, bireyin bu kazanımlar üzerine düşündüğü ve yaşadığı toplumla bu kazanımlarını bütünleştirmeye çalıştığı bir dönem olduğunu ifade etmektedir.¹⁸⁷

İkinci dönemin kazancı olan özerklik duygusu ve irade duygusu da ergenlikte kurulan güvenilen ilişkiler ve yol ayrılıkları içinde kişilikte kalıcı biçimde yer edebilir.¹⁸⁸

Bu dönemde birey Otoritenin kural ve buyruklarına açık ya da örtük biçimlerde başkaldırma ve çeşitli denemelerde iradesini sınama yoluyla, bildiği yoldan yürüyebilen bağımsız ve iradesi güçlü bir birey olduğuna inancını pekiştirmeye çalışır.¹⁸⁹

Görüldüğü gibi Erik Eriksonun iki evresinde irade kavramı gündeme gelmektedir. Özerkliği karşı kuşku ve utanç döneminde iradeyi kazanmaya başlayan birey kimliğe kazanmaya karşı kimlik karmaşası döneminde kişinin kimliğini oluşturmaya başladığı görülür.

---

¹⁸⁷ Arslan, s. 3.

¹⁸⁸ Dereboy 1993, akt; Arslan s. 32.

¹⁸⁹ Dereboy 1993, akt; Arslan s.

III. YÖNTEM

Bu araştırma, betimsel bir araştırmadır. Araştırmada ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerini belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirilmiştir. Ayrıca geliştirilen ölçek aracılığı ile ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinden elde edilen irade puanlarının cinsiyet, yaş, evde oturan kişi sayısı, kardeş sayısı, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, annenin mesleği, babanın mesleği, evde çalışma odası var mı yok mu, günlük gazete takip etme durumu, dergi takip etme durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Aşağıda sırasıyla araştırmaya katılan bireyler, araştırmada kullanılan ölçme araçları, işlem yolu ve veri çözümleme yöntemleri ile ilgili bilgi verilmiştir.

A. Araştırmaya Katılan Bireyler

İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerini ölçmeye yönelik bir aracın hazırlanması ve irade puanlarının cinsiyet, yaş, evde oturan kişi sayısı, kardeş sayısı, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, annenin mesleği, babanın mesleği, evde çalışma odası var mı yok mu, günlük gazete takip etme durumu, dergi takip etme durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi için 4 ayrı araştırma grubuyla çalışılmıştır. Araştırmaya katılan bireylere ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

1. İrade Ölçeğini Geliştirmek Üzere Belirlenen Grup (Birinci Araştırma Grubu)

Bu grup, ölçek geliştirmenin başında madde havuzu oluştururken, çalışmaya dahil edilen gruptur. Ölçeğin madde havuzunun oluşumunda Erzincan ilinde, çeşitli meslek gruplarından ve üniversite öğrencilerden oluşan 800 kişilik bir grup araştırmaya dahil edilmiştir. Bu kişilere açık uçlu sorular halinde iradeli öğrenci özellikleri sorulmuştur. Elde edilen veriler incelenmiştir. Çoğu kişi tarafından iradeli insan özelliği olarak belirlenen özellikler listelenmiştir. Listeleme sırasında benzer ve birbirine yakın olan ifadeler birleştirilmiştir. Ayrıca ilgili kaynaklar da incelenmiş ve iradeli bireyin özelliği olarak belirlenen özelliklerle birlikte ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin gelişim düzeyleri ve gelişim ödevleri göz önünde bulundurarak çocukların anlaması ve kavraması açısından birer somut cümle ve ölçek maddesi

şeklinde yazılmıştır. Böylece 62 maddeden oluşan bir ölçek taslağı hazırlanmıştır (Ek 1).

2. İrade Ölçeğinin Pilot Çalışmasını Yapmak Üzere Belirlenen Grup (İkinci Araştırma Grubu)

Hazırlanan 62 maddelik ölçek taslağının, görünüm geçerliliği yapıldıktan sonra, 44 maddeye düşen ölçek üzerinde pilot çalışması yapılmak üzere belirlenen gruptur. Grubu, Batman İli Sakarya İlkokulu'nda 4. sınıfa devam eden 35'er kişilik iki sınıf oluşturmaktadır. Hazırlanan maddeler anlaşılabilirliği açısından 70 kişilik öğrenci grubuna uygulanmıştır. Uygulama sonunda öğrencilerden maddelerin anlaşılabilirliği, uygulama süresi açısından görüşme yoluyla dönüt alınmıştır ve gerekli değişiklikler yapılmıştır.

3. İrade Ölçeğinin Yapı Geçerliliğini İncelemek Üzere Belirlenen Grup (Üçüncü Araştırma Grubu)

Faktör analizi yapmak için gerekli verilerin toplandığı gruptur. Bu doğrultuda Batman iline bağlı merkez okullarda uygulama yapılmıştır. Ölçeğin 44 maddelik deneme formu (Ek 2) toplam 238 öğrenciye uygulanmıştır. Öğrencilerden, her maddeye odaklanarak, yanıt vermeleri ve her bir maddenin karşısında yer alan Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Katılmıyorum, Hiç Katılmıyorum seçeneklerinden birini seçmeleri istenmiştir.

4. İrade Ölçeğinin Geçerliliğinin İncelenmesi ve Tarama Çalışması için Belirlenen Grup (Dördüncü Araştırma Grubu)

İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin araştırma değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmak için seçilen gruptur. Çalışma örneklemini Batman ilinde Sakarya İlkokulu, Atatürk İlkokulu, 50. Yıl, Zübeyde Hanım, Fatih, 19 Mayıs, Mehmet Emin Şimşek, İMKB Belde, Petrol, Yavuz Selim, Metin Bostancıoğlu, Vali Zeki Şanal İlkokulları'na devam eden 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Ulaşılan toplam öğrenci sayısı 413 tür.

B. Veri Toplama Araçları

Araştırmada ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerini belirlemek üzere araştırmacı tarafından geliştirilen İrade Ölçeği (İÖ) kullanılmıştır. Bu araca ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

1. İrade Ölçeği

İrade Ölçeği, ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algılarını ölçmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. İrade Ölçeği, 18 maddeden oluşan likert tipi bir ölçektir. Öğrencilerden her bir maddenin karşısında yer alan Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Katılmıyorum, Hiç Katılmıyorum seçeneklerinden birini seçmeleri istenmiştir. Bunlar iradeli kişi özellikleridir. Ölçekten düşük puan alınması, irade algılarının düşük olduğunu, yüksek puan alınması irade algılarının yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin cevaplama süresi yaklaşık 25 dakika'dır.

2. İrade Ölçeğinin Hazırlanması Sırasında Yapılan İşlemler

İradeli kişi özelliklerinin neler olduğu, Erzincan ilinde, çeşitli meslek gruplarından ve üniversite öğrencilerden oluşan 800 kişilik bir gruba açık uçlu sorular halinde sorulmuştur. Daha sonra irade ilgili kaynaklar taranmıştır. Üniversite öğrencilerinden ve çeşitli meslek gruplarından elde edilen yanıtlar ve ilgili kaynaklara dayanarak 62 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur.

3. Uzman Kanısına Başvurulması Sırasında Yapılan İşlemler

Hazırlanan 62 maddelik ölçeğin deneme formu uzman görüşlerine sunulmuştur. 2 Psikolojik Danışma ve Rehberlik uzmanı, 2 Ölçme ve Değerlendirme uzmanı ve 2 psikoloğun görüşleri alınmıştır. Ayrıca ölçeğe eklenmesi istenen maddeler de sorulmuştur. Gelen dönütler doğrultusunda ifadeleri düzeltilmesi istenen maddeler düzeltilerek ölçeğe alınmıştır. Uygun olmadığı konusunda fikir birliği olan ifadeler ise elenmiştir. Ölçeğin uzman görüşleri alındıktan sonraki formunda 44 madde yer almıştır.

4. Ölçek Taslağı Üzerinde Yapılan Pilot Çalışması

Ölçeğin 44 maddelik deneme formu Batman İlinin Sakarya İlkokulunda toplam 238 4. sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Öğrencilerden, her maddeye odaklanarak, yanıt vermeleri ve her bir maddenin karşısında yer alan seçeneklerden birini seçmeleri istenmiştir. Uygulama sonunda öğrencilerden maddelerin anlaşılabilirliği, uygulama süresi açısından görüşme yoluyla dönüt alınmıştır ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

5. İrade Ölçeğinin Uygulaması Sırasında Yapılan İşlemler

Uygulamaların yapılabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli izinler alınmıştır. Uygulamaların yapılacağı okullara gidilerek bilgi verilmiştir. Belirlenen gün ve saatlerde uygulamalar yapılmıştır. Bütün uygulamalar, araştırmacı tarafından sınıflara girilerek yapılmıştır. Ölçeklerin nasıl doldurulacağı ile ilgili bilgi verilmiş; sonuçların geçerlik ve güvenilirliği etkileyeceği için cevaplamaların içten yapılması gerektiği belirtilmiştir. Ölçeklerin doldurulması ile ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır. Sonuçların gizli tutulacağı ve değerlendirmelerin toplu yapılacağı belirtilmiştir.

6. İrade Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenilirliğinin İncelenmesi Sırasında Yapılan İşlemler

Ölçeğin kapsam geçerliği uzman görüşüne başvurulmuş yapılmıştır. Yapı geçerliği çalışmaları için ise faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları kapsamında iç tutarlık analizi, iki yarı güvenilirlik analizi ve test tekrar test güvenilirlik analizi uygulanmıştır.

C. İşlem Yolu

Ölçeğin psikometrik özelliklerini belirlemek için son şekli verilen ölçek formu çalışma grubuna uygulanmıştır. Açıklayıcı faktör analizinde, ölçekte yer alacak maddelerin belirlenmesinde maddelerin öz değerlerinin en az 1.0, maddelerin faktör yük değerinin en az .30, maddelerin tek bir faktörde yer alması ve iki faktörde yer alan maddelerin faktör yük değerleri arasında ise en az .10 fark olmasına dikkat

edilmiştir.¹⁹⁰ Ayrıca Açımlayıcı Faktör Analizinde Maksimum olabilirlik tekniği ve Direct Oblimin döndürme yöntemi kullanılmıştır.

IV. BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında toplanan verilerin istatistiksel analizleri sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular iki kısımda ele alınmıştır, ilk kısımda İrade Ölçeği'nin geliştirilmesi ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. İkinci kısımda ise ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin araştırma değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular alt problemlerin sırasına göre aşağıda verilmiştir.

A. İrade Ölçeğinin Geliştirilmesine İlişkin Bulgular

Ölçeğin geliştirilmesi ile ilgili geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları bu kısımda verilmiştir. Öncelikle geçerliğe ilişkin bulgular ardından güvenilirlik çalışmalarına ilişkin bulgular sunulmuştur.

1. İrade Ölçeğinin Geçerlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Ölçeğin geçerlilik çalışmaları için üçüncü ve dördüncü araştırma gruplarından elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu doğrultudan ölçeğin kapsam geçerliliği, yapı geçerliliği incelenmiştir.

a) Kapsam Geçerliği

Kapsam geçerliği için uzman görüşlerine başvurulmuştur. 62 madde içeren madde havuzu için Erzincan Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalından 2, Ölçme ve Değerlendirme Ana Bilim Dalından 1, 2 psikolog ve 3, 4. sınıf öğretmenlerinin görüşleri alınmıştır. Bu doğrultuda ölçek maddelerinin ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algılarını yansıtmadığını belirtmeleri istenmiştir. Dönütler değerlendirilerek ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin gelişim düzeyine uygun

---

¹⁹⁰ İsmail SEÇER, *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi; analiz ve raporlaştırmak*. Ankara 2013.

olmayan toplam 18 madde madde havuzundan çıkarılmıştır. Ayrıca madde ifadelerinde de istenen değişiklikler yapılmıştır.

b) Yapı Geçerliği

Faktör analizi, gözlemlenen çok sayıdaki değişken içerisinde gruplandırılmış temel değişkenler ya da faktörler tanımlayarak değişken sayısını azaltmak amacı ile yapılır. Tanımlanan her bir faktör, değişkenler arasındaki ilişkinin ölçülmesi sonucu aynı özelliği ölçen birbiri ile ilişkili değişken setinden oluşur. Diğer bir ifadeyle faktör analizi, bir konuda deneklerin verdiği cevaplara göre değişkenler arasındaki korelasyonun hesaplanarak, birbiri ile ilişkili olan ve aynı boyutu ölçen değişkenlerin gruplandırılması sonucu faktör elde etme işlemidir.¹⁹¹ İrade Ölçeğinin örtük yapısını ortaya çıkarmak ve özgün formunda açıklanan yapıyı doğrulamak için sırasıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

c) Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla Açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Çalışma grubundan toplanan verilerin faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla KMO ve Barlett testleri yapılmıştır. Ölçek maddelerinin faktör yükleri ve alt ölçeklerin açıkladığı varyanslar tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1. İrade Ölçeğinin Madde Faktör Yükleri, Alt Ölçeklerin Açıkladığı Varyanslar ve Madde Analizleri

Madde No	Alt Ölçek Faktör Yükleri		Madde Korelasyonu	Toplam
	İçsel İrade	Dışsal İrade		
1	.51		.54	
2	.61		.51	
3	.44		.60	
7	.54		.70	
8	.57		.68	
9	.43		.36	

¹⁹¹Ayhan URAL ve İbrahim KILIÇ, Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Ankara 2005

Tablo 1. İrade Ölçeğinin Madde Faktör Yükleri, Alt Ölçeklerin Açıkladığı Varyanslar ve Madde Analizleri(Devam)

11	.36	.54
12	.39	.67
15	.41	.70
4	.55	.64
5	.56	.59
6	.50	.47
10	.46	.59
13	.62	.69
14	.55	.47
16	.59	.55
17	.58	.50
18	.48	

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda KMO .833 ve Barlett testi χ^2 değeri ise 1335,205 ($p < .001$) olarak bulunmuştur. KMO'nun .60'dan yüksek, Barlett testinin de anlamlı çıkması verilerin faktör analizi için uygun olduğunu gösteren iki faktörlü yapı elde edilmiştir.

Bu faktörlerin birincisi 1, 2, 3, 7, 8, 9, 11, 12 ve 15. maddeler olmak üzere toplam 9 maddeden oluşmaktadır. Bu faktördeki maddelerin madde faktör yük değeri .36 ile .61 arasında değişmektedir. Ölçekteki toplam varyansın % 24,22'sini açıklayan bu faktör içsel irade alt boyutudur. Ölçekte yer alan ikinci faktör, faktör yükleri .46 ile .62 arasında değişen 4, 5, 6, 10, 13, 14, 16, 17, ve 18. maddeler olmak üzere toplam 9 maddeden oluşan ve ölçekteki toplam varyansın % 10,21'ini açıklayan dışsal irade alt boyutudur. Ölçeğin madde toplam korelasyonlarına bakıldığında ise içsel irade alt boyutunda yer alan maddelerin toplam korelasyon değerlerinin .36 ile .70 arasında değiştiği, dışsal irade alt boyutunda yer alan maddelerin ise korelasyon değerlerinin .47 ile .64 arasında değiştiği görülmektedir.

Ölçeğin madde faktör yük değerleri ve madde toplam korelasyon değerleri göz önünde bulundurulduğunda gerekli olan kriterlere sahip olduğu söylenebilir.¹⁹²

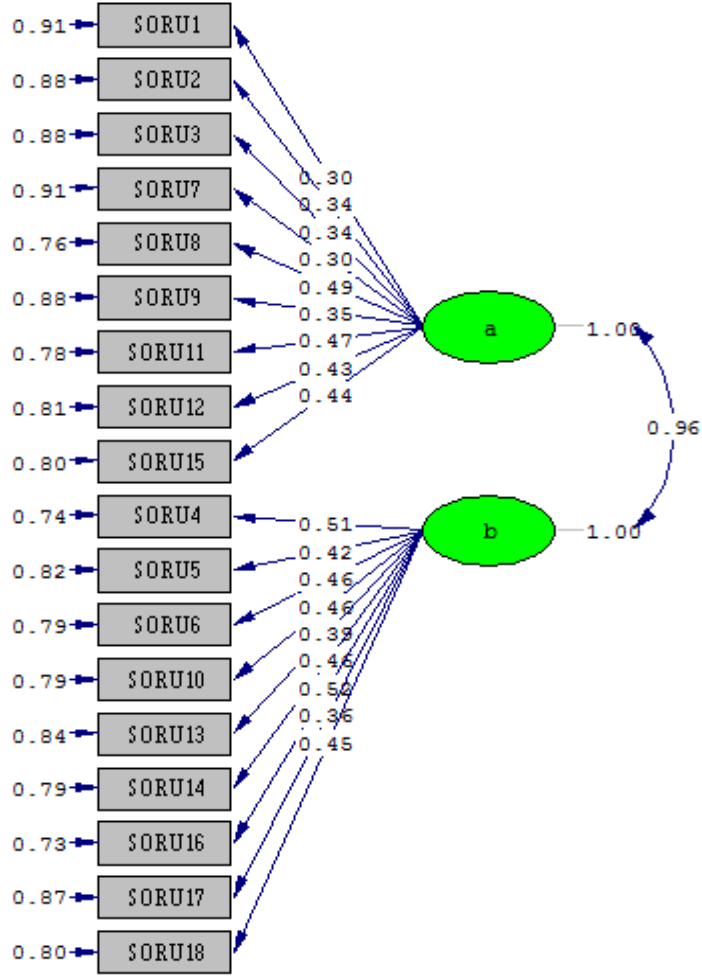
d) Doğrulayıcı Faktör Analizi(DFA)

İrade ölçeğinin model uyumu birinci düzey DFA ile incelenmiştir. DFA’da genelde olduğu gibi çoklu uyum indeksleri kullanılmıştır. DFA’da CFI, NFI, RFI, NNFI ve IFI için $>.90$ kabul edilebilir sınır olarak ve $>.95$ mükemmel uyum sınırı olarak kabul edilmiştir. GFI ve AGFI için $>.85$ kabul edilebilir sınır olarak ve $>.90$ mükemmel uyum sınırı olarak kabul edilmiştir. RMSEA, SRMR ve RMR için ise $<.08$ kabul edilebilir sınır ve $<.50$ mükemmel uyum sınırı olarak kabul edilmiştir¹⁹³. Doğrulayıcı faktör analizi farklı kültür ve örneklerde geliştirilmiş olan ölçme araçlarının uyarlanması ve açıklayıcı faktör analizi ile elde edilen örtük bir yapının model uyumunun incelenmesi sürecinde sıklıkla kullanılan bir analiz yöntemidir. İrade ölçeğinin açıklayıcı faktör analizi ile elde edilen iki faktörlü yapısının model uyumuna ilişkin bulgular Şekil 1’de verilmiştir.

---

¹⁹²İsmail SEÇER, SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi: Analiz ve Raporlaştırma, Ankara 2013

¹⁹³ Hu, L. T.,& Bentler, P. M. (1999). Cole 1987 Cutoffcriteriafor fit indexes in covariancestructuralanalysis:Conventionalcriteria versusnewalternatives. StructuralEquationModeling, 6,1–55-65. Çev. İsmail Seçer, Duygusal Tepkisellik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlilik Çalışması, Sakarya UniversityJournal of Education, 3/1 (Nisan /April 2013) ss. 77-89.

Chi-Square=261.91, df=134, P-value=0.00000, RMSEA=0.048

Şekil 1. İrade Ölçeğine İlişkin Birinci Düzey DFA analizi Sonucu

Şekil 1 incelendiğinde 18 madde ve iki alt boyuttan oluşan irade ölçeğinin faktör yapısının ki-kare uyum değerinin ($\chi^2=261,91$, Sd=134, $p=.00$) anlamlı olduğu ve model uyumuna ilişkin olarak χ^2/df değerinin 1.95 olduğu bulunmuştur. Elde edilen bu bulgular χ^2/df değerinin ölçeğin model uyumuna karar vermek için yeterli olduğu söylenebilir. Birinci düzey DFA uyum indeks değerleri ise REMSEA: .048, RMR: .032, SRMR: .044, NFI: .97, NNFI: .98, CFI: .98, IFI: .99, RFI: .97, GFI: .96, AGFI: .91 olarak bulunmuştur.

İrade ölçeğinin birinci düzey DFA sonucunda elde edilen uyum indeks değerleri göz önünde bulundurulduğunda ölçeğin model uyumunun sağlandığı ve iki faktörlü yapının doğrulandığı söylenebilir.

2. Güvenirlik Analizleri

İrade Ölçeğinin güvenirliliğini belirlemek için iç tutarlık analizi ve iki yarı güvenirlik analizi uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. İrade Ölçeğinin İç Tutarlık ve İki Yarı Güvenirlik Yöntemiyle Hesaplanan Güvenirlik Katsayıları

Boyutlar	İç Tutarlık	İki Yarı Güvenirlik
İçsel İrade	.83	.82
Dışsal İrade	.85	.84
Ölçek Toplamı	.84	.83

İrade Ölçeğinin Cronbachalpha iç tutarlık katsayısı ve Sperman Brown iki yarı güvenirlik katsayısına ilişkin bulgular incelendiğinde elde edilen değerlerin ölçek alt faktörlerinin her biri için yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

Ölçek geliştirme ve uyarlama süreçlerinde güvenirlik katsayısı .70 ve üzerinde olan ölçeklerin güvenilir kabul edildiği¹⁹⁴, Klasik Türk Edebiyatına Yönelik İrade Ölçeğinin iç tutarlık ve iki yarı güvenirlik katsayılarının yeterli olduğu söylenebilir.

¹⁹⁴Landis ve Kochmeasurement of observer agreement for categorical data. Biometrics, s. 159-174. Shaver ve Wrightsman, Criteria for scale selection and evaluation in measure of personality and social psychology calattitudes, San Diego 1991

B. İLKÖĞRETİM DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN İRADE DÜZEYİNİN CİNSİYET, YAŞ, EVDE OTURAN KİŞİ SAYISI, KARDEŞ SAYISI, ANNENİN ÖĞRENİM DURUMU, BABANIN ÖĞRENİM DURUMU, ANENİN MESLEĞİ, BABANIN MESLEĞİ, EVDE ÇALIŞMA ODASI VAR MI YOK MU?, GÜNLÜK GAZETE TAKİP ETME DURUMU, DERGİ TAKİP ETME DURUMUNA GÖRE FARKLILAŞIP FARKLILAŞMADIĞINA İLİŞKİN BULGULAR

1. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Cinsiyetlerine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem için t testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular

Cinsiyet	n	X	Ss	t	p	
İçsel irade	Kız	201	15.39	3,96	.240	.810
	Erkek	212	15.30	3,77		
Dışsal irade	Kız	201	14.62	4.06	.001	.999
	Erkek	212	14.62	4.05		

Tablo 3 incelendiğinde ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin içsel irade düzeylerinin ($t_{411} = .240$, $p > .05$) ve dışsal irade düzeylerinin ($t_{411} = .001$, $p > .05$) cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Elde edilen bu bulgu doğrultusunda cinsiyet değişkeninin ilköğretim 4.sınıf öğrencilerinin içsel ve dışsal irade düzeylerini etkileyen bir değişken olmadığı söylenebilir.

2. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Yaşlarına Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin yaşlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem için t testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Yaş değişkenine ilişkin bulgular

Yaş	n	X	Ss	t	p	
İçsel irade	10 Yaş	304	15,34	3,94	-.050	.960
	11 Yaş	109	15,36	3,63		
Dışsal irade	10 Yaş	304	14.25	3,92	-3.190	.002
	11 Yaş	109	15.67	4,25		

Tablo 4 incelendiğinde ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin içsel irade düzeylerinin ($t_{411} = -.050$, $p>.05$) yaşlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Buna karşın ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin dışsal irade puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği bulunmuştur ($t_{411} = -3.190$, $p<.05$). Buna göre dışsal irade alt boyutunda 10 yaşındaki çocukların aritmetik ortalamasının $X=14.25$ ve 11 yaşındaki çocukların aritmetik ortalamasının $X= 15.67$ olduğu ve 11 yaşındaki öğrencilerin dışsal irade puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

3. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Evde Oturan Kişi Sayısına Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin evde oturan kişi sayısına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem için t testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Evde Oturan Kişi Sayısı değişkenine ilişkin bulgular

Kişi sayısı	n	X	Ss	t	p	
İçsel irade	1-5 arası	173	14,58	3,35	-3,513	.000
	6-10 arası	239	15,92	4,11		
Dışsal irade	1-5 arası	173	14,05	3,75	-2.476	.014
	6-10 arası	239	15,05	4,22		

Tablo 5 incelendiğinde ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin içsel irade düzeylerinin ($t_{410} = -3.513$, $p<.05$) ve dışsal irade düzeylerinin ($t_{410} = -2.476$, $p<.05$) evde oturan kişi sayısı değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur.

Buna göre içsel irade alt boyutunda evde oturan kişi sayısı 1-5 arası olanların aritmetik ortalamasının $X=14.58$ ve evde oturan kişi sayısı 6-10 olanların aritmetik ortalamasının $X= 15.92$ olduğu ve evde oturan kişi sayısı 6-10 olanların içsel irade puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Dışsal irade alt boyutunda da benzer şekilde evde oturan kişi sayısı 1-5 arası olanların aritmetik ortalamasının $X=14.05$ ve evde oturan kişi sayısı 6-10 olanların aritmetik ortalamasının $X= 15.05$ olduğu ve evde oturan kişi sayısı 6-10 olanların içsel irade puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

4. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Anne Eğitim Düzeyine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin ilişkin olarak betimsel değerleri Tablo 6’te verilmiştir.

Tablo 6. Anne Eğitim Düzeyine İlişkin Betimsel Değerler

Eğitim	N	X	Ss	
İçsel irade	Okuma yazma yok	76	15,8947	3,85600
	İlkokul	168	15,7619	4,08332
	Ortaokul	63	15,3175	3,56880
	Lise	73	14,5753	3,60909
	Üniversite	33	13,7879	3,27641
Dışsal irade	Okuma yazma yok	76	15,6711	4,06083
	İlkokul	168	15,0952	4,41586
	Ortaokul	63	14,5079	3,55543
	Lise	73	13,0685	3,40069
	Üniversite	33	13,5152	3,22220

İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerine ilişkin olarak Tablo 4’te verilen betimsel değerler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Anne Eğitim Düzeyine İlişkin Varyans Analizi Sonucu

		Ort. Top.	Sd	Ort. Karesi	F	p
İçsel irade	Gruplar arası	175,456	4	43,864	2.997	.019
	Gruplar içi	5970,636	408	14,634		
	Toplam	6146,092	412			
Dışsal irade	Gruplar arası	6780,576	412		5.363	.000
	Gruplar içi	175,456	4	43,864		
	Toplam	5970,636	408	14,634		

Tablo 7 incelendiğinde İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin içsel irade puanlarının ($F_{408} = 2,997$, $p < .05$) ve dışsal irade puanlarının ($F_{408} = 5,363$, $p < .05$), anne eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılaştığı bulunmuştur. Ortalamalar arasındaki farkın kaynağını belirlemek için ise Post HocTukey testi yapılmıştır.

İçsel irade alt boyutunda anne eğitim düzeyi okuma yazma bilmiyor olanların ve anne eğitim düzeyi ilköğretim olanların dışsal irade puanlarının anne eğitim düzeyi lise ve üniversite olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Dışsal irade alt boyutunda ise anne eğitim düzeyi okuma yazma bilmiyor olanların ve anne eğitim düzeyi ilköğretim olanların dışsal irade puanlarının anne eğitim düzeyi lise olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

5. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Baba Eğitim Düzeyine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin ilişkin olarak betimsel değerleri Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Baba Eğitim Düzeyine İlişkin Betimsel Değerler

	Eğitim	N	X	Ss
İçsel irade	Okuma yazma yok	10	16,6000	3,27278
	İlkokul	102	15,7941	4,31056
	Ortaokul	65	16,0308	4,03488
	Lise	132	15,5682	3,61969
	Üniversite	104	14,0962	3,38334

Tablo 8. Baba Eğitim Düzeyine İlişkin Betimsel Değerler(Devamı)

Dışsal irade	Okuma yazma yok	10	17,0000	3,77124
	İlkokul	102	15,5294	4,48475
	Ortaokul	65	15,8000	4,21752
	Lise	132	14,1894	3,74193
	Üniversite	104	13,3365	3,44333

İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerine ilişkin olarak Tablo 8’de verilen betimsel değerler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. BabaEğitim Düzeyine İlişkin Varyans Analizi Sonucu

		Ort. Top.	Sd	Ort. Karesi	F	p
İçsel irade	Gruplar arası	235,652	4	58,913	4.067	.003
	Gruplar içi	5910,440	408	14,486		
	Toplam	6146,092	412			
Dışsal irade	Gruplar arası	427,278	4	106,820	6.860	.000
	Gruplar içi	6353,298	408	15,572		
	Toplam	6780,576	412			

Tablo 9 incelendiğinde İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin içsel irade puanlarının ($F_{408} = 4,067$, $p < .05$) ve dışsal irade puanlarının ($F_{408} = 6,860$, $p < .05$), baba eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılaştığı bulunmuştur. Ortalamalar arasındaki farkın kaynağını belirlemek için ise Tukey testi yapılmış ve içsel irade alt boyutunda baba eğitim düzeyi ilkököl ve ortaokul olanların puan ortalamalarının baba eğitim düzeyi üniversite olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Dışsal irade alt boyutunda da benzer şekilde baba eğitim düzeyi ilkököl ve ortaokul olanların puan ortalamalarının baba eğitim düzeyi üniversite olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

6. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Baba Mesleğine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin ilişkin olarak betimsel değerleri Tablo 10’de verilmiştir.

Tablo 10. Baba Mesleğine İlişkin Betimsel Değerler

	Meslek	N	X	Ss
İçsel irade	Çalışmıyor	53	14,9811	3,66633
	Memur	114	16,4123	3,44055
	Serbest-diğer	246	14,6504	4,02337
Dışsal irade	Çalışmıyor	53	14,1887	4,22017
	Memur	114	16,5965	3,43774
	Serbest-diğer	246	14,7683	4,17172

İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin irade düzeylerine ilişkin olarak Tablo 10’de verilen betimsel değerler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Baba Mesleğine İlişkin Varyans Analizi Sonucu

		Ort. Top.	Sd	Ort. Karesi	F	p
İçsel irade	Gruplar arası	143,553	2	71,777	4.903	.008
	Gruplar içi	6002,539	410	14,640		
	Toplam	6146,092	412			
Dışsal irade	Gruplar arası	255,232	2	127,616	8.018	.000
	Gruplar içi	6525,344	410	15,915		
	Toplam	6780,576	412			

Tablo 11 incelendiğinde İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin içsel irade puanlarının ($F_{408} = 4,903$, $p < .05$) ve dışsal irade puanlarının ($F_{410} = 8,018$, $p < .05$), baba eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılaştığı bulunmuştur. Ortalamalar arasındaki farkın kaynağını belirlemek için ise Tukey testi yapılmış, içsel ve dışsal irade alt boyutlarında baba mesleği memur olanların irade puan ortalamalarının baba mesleği çalışmıyor olanlara göre ve baba mesleği serbest olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

7. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Anne Mesleğine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin ilişkin olarak betimsel değerleri Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Anne Mesleğine İlişkin Betimsel Değerler

	Değişken	N	X	Ss
İçsel irade	Çalışmıyor	374	15,5134	3,83208
	Memur	32	14,1250	4,10939
	Serbest-diğer	7	12,2857	1,88982
Dışsal irade	Çalışmıyor	374	14,7701	4,06061
	Memur	32	13,6250	4,02212
	Serbest-diğer	7	11,5714	1,98806

İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin irade düzeylerine ilişkin olarak Tablo 12’de verilen betimsel değerler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13. Anne Mesleğine İlişkin Varyans Analizi Sonucu

		Ort. Top.	Sd	Ort. Karesi	F	p
İçsel irade	Gruplar arası	123,730	2	61,865	4.212	.015
	Gruplar içi	6022,362	410	14,689		
	Toplam	6146,092	412			
Dışsal irade	Gruplar arası	105,137	2	52,569	3.229	.041
	Gruplar içi	6675,439	410	16,282		
	Toplam	6780,576	412			

Tablo 13 incelendiğinde İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin içsel irade puanlarının ($F_{410} = 4,212$, $p < .05$) ve dışsal irade puanlarının ($F_{410} = 3,229$, $p < .05$), anne eğitim düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Ortalamalar arasındaki farkın kaynağını belirlemek için ise Tukey testi yapılmış, içsel irade alt boyutunda annesi ev hanımı olanların puan ortalamalarının annesi memur olanlara

göre ve anne serbest çalışanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Dışsal irade alt boyutunda ise annesi ev hanımı olanların puan ortalamalarının annesi serbest çalışanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

8. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Çalışma Odası Olup Olmamasına Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin çalışma odalarının olup olmamasına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem için t testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14. Çalışma Odası Olup Olmaması değişkenine ilişkin bulgular

Çalışma odası	n	X	Ss	t	p	
İçsel irade	Var	212	16,5000	3,59634	-4.716	.000
	Yok	201	14,2488	3,93800		
Dışsal irade	Var	212	15,6698	3,55784	-5.071	.000
	Yok	201	13,6368	4,30725		

Tablo 14 incelendiğinde ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin içsel irade düzeylerinin ($t_{411} = -4.716$, $p < .05$) ve dışsal irade düzeylerinin ($t_{411} = -5.071$, $p < .05$) çalışma odası olup olmama değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre içsel irade alt boyutunda çalışma odası olanların puan ortalamalarının $X=16.50$ ve çalışması odası olmayanların puan ortalamalarının $X=14.24$ olduğu ve çalışma odası bulunanların içsel irade puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Dışsal irade alt boyutunda da benzer şekilde çalışma odası olanların puan ortalamalarının $X=15,66$ ve çalışması odası olmayanların puan ortalamalarının $X=13.63$ olduğu ve çalışma odası bulunanların dışsal irade puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

9. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Gazete Takip Etme Durumuna Göre Anlamli Bir Farklilik Göstermekte midir?

İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin gazete takip etme durumuna göre anlamli farklilik gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklemeler için t testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15. Gazete Takip Etme Durumuna ilişkin bulgular

Değişken	n	X	Ss	t	p	
İçsel irade	Evet	131	15,6260	3,12394	-2.619	.009
	Hayır	282	14,6879	4,12291		
Dışsal irade	Evet	131	14,0305	3,36484	-1.045	.062
	Hayır	282	14,9043	4,31847		

Tablo 15 incelendiğinde ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin içsel irade düzeylerinin gazete takip etme değişkenine göre anlamli düzeyde farklılaştığı bulunmuştur ($t_{411} = -2.619$, $p < .05$). Buna göre gazete takip edenlerin puan ortalamasının $X = 15.62$ ve gazete takip etmeyenlerin puan ortalamasının $X = 14.68$ olduğu ve gazete takip edenlerin içsel irade puanlarının anlamli düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Dışsal irade alt boyutunda ise ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin gazete takip etme değişkenine göre anlamli düzeyde farklılaşma bulunamamıştır ($t_{411} = -1.045$, $p > .05$). Elde edilen bu bulgu gazete takip etme durumunun ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin dışsal irade puanları üzerinde anlamli etkisi olmadığı söylenebilir.

10. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Dergi Takip Etme Durumuna Göre Anlamli Bir Farklilik Göstermekte midir?

İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin dergi takip etme durumuna göre anlamli farklilik gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklemeler için t testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 16’de verilmiştir.

Tablo 16. Dergi Takip Etme Durumuna ilişkin bulgular

Dergi	n	X	Ss	t	p	
İçsel irade	Evet	80	15,0875	3,43546	.679	.497
	Hayır	333	15,4144	3,96020		
Dışsal irade	Evet	80	14,3125	3,84047	.772	.440
	Hayır	333	14,7027	4,10904		

Tablo 16 incelendiğinde ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin içsel irade düzeylerinin ($t_{411} = .679$, $p > .05$) ve dışsal irade düzeylerinin ($t_{411} = .772$, $p > .05$). dergi takip etme değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği bulunmuştur. Elde edilen bu bulgu doğrultusunda dergi takip etme durumunun ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin içsel ve dışsal irade puanları üzerinde anlamlı etkisi olmadığı söylenebilir.

11. İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İrade Düzeyleri Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

İlköğretim 4. Sınıf öğrencilerinin irade düzeylerinin kardeş sayısına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem için t testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. Kardeş Sayısı Değişkenine ilişkin bulgular

Dergi	n	X	Ss	t	p	
İçsel irade	1-5 kardeş	343	15,1516	3,75107		
	6-10 kardeş	70	16,3286	4,26214	2.336	.020
Dışsal irade	1-5 kardeş	343	14,2449	3,81342		
	6-10 kardeş	70	16,5000	4,68036	4.329	.000

Tablo 17 incelendiğinde ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin içsel irade düzeylerinin ($t_{411} = 2.336$, $p < .05$) ve dışsal irade düzeylerinin ($t_{411} = 4.329$, $p > .05$) kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir. İçsel irade alt boyutunda 1-5 kardeşe sahip olanların puan ortalamalarının $X=15,15$ ve 6-10 kardeşi olanların puan ortalamalarının $X=16,32$ olduğu ve 6-10 arası kardeşe sahip olanların içsel irade puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Dışsal irade alt boyutunda ise 1-5 kardeşe sahip olanların puan ortalamalarının $X=14,24$ ve 6-10 kardeşi olanların puan ortalamalarının $X=16,50$ olduğu ve 6-10 arası kardeşe sahip olanların dışsal irade puanlarının anlamlı düzeyde daha yksek olduğu slylenebilir.

V. İRADE ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİK ve GÜVENİRLİĞİNE İLİŞKİN TARTIŞMA ve YORUMU

Ölçeğin geçerlilik çalışmaları için üçüncü ve dördüncü araştırma gruplarından elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu doğrultudan ölçeğin kapsam geçerliliği, yapı geçerliliği incelenmiştir.

Kapsam geçerliliği için 10 uzmanın görüşlerine başvurulmuştur. Uzmanlardan gelen geri bildirimlere göre 62 maddelik madde havuzu 44 maddelik ölçek taslağı haline gelmiştir. 44 maddelik irade ölçeği 238 kişilik bir öğrenci grubuna uygulanmış öğrencilerden gerekli dönütlerde alınarak 18 maddelik irade ölçeği elde edilmiştir.

İrade ölçeğinin yapı geçerliliği için İrade Ölçeğinin örtük yapısını ortaya çıkarmak ve özgün formunda açıklanan yapıyı doğrulamak için sırasıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla Açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin madde toplam korelasyonlarına bakıldığında ise içsel irade alt boyutunda yer alan maddelerin toplam korelasyon değerlerinin. 36ile. 70 arasında değiştiği, dışsal irade alt boyutunda yer alan maddelerin ise korelasyon değerlerinin. 47ile. 64 arasında değiştiği görülmektedir.

Ölçeğin madde faktör yük değerleri ve madde toplam korelasyon değerleri göz önünde bulundurulduğunda gerekli olan kriterlere sahip olduğu söylenebilir. Madde faktör yükleri -0,32 ile -0,55 arasında değişmiştir. Faktör yüklerinin 0,32'nin üzerinde olması ölçeğin sağlam bir yapıya sahip olduğu şeklinde yorumlanmıştır. İrade ölçeğinin model uyumu birinci düzey DFA ile incelenmiştir. DFA'da genelde olduğu gibi çoklu uyum indeksleri kullanılmıştır. 18 madde ve iki alt boyuttan oluşan irade ölçeğinin faktör yapısının ki-kare uyum değerinin ($\chi^2=261,91$, Sd=134, p=.00) anlamlı olduğu ve model uyumuna ilişkin olarak χ^2/df değerinin 1.95 olduğu bulunmuştur. İrade ölçeğinin birinci düzey DFA sonucunda elde edilen uyum indeks değerleri göz önünde bulundurulduğunda ölçeğin model uyumunun sağlandığı ve iki faktörlü yapının doğrulandığı söylenebilir.

İrade Ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek için iç tutarlık analizi ve iki yarı güvenilirlik analizi uygulanmıştır. İrade Ölçeğinin Cronbachalpha iç tutarlık katsayısı

ve Sperman Brown iki yarı güvenilirlik katsayısına ilişkin bulgular incelendiğinde elde edilen değerlerin ölçek alt faktörlerinin her biri için yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

Gerek geçerlik gerekse de güvenilirliğe ilişkin bulgulara göre, ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade düzeylerini değerlendirmeye yönelik geliştirilen İrade Ölçeği'nin (İÖ) geçerliği ve güvenilirliği olan bir araç olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle bu ölçek, araştırmanın ikinci kısmında kullanılabilir.

VI. ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULARA GÖRE SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmada ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algılarına yönelik İrade Ölçeği'nin (İÖ) geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Bunun yanında geliştirilen ölçek kullanılarak ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin irade algıları araştırma değişkenlerine göre incelenmiş ve öğrencilerin irade algılarında anlamlı farklar bulunmuştur.

Yapılan kapsam geçerliği, yapı geçerliği ve iç tutarlılık yöntemiyle yapılan güvenilirlik çalışmalarına göre ölçek geçerliliği ve güvenilirliği olan bir ölçektir. Dolayısıyla ölçek ilköğretim 4. sınıflar için kullanılabilir niteliktedir.

İrade algısının araştırma değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığıyla ilgili yapılan çalışmadan elde edilen bulgulara göre ilköğretim 4. sınıfa devam eden öğrencilerin içsel- dışsal irade düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Buna karşın 11 yaşındaki öğrencilerin dışsal irade puanları 10 yaşındaki öğrencilerin dışsal irade puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. İçsel irade puanlarının ise yaşa göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Evde oturan kişi sayısı 6-10 kişi arasında olan öğrencilerin irade puanlarının, 1-5 kişi arasında olan öğrencilerin irade puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Anne eğitim düzeyi ilkököl olan veya okuma yazma bilmeyen öğrencilerin irade puanlarının anne eğitim düzeyi lise olan öğrencilerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aynı şekilde baba eğitim düzeyi ilkököl ve ortaokul olan öğrencilerin irade puanları baba eğitim düzeyi üniversite olan öğrencilerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Baba mesleği memur olanların irade puan ortalamalarının baba mesleği çalışmıyor olanlara göre ve baba mesleği serbest olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. İçsel irade alt boyutunda annesi ev hanımı olanların puan ortalamalarının annesi memur olanlara göre ve anne serbest çalışanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Dışsal irade alt boyutunda ise annesi ev hanımı olanların puan ortalamalarının annesi serbest çalışanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Çalışma odası bulunan öğrencilerin irade puanlarının çalışma odası bulunmayan

öğrencilerin irade puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. İçsel irade alt boyutunda gazete takip eden öğrencilerin irade puanlarının gazete takip etmeyen öğrencilerin irade puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Dergi takip etme durumunun ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin içsel ve dışsal irade puanları üzerinde anlamlı etkisi olmadığı söylenebilir. 6-10 arası kardeşi bulunan öğrencilerin irade puanlarının 1-5 arası kardeşi bulunan öğrencilerin irade puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Her insan irade sahibidir. Elde edilen bulgular doğrultusunda çocukların irade algılarının sosyo ekonomik ve sosyo kültürel değerlere göre değiştiği söylenebilir.

1-) Araştırma bulguları yaşı büyük olan öğrencilerin irade algılarının yaşı küçük olan öğrencilerin irade algılarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Çocuklara gelişim dönemlerine ve kritik evrelere göre davranılabilir. Bulduğu gelişim dönemindeki ödevlerini başarıyla yerine getirebilen ya da çevrenin de olumlu yöndeki telkinleriyle gelişimödevini de geliştirilebilen bir özelliktir. Yapılması gereken ilk iş iradenin uygun çalışmalarla daha da güçlenmesini sağlamaktır.¹⁹⁵ Bunun içinde çocuklara yerine getirebilecekleri severek yapacakları görevler verilebilir. Böylece çocuk hem kendisine verilen bir görevi sonuna kadar yerine getirmiş olacak hem de başladığı işi bıkmadan çevresel ya da içsel etkenlerden etkilenmeden kendi kararıyla bitirmiş olacaktır. Zihni melekeleri eğitmenin en iyi yolu başarmayı arzu ettiğimiz her şeyi kendi başımıza yapmamızdır, söz gelimi öğrendiğimiz dil bilgisi kurallarını kendi kendimize tatbik etmemiz gibi. Bir haritayı en iyi şekilde kendi kendimize çizebilecek durumda olduğumuzda anlarız.¹⁹⁶ Öğretmenler ve ebeveynler çocuğa seçme özgürlüğü tanımalıdır. Çocuk kendi istediği bir şeyi yaptığı için bunu kararlılıkla devam ettirebilir. Bu irade için devamlı kararlılık hali. İstemeyi istiyorum tutumunun her zaman her koşul altında muhafaza edilmesi anlamına gelir.¹⁹⁷

---

¹⁹⁵ Özen Yener, *İrade Eğitimi*, Ankara 2014, s. 173

¹⁹⁶ Kant Immanuel, *Eğitim Üzerine Ruhun Eğitimi- Ahlaki Eğitim- Pratik Eğitim*, (çev. AydoğanAhmet), İstanbul, 2013, s.95.

¹⁹⁷ Özen , *İrade Eğitimi*, s. 175

2-) Araştırma bulguları anne babası akademik açıdan eğitim görmemiş ailelerin çocuklarının irade algılarının akademik açıdan eğitim görmüş ailelerin çocuklarından irade algılarının daha yüksek olduğu göstermektedir. Ailelere akademik eğitim vermenin yanı sıra onlara çocuklarına nasıl davranmaları gerektiği konusunda eğitim verilmelidir. Çocuğu varlıklara bağımlı hale getirin. Eğitimde doğaya uyumuş olursunuz. Uygunsuz isteklerine zamanı gelince hatırlayacağı, bizzat edimlerden doğan cezalar ya da fiziksel engeller getirin. Kendisine kötülük yapmasını yasaklamaktansa, ona bu kötülükten sakınmayı öğretin.¹⁹⁸ Söz gelimi bir çocuğun yalan söylediğini varsayalım, çocuk bu durumda hemen cezalandırılmamalı, fakat aşağılama ve küçümseme ile karşılanmalıdır ve eğer yalan söylese gelecekte kimsenin ona inanmayacağı söylenmelidir. Eğer bir çocuk kötü davranışlarında ötürü cezalandırılır, iyiliğinden ötürü ödüllendirilirse bu durumda o sadece ödül için doğru davranacaktır ve hayata atılıp da iyiliğin her zaman ödüllendirilmediğini, kötülüğünde her zaman cezalandırılmadığını görünce sadece hayatta nasıl muvaffak olabileceğini düşünen ve hangisini kendi yararına görürse buna göre doğru ve yanlış davranan bir insan olacaktır.¹⁹⁹ Deneyim ya da zayıflığı bir kanun gibi görün. İsteddiği için değil gereksinimi olduğu için isteklerini karşılayın. Boyun eğmenin ne demek olduğunu uygulamada, egemenliğin ne demek olduğunu kendisi için davranıldığında öğrensin. Kendi edimlerinde ve sizin edimlerinizde özgürlüğü duyumsasın. Ona hizmet ederken onu küçük düşürün. Bundan kurtulacağı, kendi kendine hizmet etmenin bir onur olacağı anı dört gözle beklemesini sağlayın.²⁰⁰

3-) Araştırma bulguları kardeş sayısı çok olan öğrencilerin irade algılarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun içinde, çocuğa günlük yaşamında kurallar koyulabilir ve bu kurallara itaat etmesi beklenebilir. Günümüzde çocukların 5 yaşlarında okula başladıklarını düşünecek olursak kurallara uyum sağlama ve bu kuralların evde de bir topluluk içinde devam etmesinin çocuk için önemli olduğu söylenebilir.

---

¹⁹⁸ Rousseau Jean-Jacques, *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine*, (çev. Baştürk Mehmet ve Yavuz Kızılcım), Ankara, 2003, s. 56

¹⁹⁹ Kant, *Eğitim Üzerine*, s.101

²⁰⁰ Rousseau, *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine*, s.56

Her şeyden öne itaat bir çocuğun, bilhassa okula giden erkek veya kız çocuğunun, kişiliğinin teşekkülünde temel bir özelliktir. İtaat efendinin buyruklarına mutlak itaat ve iyi ve makul irade olarak hissettiği şeye itaat olmak üzere iki türdür. İtaat bir zorlama sonucu olabilir, bu durumda mutlak ya da itimatten kaynaklanabilir. Bu durumda ise ikinci türden bir itaat söz konusudur. Bu ihtiyari iradi itaat çok önemlidir, fakat birinci türden itaatte çok önemlidir. Çünkü çocuğa bir yurttaş olarak beğenme bile itaat etmek zorunda kalacağı yasaların gereğini yerine getirmeye hazırlar.²⁰¹

Çocuk evde de yine bir kalabalığın içinde bulunduğundan kendi isteklerini kontrol altında tutma iradesini gösterir. Evde anne ve babanın kurallarından başka itaat etmesi gereken kardeşler arasında da kurallar vardır, bu da çocuğun kurallara uyma, karar verme, kendisini kontrol etme gibi kişilik özelliklerinin geliştirmesine yardımcı olur ve dolayısıyla irade algısını güçlendirmesine yardımcı olur.

4-)Araştırma Batman il merkezindeki devlet ilköğretim okulunda gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin farklı bölgelerindeki devlet okulları, özel ilköğretim okulları, pansiyonlu ilköğretim okulları, yatılı ilköğretim bölge okullarında çalışmalar yapıp bu araştırma bulgularıyla karşılaştırabilir.

5-) Okullarda irade eğitimi üzerine seminerler verilebilir. Ayrıca öğretmenlerde aile işbirliği ile öğrencilerin irade algılarını güçlendirmek için çalışmalar yapılabilir.

6-) Araştırmadan elde edilen bulgular gazete okuyan öğrencilerin irade algılarının gazete okumayan öğrencilerin irade algılarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu nedenle evde ve okulda çocukların okuma alışkanlığı kazandıracak faaliyetler düzenlenebilir.

---

²⁰¹ Kant, *Eğitim Üzerine*, s. 103

KAYNAKÇA

ACAR Elvan; “ Eğitim ve İstihdam Politikaları Pozitif Düşünce: Mit Mi Gerçek Mi? ”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006

ARICAN Kazım, “Spinoza ’ nın Tanrı – Alem ilişkisinde içkinlik aşkınlık problemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1,Haziran 2006, s.129.

ARSLAN Emel; “*Bağlanma Sitilleri Açısından Ergenlerde Erikson’un Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Ego Kimlik Süreçlerinin İncelenmesi*”,Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Ana Bilim Dalı Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2008.

AŞKIN Zehragül; “Kant ve Heidegger de Özgürlük Sorunu”, *Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, S.11, 2008, s. 57.

BAŞGİL, Ali Fuat; *Gençlerle Başbaşa*, İstanbul 2009. Yağmur yayınları

BAŞTÜRK, Yavuz KIZILÇİM, Ankara, 2003.

BAYAR BRAVO Işıl; “İbnRüşd’ün Epistemolojisi”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*,S. 18, Aralık 2008, s. 169.

BAYHAN Pınar, ve BENCİK Saniye; “Erken Çocukluk Dönemi Programlarından Waldorf Yaklaşımına Genel Bir Bakış”, *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 26, 2008, s. 17- 20.

BİRKÖK Mehmet Cüneyt;“*Sosyolojik Düşünme Metodolojisi*, ” Yayınlanmış makale, İstanbul 1998.

BOUTROUX Emile, 1912; “William James’in Eğitim Anlayışı”, Çev. Doç. Dr. Celal Türer, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,S. 12, 2002, s. 306.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener, Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı, Ankara, 2007: Pegem Akademik Yayıncılık.

- CÜCELOĞLU Doğan; *İnsan ve Davranışı*, İstanbul 1997.
- ÇUHADAR Cengiz; “Hürriyet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme”,*İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 12, 2007, s. 133.
- DÖKMEN, Üstün;*Varolmak Gelişmek Uzlaşmak*, İzmir 2006.
- DOKSAT Kerem; “Mizaç, Karakter, Kimlik, Kişilik, Duygudurum ve Duygulanım Nedir? ”, S.2, 2003, s. 1-15.
- ERENOĞLU Ömer ve OTÇU Selma; *Türkçenin Doğru Kullanımı*, Ankara 2007.
- ERDOĞAN İrfan; “ Televizyon Reklamlarında Gündelik Hayatın Temsili: Seks ve Çikolata, ” *Bilim ve Utopya Dergisi*, S. 179, Mayıs 2009, s. 1.
- EROĞLU, Ebubekir; *Çalkantı ve Dalga*, 2008.
- GÜNDOĞAR Hamdi, “Mu’ tezile mezhebinde insan fiilleri problemi”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Aralık 2004, s. 206.
- GÜRİZ, Adnan, *İrade Hürriyeti* 1-2
- GENÇTAN Engin;*Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul 1998.
- HU, L. T.,& Bentler, P. M. (1999). Cole 1987 Cutoffcriteriafor fit indexes in covariancestructuralanalysis: Conventionalcriteriaversusnewalternatives. *StructuralEquationModeling*, 6,1–55-65. Çev. İsmail Seçer, Duygusal Tepkisellik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlilik Çalışması, *Sakarya UniversityJournal of Education*, 3/1 (Nisan /April 2013) ss. 77-89.
- IMMANUEL Kant, *Eğitim Üzerine Ruhun Eğitimi- Ahlak Eğitimi- Pratik Eğitim*, Çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul, 2013.
- KARSLI Ümit; “ *Mezheplere göre ceza ehliyeti ve günümüze göre mukayesesi* ”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

KERSCHENSTEİNER, *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, Çev. Fikret Kanad, Ankara 1977.

KELLER, *Psikolojinin Tanımı*, Çev. Tufan Göbekçi, Ankara.

KETENCİ Taşkner, TOPUZ Metin, “ Kant ve Nietzsche’ de İsteme Kavramı”, *Felsefe Dergisi*, S.8, s.3.

KOTAMAN Hüseyin; “RudolfSteiner Ve Waldorf Okulu”, *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, Haziran 2009, s. 175.

LANDİS, J. R.,&Koch, G. G. (1977). Themeasurement of observeragreementforcategorical data. *Biomet-rics*, 33, 159-174

MARTİN, C.R.,&Newell, R.J. (2004). Factorstructure of thehospitalanxietyanddepressionscale in individualswithfacialdisfigurement. *PsychologyHealthandMedicine*, 3,327-336.

MAY Rollo; *Aşk ve İrade*, Çev.YuhitNamer, İstanbul 2009.

MORGAN Glifford; *Psikolojiye Giriş*, Konya 2009.

ÖNKAL Güncel; “Mutluluk Mutsuzlukla Şavaşmaktır”, *Mavi Yeşil Dergisi*, S. 51, Mayıs 2008, s. 7.

ÖREN, Kenan; *İrade Gücü*, İstanbul 2006.

ÖZEN Yener, *İrade Eğitimi*, Ankara, 2014.

ÖZER Melek, ÖZSOY KARABULUT Özlem; “Yaşlılarda Yaşam Doyumu ”, *Türk Geriatri Dergisi*, S. 6, 2003, s. 72.

RANK Otto; *Doğum Travması*, Çev. Sabir YÜCESOY, 2001.

ROBİNSON, J. P.,Shaver, P. R., &Wrightsman, L. S. (1991). *Criteriaforscalectionandevaluation in measure of personalityandsocialpsychologicalattitudes*. San Diego: California AcademicPress.

- ROUSSEAU Jean-Jacques, *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine*, Çev.Mehmet
- SEÇER İsmail, *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi: Analiz ve Raporlaştırma*.
Ankara, 2013, Anı Yayıncılık
- SEÇER İsmail, *Psikolojik Test Geliştirme ve Uyarlama Süreci*, Ankara, 2015, Anı
Yayıncılık
- SCHRİESHEİM, C.A.,& EİSANBACH, R.J. (1995). An
ExploratoryandConfirmatoryFactorAnalyticInvestigation of
İtemWordingEffects on ObtainedFactorStructures of
SurveyQuestionnaireMeasures. *Journal of Management*, 6, 1177-1193.
- SEVER Mustafa; “ Spinoza’da Özgürlük Kavramının Yeri Ve Önemi ”, *Millî
Folklor Dergisi*, S. 78, 2008, s. 29.
- SCHOPENHAUER, Arthur; *İrade Felsefesi*, Çev. Sadi IRMAK, İstanbul 1962.
- SCHOPENHAUER, Arthur; *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, Çev., Levent
ÖZŞAR, İstanbul 2005.
- SHEVLİN, M.E.,&Lewis, C.A. (1999). TheRevisedSocialAnxietyScale:
ExploratoryandConfirmatoryFactor Analysis. *TheJournal of SocialPsychology*,
2, 250-252.
- TOPÇU, Nurettin; *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi*, Ankara 2004.
- URAL, A.,Kılıç, İ. *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Ankara, 2005,
Detay Yayıncılık.
- YALOM İrvın; *Varoluşcu Psikoterapi*, Çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit, 2001.
- YAMAN İbrahim; “Vicdani Otorite ve İrade Eğitimi”, *Milli Çözüm Dergisi*, Ağustos
2005.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://tdk.org.tr>

http://www.tavsiyedyorum.com/makale_4036.htm

http://www20.uludag.edu.tr/~kaygi/dergi/articles/9_147-161.pdf

http://www.karamanaol.k12.tr/index.php?view=article&catid=59%3Afelsefe-grubu&id=937%3Aahlfelsefeset&format=pdf&option=com_content&Itemid=164

<http://www.biyolojiegitim.yyu.edu.tr/ders/omk/odau.pdf>

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/248/2256.pdf>

http://gelisimportali.net/index.php?option=com_content&task=view&id=244&Itemid=47

http://www.utkuduyar.com/projeleri/sunulari/Etkili_Insanin_7_Aliskanligi

<http://www.genelsaglik.tk/tag/duygudurum-bozukluklari-pdf/>

<http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Makale/Ali-Osman-Gundogan-Eylem-Felsefesi.pdf>

<http://www.genbilim.com/content/view/3594/88/>

<http://www.aktolga.de/m6.pdf>

<http://www.cocukgelisim.net/bilissel-gelisim-nedir/ilk-cocukluk-2-6-doneminde-bilissel-gelisim/pdf.html>

<http://tef.selcuk.edu.tr/salan/sunbul/b/b4.doc>

<http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/ioltp/2272/unite03.pdf>

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/248/2256.pdf>

EKLER

EK Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri, Aşamalı Oluşum Çizelgesi

								BUTÜN LÜK UMUTSU ZLÜK
								ÜRET ENLİK DURGU NLÜK
								YAKINLI K X YALITIL MAŞASI
Zamanı	Kendinden	Rol	Çömezlik	KİMLİK	Cinsel	Önderlik	Ideolojiye	
kavrama	emin olma	deneme	X	X	kutuplaşma	ve	bağlanma	
X	X	X	Çalışma felci	KİMLİK KAR	X	yandaşlık	X	
Zamankargasası	Kendi hakkında	Role saplanma		MAŞASI	Cinsel karmasa	X	Değerlerka rmaşası	
				ÇALIŞMA X AŞAĞILIK D UYGUSU	Görev belirleme			
					X			
				GİRİŞİ M X	Rolleri			
				SUÇ LULUK	sezinleme			
					X			
				ÖZERKLİK X KUŞKU VEUTANÇ	Kendi olma			
					iradesi			
					X			
				GÜVEN X GÜV ENSİZLİK	Karşılıklı benimsenme			
					İçe kapanma			
1	2	3	4	5	6	7	8	
Umut	İrade gücü	Amaç	Yeterlik	Sadakat	Sevgi	Bakım verme	Bilgelik	

EK 1

62 soruluk anket			
	Aşağıdaki maddelerden katıldığınız maddelere evet katılmadığınız maddelere hayır cevabını veriniz.	EVET	HAYIR
1-	İnsanın eylemlerinden sorumlu olmasıdır.		
2-	Vicdani ve mantığı arasında denge kurabilen kişidir.		
3-	Yaşamı için doğru ve mantıklı kararları zaman geçirmeden alan ve yaşam felsefesini bu kararlar üzerine kuran insandır.		
4-	Bireyin karar verirken seçme gücüne irade denir.		
5-	Eylemlerini arzu niyet ve amaçlarına göre kontrol altında tutabilen ve belirleyebilen insandır.		
6-	İrade, nefesine hakim olabilmektir.		
7-	İradeli, düşüncelerine zamanında yön verebilen ve bilinci açık olan insan demektir.		
8-	İrade insanın sınırsız isteklerini denetleyebilme yeteneğidir.		
9-	İrade kötü duygu ve düşüncelere karşı durabilmedir.		
10-	Kişi kendisini yönetebiliyorsa iradeli insandır		
11-	İrade insanın kendisini yönetebilmesi için gerekli olan şeydir.		
12-	İrade kararına güçlü bir samimiyet ve bilinçle bağlı olmaktır.		
13-	İrade, ahlaklı olmaktır.		
14-	İrade, kişinin eylemlerini, arzu niyet ve amaçlarını kontrol altında tutabilme ve belirleme gücüdür.		
15-	İrade, secim yapabilme yeteneğidir.		
16-	Azimli ve sabırlı olan kişiye iradeli kişi denir.		
17-	İradeli kişi, yaşanan ortamda kendi ideallerini başkasının etkisi altında kalmadan, kendi kimliğini ortaya koyabilen kişidir.		
18-	Kendine inanan ve amacını gerçekleştiren kişiye iradeli kişi denir.		
19-	İrade, kalbin ve beden isteklerine karşı koyabilme gücüdür.		
20-	İradeli kişi, kendisine öz saygısı olan kişidir.		
21-	Otokontrolü olmayan kişilere, iradesiz denir.		

22-	İnsanın doğuştan getirdiği(Açlık, susuzluk...) gibi içgüdüleri bastırması ve kontrol altına alması iradeli olduğunu gösterir.		
23-	Yenilgiyi bastan kabul eden kişiye iradesiz denir.		
24-	İrade kişinin elinde olan ona şekil ve yön verdiği bir özelliktir.		
25-	İradeli insan düşünceleri ve duyguları hareketleriyle zıt düşmeyen kişidir.		
26-	İrade, bir insanın kişiliğini ve karakterini içine alan geniş bir kavramdır.		
27-	İrade istikrarlı olmaktır.		
28-	İrade, insanın duygu ve aklının ortak paydasıdır.		
29-	İrade, bir eylemi gerçekleştirmek için duyulan arzu ve istektir.		
30-	İrade, başkasının etkisi altında kalmadan karar verebilmektir.		
31-	İrade, insanın kendisine hükmetmesidir.		
32-	İrade, pişmanlık duymamak, hayatın hiçbir anında keşke dememektir.		
33-	İrade, insanın neler yapabileceğinin ve neler yapamayacağını farkındalığıdır.		
34-	İrade, mantıklı davranmak, kendini frenleyebilmek, her ortamda uygun davranış sergileyebilmektir.		
35-	İrade, insanın sınırsız isteklerini denetleyebilme yeteneğidir.		
36-	İradeli kişi, kendisinin ve toplumun kabul görmediği tercihlerde kendisine dur diyebilen kişidir.		
37-	İrade, insanın bilinci demektir.		
38-	İrade, insanın düşündüğü gibi yaşaması mücadele etmesi ve azimli olmasıdır.		
39-	İrade, insanın istediğini yapabilme gücüdür.		
40-	İrade, insani kontrol eden içsel bir mekanizmadır.		
41-	İrade, insanın kendisine sözünün geçmesidir.		
42-	İrade, kişinin bir durum veya bir olay karşısında gösterdiği davranışın gücüdür.		
43-	İrade, kendine hakim olabilme yeteneğidir.		
44-	İnatçı olan, bağımsız olabilen, sözünde durabilen kişiye iradeli kişi denir.		
45-	İrade, devletin ve toplumun ortaya koyduğu ahlaki değerlere uyma konusunda bireylerin kendisine hakim olması ve bu konuda devamlı olmasıdır.		
46-	İrade, insana insani özelliklerini on plana çıkarabilmesi için verilen bir güçtür.		

47-	İrade, insanın kararına güçlü bir samimiyet ve bilinçle bağlı olmasıdır.		
48-	İrade, insanın her zaman doğru tercihler yapabilmesidir.		
49-	İrade, bir insanın bir duruma karşı koyabilme yetisine denir.		
50-	İradeli insan, duygularıyla değil de akli ile hareket eden kişidir.		
51-	İrade, zaafı olunan durumlarda, zaafa karşı gösterilen olumlu tutumdur.		
52-	Arzu ve yeteneklerini yeri geldiğinde kullanan kişiye iradeli insan denir.		
53-	İrade, beden ve ruhen güçlü olmaktır.		
54-	Hayattaki durusu ve kararlılığı belli olan, kendi beceri ve yeteneklerini bilerek, kendini bunlara göre yönlendirmeyi bilen kişiye denir.		
55-	İrade, hayata pozitif bakma gücü ve isteğidir.		
56-	Arzu ve isteklerini gerçekleştirebilmek için uğraşan ama yeri geldiği zaman bunlardan vazgeçebilen kişiye iradeli kişi denir.		
57-	İrade, insanın kendi istek ve davranışlarını belli bir ölçü ve düzeyde tutabilmesidir.		
58-	İradeli kişi, her türlü güçlükler göğüs gerebileceğine inanılan kişilere denir.		
59-	İrade, insanın herhangi bir olay karşısında bütün olanakları düşünerek herkese faydalı olacak şekilde karar vermesidir.		
60-	İrade, insanın zevklerine sınır koyabilmesidir.		
61-	Başarılı, kariyer yapmış kişilere iradeli insan denir.		
62-	İrade, insanın kendini muhafaza edebilme gücüdür.		

EK 2

44 soruluk anket	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Vicdanlı insan hareketlerinden sorumlu olandır.				
İnsanın karar verirken seçme gücüne irade denir				
İrade, insanın nefesine hâkim olabilmesidir.				
İrade, insanın bitmeyen isteklerini kontrol edebilmesidir.				
İrade, insanın kötü düşüncelerine karşı durabilmesidir				
Kişi kendisini yönetebiliyorsa iradelidir.				
İrade, insanın kendisini yönetebilmesi için gerekli olan şeydir				
İrade, insanın kararlarına güçlü bir samimiyetle bağlı olmasıdır.				
İrade, ahlaklı olmaktır.				
İrade, seçim yapabilme yeteneğidir				
Azimli olan kişiye iradeli kişi denir.				
Kendine inanarak yapmak istediklerini gerçekleştiren kişiye iradeli kişi denir.				
İradeli kişi, kendisine öz saygısı olan kişidir				
Otokontrolü olan kişilere, iradeli insan denir				
Yenilgiyi baştan kabul eden kişilere iradesiz denir.				
İrade insanın şekillendirdiği kişiye ait bir özelliktir.				
İradeli insan düşünceleri ve hareketleri birbiriyle uyum sağlayan kişidir				
İrade, insanın kişiliğini içine alan geniş bir kavramdır.				
İrade, istikrarlı olmaktır.				
İrade, insanın neler yapıp neler yapamayacağını farkında olmasıdır.				

DEVAMI				
İrade, insanın sınırsız isteklerini denetleyebilme yeteneğidir.				
İrade, insanın bilinci demektir.				
İrade, insanın istediğini yapabilme gücüdür.				
İrade, insani kontrol eden içsel bir özelliktir.				
İrade, insanın kendisine sözünün geçmesidir.				
İrade, insanın bir durum(olay) karşısında gösterdiği davranıştır.				
İrade, kendine hâkim olabilme(kontrol edebilme) yeteneğidir.				
İnatçı, çevresinden bağımsız hareket edebilen kişiye iradeli kişi denir.				
İrade insana insani özelliklerini ortaya çıkarabilmeleri için verilen bir güçtür.				
İrade, insanın her zaman doğru tercihler yapabilmesidir.				
İnsanın olumsuz bir duruma karşı koyabilmesine irade denir.				
İradeli insan duygularıyla değilde aklıyla hareket eden kişidir.				
Yeteneklerini yeri geldiğinde kullanan kişiye iradeli insan denir.				
İrade bedenen ve ruhen güçlü olmaktır.				
İrade, hayata pozitif (olumlu) bakabilme gücüdür.				
İrade, insanın kendi isteklerini belli bir düzeyde tutabilmesidir.				
İradeli kişi, her türlü güçlüklerle göğüs gerebileceğine(üstesinden gelmek) inanılan kişidir.				
İrade, insanın zevklerine sınır koyabilmesidir.				
Başarılı kişilere iradeli insan denir.				
İrade, insanın kendini muhafaza edebilme(kendini koruyabilme) gücüdür.				
İrade, insanın neler yapıp neler yapamayacağını farkında olmasıdır.				
İrade, insanın sınırsız isteklerini denetleyebilme yeteneğidir.				
İrade, insanın bilinci demektir.				
İrade, insanın istediğini yapabilme gücüdür.				

EK 3

18 maddelik anket		Erkek		Kız	
	İrade insanın bir şeyi yapmaya veya yapmamaya karar verme gücüdür. İrade insanın kendisini kontrol edebilme yeteneğidir. Vicdan ise kişinin ahlaki değerler üzerinde kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güçtür. Aşağıdaki maddelerden size uygun olanlarını işaretleyiniz.	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
1-	Vicdanlı insan hareketlerinden sorumlu olandır.				
2-	İnsanın karar verirken seçme gücüne irade denir.				
3-	İrade, insanın bitmeyen isteklerini kontrol edebilmesidir.				
4-	Kişi kendisini yönetebiliyorsa iradeli dir.				
5-	İrade, insanın kendisini yönetebilmesi için gerekli olan şeydir.				
6-	İrade, insanın kararlarına güçlü bir samimiyetle bağlı olmasıdır.				
7-	İrade, seçim yapabilme yeteneğidir.				
8-	Azimli olan kişiye iradeli kişi denir.				
9-	İradeli kişi, kendisine öz saygısı olan kişidir.				
10-	Otokontrolü olan kişilere, iradeli insan denir.				
11-	İrade insanın şekillendirdiği kişiye ait bir özelliktir				
12-	İrade, bir hareketi gerçekleştirmek için duyulan istektir.				
13-	İrade, başkasının etkisi altında kalmadan karar verebilmektir.				
14-	İrade, insanın kendisini kontrol edebilmesidir.				
15-	İrade, insani kontrol eden içsel bir özelliktir.				
16-	İrade, kendine hâkim olabilme(kontrol edebilme) yeteneğidir.				
17-	İrade, insanın her zaman doğru tercihler yapabilmesidir				
18-	İrade, insanın kendi isteklerini belli bir düzeyde tutabilmesidir.				